کتاب مستطاب لاجواب - جواب سوالات شاملہ موسوم بہ

فاللہ خیر حافظا وھو ارحم الراحمین

عشرۂ کاملہ

المعروف بہ

تحفۃ الحافظی

از نتائج افکار برہانِ حق و نتیجۂ دلیلِ لایبطل مجیب [illegible]
مبین الدقائق معارف آگاہ لطافت دستگاہ منبع فیوضاتِ
سبحانی مخزنِ رموزاتِ یزدانی قدوۂ ابرار و اخیار عمدۂ عرفائے
روزگار فخرِ فقرائے جہان - وسم قبولِ مقبولانِ زمان مرشد کامل
ہادی اکمل و مکمل عظمۃ الملۃ والدین رازدانِ خفی و جلی حضرت
مخدومنا و مولٰنا محمد عظمت علی الصدیقی الصابری القادری
الاویسی دیوبندی ادام اللہ فیوضاتہم علینا وسلم اللہ ذکرہم بالخیر بینا

بتصحیح خادم العلما والفقرا سید حسن عفی اللہ عنہ قریشی علوی
پنجابی کلیامی من مضافاتِ راولپنڈی

سنہ ۱۳۱۳ھ

در مطبع اکبری آگرہ باہتمام مجید الدین احمد طبع شد

بسم اللہ الرحمن الرحیم
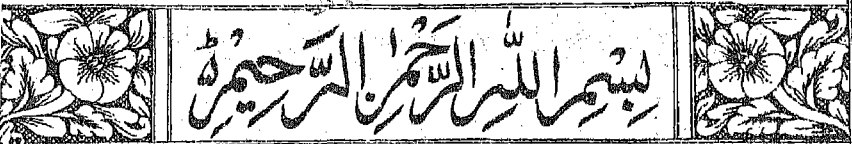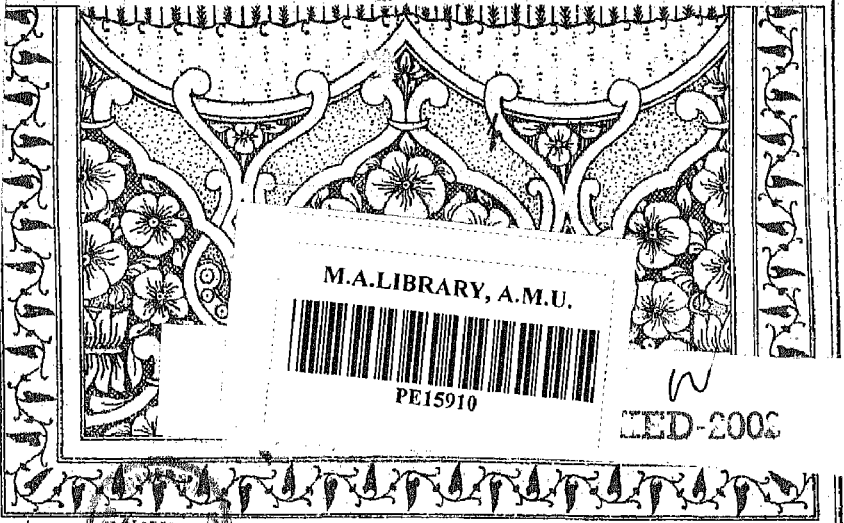
مخدوم مکرم بندہ جناب مولوی حاجی محمد عظمت علی صاحب دام عنایتہ

بعد تحیت و سلام علیک التماس خدمت عالی مین ہے - مدت سے بعض مسائل مین
میری طبیعت کو خلجان تھا - اور حضور والا سے بسبب ناساز رہنے طبیعت کے
خوفاً و ادباً عرض نہ کرسکا - اب جو دل کو زیادہ پریشان دیکھا تو دل مین یہ بات
جمی اور اسی پر یقین کامل ہوا کہ تیرے بھائی ماشاء اللہ بہت لایق ہین اُن سے
تحریری جوابات حاصل کرلے - جب کوئی خلجان پیدا ہوا اُنہین جوابون سے
تسکین کرلیا کیجو کیونکہ یاد کا کچا ہون تحریری بات خوب ہوتی ہے جب چاہا دیکھ لی
اور حضور والا سے اُنہین جوابون کی سند کرالون گا یقینی امر ہو جاویگا لہذا آپ کی
خدمت شریف مین سوالات مفصل ذیل ارسال کرتا ہون اور چند صاحبون کی

خدمت مین بھی ارسال کئے ہین - امید کہ شفقت برادرانہ فرماکر جوابات ان سوالون سے مشروحاً مشرف فرماوین تاکہ اطمینانِ قلبی حاصل ہو زیادہ خیریت ہے فقط

تفصیل سوالات

(سوال ۱) پیر کے خلاف ہو کر مرید فائدہ اٹھا سکتا ہے یا نہین -

(سوال ۲) جو مرید آپ کو عقیدۃً ہمسر یا برتر پیر سے جانے اور حضورِ شیخ مین اُن افعال سے کہ جن سے اُس کا جاہ و جلال پیدا ہو خوش ہو یہ عقیدہ اور برتاوہ مستند ہے یا نہین -

(سوال ۳) بلابیعت وارادت و بدونِ اخذِ فیضان کوئی کسی کا مرید ہو سکتا ہے یا نہین -

(سوال ۴) مرید قابلِ جانشینی کس وقت مین ہوتا ہے اور استرضاے برادرانِ طریقت جانشینی مین ضروری امر ہے یا نہین -

(سوال ۵) مرید قابلِ فیضانِ پیر و پیرانِ سلسلہ بلا محبت و اخلاص پیر کے ہو سکتا ہے یا نہین -

(سوال ۶) ہر مرید پر حقوقِ پیر و آدابِ پیر واجب ہین یا نہین -

(سوال ۷) بندہ اپنے مولا کا مولا ہو سکتا ہے یا نہین -

(سوال ۸) شیخ وارثِ مسندِ نبوت صاحبِ ارشاد کسی حالت مین مجبور یا کسی صورت مین فیضرسانیِ مریدون سے باز رہ سکتا ہے یا نہین -

(سوال ۹) قدرتِ عطاے معطی و مختارِ مطلق بعد عطا ء باقی رہتی ہے یا نہین -

(سوال ۱۰) اگر ارشادِ حقیقت اور ارشادِ پیرِ مجاز مین توافق نہ ہو تو واجب التعمیل کونسا ارشاد ہے فقط

عریضہ نیاز فقیر زادہ ممتاز احمد گنگوہی حافظی الاویسی از مقام سکھروڈہ

غزل در مدح و عرض حال بجناب حضرت پیر دستگیر غوث الثقلین قدس سرہ

چہ حسنے شاہ جیلانی کہ آن محبوبِ جیلانی	بشوکت مرتضیٰ ثانی برفعت مصطفےٰ ثانی
بشیرِ بے نظیرِ حضرتِ بیچونِ سبحانی	حبیبِ سرورِ عالم کنوزِ فیضِ عرفانی
چہ روئے پاک نورانی نمونہ ذاتِ حقانی	چو دیدش ماہ کنعانی بگفتہ روئے رحمانی
زہے شوکت زہے رفعت کمالِ ہیبت و قدرت	کہ می لرزند شیران از سگانِ شاہِ شاہانی
بروشد ختم محبوبی کہ محبوبانِ بدین خوبی	بجائے تاج میدارند قدم شاہ جیلانی
ہمہ الطاف مولائی برویش گشتہ شیدائی	خدارا نظر رحمانی بحالِ بیدل و جانی
خدارا اے شہِ قادر نگاہے برمنِ مسکین	بعنوانِ اویسی صرف کن فیضانِ روحانی
پریشان زار نالانم غلامِ شاہِ جیلانم	چو حافظ پیر پیرانم چہ باکم از پریشانی

دو عالم از درش یابند فیضِ نعمتِ یزدان
بنازاے عظمتِ مسکین کہ پیرِ تست لاثانی

در مدحت محبوبِ محبوبین مخدوم مخدومین صابرِ اصبر قادرِ اقدر پیرِ دستگیر حضرت سید مخدوم علاؤالدین علی احمد صابر چشتی کلیری قدس سرہ

از جناب مولوی محمد عظمت شاہ صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ

منبعِ سرِّ نبوّت ہم ولایت حیدری	آفتابِ چشتیان مخدوم صابر کلیری
اے بشانت کُنتُ کنزاً لِی مَعَ اللّٰہِ دائماً	تاجدارِ مَنْ رَآنِی بادشاہِ دلبری
فخرِ جملہ خواجگان خاصِ فریدالدین ولی	از جلالِ شمسِ تو تابان طریقِ صابری
مطلوبِ جانِ عاشقان محبوبِ رب العالمین	دریائے فیضانِ خدا ہم در خفی و ظاہری
سلطانِ جملہ صابرین برہانِ جملہ قادرین	بو دو وجودِ عارفین واللہ نداری ہمسری
صد ہزاران نازنین ومہ جبین آمد پدید	لیکن اندر حسن و خوبی تو عجب نادر تری

محی الدین

مانندِ تو اندر عیان پیدا نشد کس در جہان ... وصفت نگنجد در بیان حقا عجائب مظہری
اے کج کلاہی بر سرت زیبد سر پر سلطنت ... اے کاف و نون فرمان برت بر حالِ ما رحم بنگری
ما عاشقانت بر درت با صد فغان نعرہ زنان ... اے غیاثِ بیکسان ظلِ ہمایون گستری
اے بادشاہِ ذو العطا بحرِ کرم کانِ سخا ... جامے بدہ مستی نما از خود در دم تا بیکسری
مسکینِ عظمت بے نوا در عشقِ حافظ مبتلا
بہرِ خدا دیہم نما از لطفِ بندہ پروری

رباعی

یا محیّ الدین ترحمنا بلطفٍ واسعٍ ... اَنتَ کافی کلّ مقصودٍ بانواعِ الکرم
دزدِ رہزن را بیکدم ساختی ابدالِ حق ... اے شہِ دنیا و دین بر حالِ ما ہم کن کرم

رباعی

آن مہ تابان ز آلِ احمد و نورِ علی ... مہر برجِ معرفت جانِ محی الدین ولی
یا علاؤ الدین صابر در عنایت کاملی ... اَلمدد فی کلِّ حالٍ بالخفیّ و الجلی

رباعی

یا محیّ الدین قادر المدد ... یا لطافت حافظِ ہر نیک و بد
یا علاؤ الدین صابر دستگیر ... زود بکشا مشکلات لا تعد

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

حق حق

اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ الَّذِیْ لَآ اِلٰہَ اِلَّا ھُوَ لَہُ الْحَمْدُ فِی الْاُوْلٰی وَالْاٰخِرَۃِ لَہُ الْحُکْمُ وَاِلَیْہِ تُرْجَعُوْنَ وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِہٖ سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّ اٰلِہٖ وَ اَصْحَابِہٖ خُصُوْصاً عَلٰی وَلَدِہِ الشَّرِیْفِ الْمَحْمُوْدِ غَوْثِ الثَّقَلَیْنِ قُطْبِ رَبَّانِی مَحْبُوْبِ سُبْحَانِی مِیْرَانْ مُحْیِ الدِّیْنِ اَبُوْ مُحَمَّدٍ شَیْخ عَبْدِ الْقَادِرِ الْجِیْلَانِی رَضِیَ اللّٰہُ عَنْہُ وَعَلٰی سِبْطِہِ الطَّاھِرِ الْاَطْھَرِ وَصَابِرِ الْاَصْبَرِ وَ قَادِرِ الْاَقْدَرِ اِمَامِ الْعَالِمِ وَالْعَالَمِیْنَ حَضْرَتِ خَوَاجَۃ سَیِّدِ مَخْدُوْم عَلَاؤُ الدِّیْنِ عَلِیْ اَحْمَدَ صَابِرِ چِشْتِیْ وَقَادِرِیِ الْاُوَیْسِیْ رَضِیَ اللّٰہُ عَنْہُ وَاَرْضَاہُ اَجْمَعِیْنَ **بعد** حمد لا الٰہ الا اللہ و درودِ نا محدود حضرت محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم خاکسار ذرۂ بےمقدار عاصی بمعاصی کردگار سیاہ روے و تباہ خوے **محمد عظمت علی** دیوبندی حافظی الاویسی عفی اللہ عنہ بخدمت فیضدرجت برادرِ والاشان جانباز وجہان تاز مقبولِ بارگاہِ احد عاشق اللہ الصمد حضرت پیرجی صاحب پیرجی ممتاز احمد گنگوہی حافظی الاویسی سلمہ اللہ تعالیٰ وزید عشقہ وعرفانہ باللہ عرض میدارد۔ والانامۂ اخوی بسبیلِ ڈاک بیومِ سہ شنبہ مورخہ بستم ماہ جمادی الاوّل

در سنِ یک ہزار سہ صد و شش ہجری النبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مندرجہ ذہ سوالات
بدریافتِ بعضے شکوک و شبہات و نیز بطلب مشروحاً جوابات کالوحی من السماء برین
فقیرِ بے تدبیر نزولِ اجلال فرمود خاطر بغایت منفرح گشت کہ چون آن برادر را
تحقیقِ راہِ اہلِ یقین دست دادہ است الحمد للہ علیٰ ذلک مبارک باد و ہل من مزید
با دچندین یوم متحیر ماندم کہ تدبیر چون کنم چرا کہ از ضعف ناتوانم و از علمِ ظاہر ہیچ بہرہ
ندارم و از خوفِ نازک مزاجیِ آن یارِ محرمِ راز و برادرِ ممتاز میخواہم کہ تعمیلِ ارشادِ عالی
از دل و جان بجا آرم چنانکہ برادرانِ این فقیر بتعمیلِ ارشادِ اخوی مصروف اند
موافقتِ یاران شرطِ راہ و سنتِ بارگاہ است و آن ہم بندہ را ضروری ست کہ
تا در شمار ما ہم یکے از ایشان باشیم و نیز این امرِ سنتِ پیرانِ ماست و مخصوص سنتِ
حضرتِ شیخی مولائی است رضی اللہ تعالیٰ عنہ۔ برادرِ من اگرچہ بسببِ ضعف و
بیماری کہ لاحقِ حالِ این فقیر بود در نوشتنِ جواباتِ این اسولہ تاخیر گردیدہ
معاف فرمایند اکنون بفضل اللہ العظیم و بحمایتِ القوی العزیز کہ ھُوَ رَبُّنَا اِنَّ
رَبِّيْ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيْظٌ شفا یافتم چنانچہ از مرآتِ شریف قوتِ حمایت آن بشنو
اَلْحِمَايَةُ حَكِيْمٌ يَشْهِيْ بِشَدَائِدِ الْاَمْرَاضِ وَالسُّدُوْدِ حَتّٰى يَعْتَدِلَ
بِنَظْرٍ فَلَا حَاجَةَ لَهٗ بِدَوَاءٍ لَقَدْ لِمَنْ حَامِيْ قَوِيٌّ حِمَايَتُهٗ قَوِيٌّ
انشاء اللہ عنقریب بلطافت علی البیان کہ ہو رازقنا چنانچہ اللہ لطیف بعبادہ
یرزق من یشاء وھو القوی العزیز چنگ بدامنِ ہمت زنم کہ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ
مَعَالِيَ الْهِمَمِ وَ يُبْغِضُ اَسَافِلَهَا چون مولاے من عالی ہمتان را دوست
میدارد و معیتِ خویش باوے اظہار میفرماید کہ وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا فِيْنَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ
سُبُلَنَا وَاِنَّ اللّٰهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِيْنَ پس چرا عالی ہمت نباشم کہ او خود باخود است
و ہرگز دیگرے درمیان نیست کہ لَيْسَ فِي الدَّارَيْنِ اِلَّا هُوَ چنانچہ الہامِ مطلق

بشنو لا سائل و لا مسئول الا ھو ونیز السوال الی و الجواب
منی ونیز السائل و المجیب احد فرد

وجودے ندارد کسے جز خدائے	ھمو بودہ باشد ہمیشہ بجائے

وھو الاول و الآخر و الظاھر و الباطن بیت

غیرتش غیر در جہان نہ گذاشت	لاجرم عین جملہ اشیا شد

وھو بکل شئ علیم کہ علم الاولین و الآخرین مراوراست کار خود خود می کند
و در پردۂ من و تو بازی عشق خود می بازد و مرا و ترا می نوازد ذلک فضل اللہ
یؤتیہ من یشاء و اللہ ذو الفضل العظیم مثنوی

او بصنعت آذر است و من صنم	آلت کو سازد من آن شوم
ما چو مصنوعیم و صانع نیستیم	جز زبون و جز کہ قانع نیستیم
ما چو نائیم و نوا در ما ز تست	ما چو کوہیم و صدا در ما ز تست
ما کہ باشیم اے تو مارا جان جان	تا کہ ما باشیم با تو درمیان
خوش نشین اے قافیہ اندیش من	قافیہ دولت توئی در پیش من

یفعل ما یشاء و یحکم ما یرید حسبی اللہ نعم الوکیل نعم المولی و
نعم النصیر انچہ از آستانہ بوسی وشدہ لیسی آستانۂ فیض آشیانہ بندگی حضرت
پیر دستگیر ملک الاولیا سلطان الاصفیا پیشوائے رندان آفاق سرحلقۂ قلندران
و شطاران عشاق بخشندۂ ولایت احمدی و محمدی و وارث اتم بوراثت علی و نبی
پیر پیران مطاع مطیعان وجود واحد امام الاوسط محمد الزمان خلیفۂ دوران رفیق
بے دلان شفیق بیکسان ماوائے و ملجائے طالبان فاتح ابواب افضال الٰہی مفتاح
خزاین نا متناہی مرشد العالم و العالمین حافظ احفظ صابر اصبر قادر اقدر افضل
الاکملین سند الواصلین مظہر رحمت للعالمین شیخ الثقلین محبوب الاعظم محب الحق

خواجہ محمد محمود ابو الرحمۃ شیخی و مولائی بندگی حضرت حافظ شیخ محمد لطافت علی عثمانی دیوبندی قادری الصابری الاویسی رضی اللہ تعالے عنہ غزل از مولف

عشق‌فش بلا نا یہ خدا حافظ خدا را یافتم — از ہمین صابر دلربا حافظ خدا را یافتم
دارم لطافت صابری وزیشہ لطافت قادری — گلزار شد آتشکدا حافظ خدا را یافتم
نقش و نگار دلبران تابند درین بیگمان — گر دیدہ ام من بو صفا حافظ خدا را یافتم
محفوظ از حافظ منم نعرہ انا لحافظ زنم — محفوظ بے حافظ کجا حافظ خدا را یافتم
آن جانشین مصطفےٰ دُرِّ یتیم بے بہا — سلطان جملہ اولیا حافظ خدا را یافتم
ہم تاج بخش دلبران زینت دہ ارض و سما — ہم بیدلان را پیشوا حافظ خدا را یافتم
لطف لطافت را نگر چون آن صابر آمدہ — صابر چو قادر آمدہ حافظ خدا را یافتم
حسنِ ملیح آراستہ جانِ دو عالم خواستہ — غوغائے عشق انداختہ حافظ خدا را یافتم
اے عاشقان اے عاشقان من دلبرا یافتم — محبوب الاعظم دائما حافظ خدا را یافتم
او آن من من آن او واللہ ہمین است ہو بہو — بر آن او جانم فدا حافظ خدا را یافتم
من عظمت شاہ خودم فخر غلامی می کنم — او قبلہ من قبلہ نما حافظ خدا را یافتم

نزدِ خود دارم کہ یعلمہُ اللہ رمزے با اشارے ازان بخدمت اخوی عرض نمایم اگر بسمع قبولِ تو آید فہو المراد واللہ الموفق والہادی الی سبیل الرشاد اے برادر تحریر ہذا عشرہ کاملہ کہ موسوم بہ تحفۃ الحافظی است اگرچہ بظاہر این آوارہ است ولیکن باللہ العظیم بیت

	ما خود شاہیم اوست حقیقت چو بنگری		عنقا بمکر آمدہ در صورت ذباب	
فرد	ناوک اندر کمانِ خود دارد		شاہدان را بہانہ در ابرو	
فرد	بے قراری عشق شور انگیز		شر و شورے فگندہ در عالم	

مثنوی

یارب این بخشش نہ حدِ کارِ ماست	لطفِ تو لطفِ خفی را خود سزاست
یاد دہ مارا سخنہائے دقیق	کاے ترا رحم آورد آن لے رفیق
جز تو پیشِ کہ برآرد بندہ دست	ہم دعا وہم اجابت از تو ہست
ہم تو اوّل میدہی میلِ دعا	تو دہی آخر دعاہا را جزا
اوّل و آخر توئی ما درمیان	ہیچ ہیچ کہ نباشد در بیان

انی توکلت علی اللہ ربی وربکم ما من دابۃ الا ھو اٰخذ بناصیتھا انّ ربی علی صراط مستقیم عاقبت بخیر باد بالنبی وآلہ الامجاد فاللہ خیرٌ حافظاً وھو ارحم الراحمین۔

تمہید

بدان وفقک اللہ تعالےٰ چون معلوم شد کہ جملہ اصول مبنی بر بناے شیخ اند لہذا واجب شد کہ اوّل تذکرہ بتذکرہٴ حضرت شیخ می باید کرد تا بر ہر کسے منکشف گردد کہ شیخ کیست وچہ منزلت دارد ازین جہت در اوصاف حضرت شیخ مقدمہ می نویسم قل جاء الحق وزھق الباطل ان الباطل کان زھوقا وننزل من القراٰن ما ھو شفاءٌ ورحمۃ للمؤمنین ولا یزید الظالمین الا خسارًا

مقدمہ

درباب شیخ

حق حق حق

الٓمٓ ذٰلک الکتاب لاریب فیہ ھدًی للمتقین یعنی وارثان وراثت محمدی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فی امتہ کتاب مبین کالنبیّن بودہ اند والی یوم الدین خواہند شد کہ الشیخ فی قومہ کالنبیّ فی امّتہ برہان اوست چنانچہ

الہام مطلق در شانِ اوست کہ اِنَّ الشَّیْخَ کِتَابُ اللّٰہِ فَتَتْلُوْہُ بِالْعَظَمَۃِ وَالْاَدَبِ بِالْعَشِیِّ وَالْاَبْکَارِ ونیز اَلشَّیْخُ مَنْبَعُ الْجُوْدِ جَوَادٌ کَرِیْمٌ اَوْعَیْنٌ جَارِیَۃٌ مُعْطِیٌ مُرَبِّیٌ رَّحِیْمٌ و درمرآت شریف التفسیر بیان اوست کہ مَنْ کَانَ عَاشِقًا وَرَاغِبًا وَتَابِعًا وَسَاجِدًا وَّمُؤْمِنًا اِلَی الْحَقِیْقَۃِ الْمُحَمَّدِیَّۃِ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ فَھُوَ مُحِبُّ اللّٰہِ وَعَبْدُ اللّٰہِ وَحَبِیْبُ اللّٰہِ اکنون بدان اے عزیز شیخ آنست کہ از شیخ شیخ گردد کہ تولید شیخ از شیخ است و بلا شیخ تولید شیخ محال است و کسیکہ دعوی شیخی کند و ویرا شیخ نباشد پس حال و کار او این است کہ مَنْ لَّا شَیْخَ لَہٗ فَشَیْخُہُ الشَّیْطَانُ لَاحَوْلَ وَلَا قُوَّۃَ اِلَّا بِاللّٰہِ الْعَلِیِّ الْعَظِیْمِ پس براے ہر راہ رو رہبرے واجب است کہ اَلرَّفِیْقُ ثُمَّ الطَّرِیْقُ چنانچہ بشنو بزرگے میفرماید **بیت**

پیش پیشت میرود آن نور پاک	می کند ہر رہزنے را چاک چاک

پس ظاہر است کہ شیخ صاحبِ ارشاد را گویند و صاحبِ ارشاد کسے را گویند کہ در حمایتِ شیخ مربّی خود تکمیلِ سیر سلوک نمودہ بدرجہ ولایت رسد و ہم از وے خرقۂ خلافت پوشیدہ بر مسند ارشاد نشیند چنانچہ این مسئلہ را حضرت شیخی و مولائی پیر دستگیر حافظِ دین متین در امت اوسط محمد الزمان امام العالم والعالمین بندگی حضرت حافظ شیخ محمد لطافت علی عثمانی دیوبندی قادری الصابری الاویسی رضی اللہ تعالے عنہ در جواب مکتوب مولوی احمد الدین بتفصیل بیان میفرمایند کہ محققان و عارفان جملہ دو گروہ اند یکے مجذوب مطلق کہ بعد سلوکِ این راہ بمنزل مقصود رسیدہ در موقف المواقف ایستادہ شوند و شب و روز محو و مستغرق جمالِ دوست بوند از ان عالم و ازین عالم ہیچ خبرے و اثرے ندارند ایشان مسلوب الحواس و مفقود العقل باشند چنانچہ بزرگے می فرماید **بیت**

ستانی زبان از رقیبانِ راز		که تا راز سلطان نه گویند باز

پس حوالۂ تربیتِ ناقصان بایشان نه رفته و قول و فعلِ ایشان اقتدا را نشاید
و هر که مقلد و تبع بایشان گردد تباه و گمراه آید ایشان را اولیاء مستهلک گویند
اما گروه دوم که ایشان را مشائخ طبقات و اہلِ تمکین گویند ہم تابعانِ نبوّت
و نیز مطیعانِ ولایت محمّدی باشند چون ایشان سیر سلوک نموده در موقف المواقف
ایستاده شوند و بمشاہدۂ دوست رسند برای تربیتِ ناقصان و تکمیل ارشاد
طالبان باز درین عالم فرستاده شوند و اثباتِ بعد المحو یابند ذو العقل و الحواس
باشند خلافت و وراثتِ انبیا آنہا را مسلّم آید ایشان در عین محویت و فناء و مشاہده
تعمیرِ دو جہان نمایند یعنی ظاہر با خلق و باطن با خالق و ہوشیار و ہاضمِ اسرار بوند
قول و فعلِ ایشان موافق قول و فعلِ انبیاء علیہم السلام آید اقتدا را شاید
و ذرّه از دائرۂ شریعت و طریقت و حقیقت بیرون نیایند ایشان را مقربانِ حق
و واصلانِ مطلق گویند عُلَمَاءُ اُمَّتِیْ کَاَنْبِیَاءِ بَنِیْ اِسْرَائِیْلَ وَالْعُلَمَاءُ
وَرَثَةُ الْاَنْبِیَاءِ طغرای وقتِ ایشان بود امتِ مرحومه بظاہر از ایشان
راهِ اسلام آموزند و طالبانِ حق بباطن از انہا بدرجۂ ولایت رسند۔ پس ہر که
بصفاتِ مذکوره موصوف گردد شیخ است چنانکه صاحبِ مصباح الہدایت رحمۃ اللہ علیہ
می فرماید که بعد از نبوّت ہیچ درجه فاضلتر از درجه نیابتِ نبوّت نیست در دعوتِ خلق
با حق تعالیٰ بر طریق متابعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم و مراد از شیخی نیابت است
پس درجۂ شیخی و تربیت افضلِ درجات بود و مضمون این حدیث صحیح که وَالَّذِیْ
نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِیَدِہٖ لَئِنْ شِئْتُمْ لَاُقْسِمَنَّ لَکُمْ اِنَّ اَحَبَّ عِبَادِ اللّٰہِ
اِلَی اللّٰہِ الَّذِیْنَ یُحَبِّبُوْنَ اللّٰہَ اِلٰی عِبَادِہٖ وَیُحَبِّبُوْنَ عِبَادَ اللّٰہِ اِلَی اللّٰہِ
وَیَمْشُوْنَ بِالنَّصِیْحَةِ دلیل است بر علوِ مرتبۂ شیخی چه این معنی وصفِ حالِ مشائخ

متصوف است پس توصیفِ شیخ در تحریر و تقریر نگنجد چنانچہ بزرگے می فرماید مثنوی

گر بگویم تا قیامت نعتِ او	ہیچ آن را غایت و مقطع مجو
کیست کافر غافل از ایمانِ شیخ	کیست مردہ بیخبر از جانِ شیخ
آنکہ بے وزر است شیخ است ایجوان	در قبولِ حق چو کف اندر کمان
ہر نبی و ہر ولی را مسلکے است	لیک تا حق می برد جملہ یکیست

الغرض ہمہ کس شیخ را شیخ می گویند و میدانند و لیکن نمی بینند اِلَّا لِمَنْ شَآءَ اللّٰہ کہ شیخ کیست و چہ منزلت دارد کہ مَنْ لَمْ یَتَّبِعِ الرَّبَّ الْاَدْنٰی لَمْ یَصِلْ اِلَی الرَّبِّ الْاَعْلٰی چنانچہ بطور شرط و جزا خود فرمودہ است کہ قُلْ اِنْ کُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰہَ فَاتَّبِعُوْنِیْ یُحْبِبْکُمُ اللّٰہُ ونیز مَنْ یُّطِعِ الرَّسُوْلَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰہَ متحقق است۔

و مولوی عبد العلی بحر العلوم در اوائلِ شرحِ مثنوی شریف می فرماید کہ جملہ نسبات و اضافات کہ از کلام اللہ و از احادیث رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم و از اقوال بزرگانِ دین و پیشوایانِ اہلِ یقین کہ منسوب بذات اند ہمہ راجع بسوے انسانِ کامل می شوند کہ مظہرِ اتم و خلیفۃ اللہ اوست چنانچہ خلق آدم علی صورتہ وَاِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَۃً اشتہارِ اوست کہ خَالِقُ الْخَلْقِ فِی الْخَلْقِ اسرارِ اوست وَتَخَلَّقُوْا بِاَخْلَاقِ اللّٰہِ کارِ اوست وَاِنَّ الَّذِیْنَ یُبَایِعُوْنَکَ اِنَّمَا یُبَایِعُوْنَ اللّٰہَ یَدُ اللّٰہِ فَوْقَ اَیْدِیْھِمْ اظہارِ اوست وَمَنْ یَّھْدِ اللّٰہُ فَلَا مُضِلَّ لَہٗ وَمَنْ یُّضْلِلْہُ فَلَا ھَادِیَ لَہٗ اقرار و انکارِ اوست۔ الغرض تا کجا نویسم بشنو کہ بزرگے می فرماید فرد

گر بگویم تا قیامت زین کلام	صد قیامت بگذرد وین ناتمام

پس باید دانست کہ شیخ وارث وراثتِ احمدی ست صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم

ونائب نبوت محمدیست صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ اَلشَّیْخُ فِیْ قَوْمِہٖ کَالنَّبِیِّ فِیْ اُمَّتِہٖ
برہان اوست چراکہ وجود شیخ درمیان مریدان چون وجود نبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم است
چنانچہ درمصباح الہدایت مذکوراست کہ شرط است ترک اعتراض برشیخ خود از قول و
فعل وحال وشرط است کہ بداند کہ نیست ہیچ یکے ازمشائخ وقت او کہ برساند ویرا
بسوے جناب خداوندتعالے جز شیخ او۔ واگرچہ باشد ہریکے ازمشائخ موصوف بدین
خاصیت مذکور واگر خطور کند بدل مرید کہ درعالم است شیخے کہ برساند ویرا بسوے
جناب خداوندتعالی جز پیر خود پس تصرّف کند درو سے شیطان و بلغزاند وے را
چنانچہ بزرگے می فرماید **فرد**

گر نباشد سایۂ پیرا ے فضول	پس ترا سرگشتہ دارد بانگ غول

فَمَنْ يَّكْفُرْ بِالطَّاغُوْتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى
لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ پس جوابات این اسولہ بحق آنچنین شیخ اند
کہ مذکور شد لا لغیرہ باز بشنو قال اللہ تعالے وَاِنْ مِّنْ اُمَّةٍ اِلَّا خَلَا فِيْهَا
نَذِيْرٌ یعنی نیست ہیچ امت کہ دروے شیخ نباشد وگروہ مشائخان والاشان نیز
امت است چنانچہ قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى وَمِمَّنْ خَلَقْنَآ اُمَّةٌ يَّهْدُوْنَ بِالْحَقِّ
ونیز این امرمسلم است کہ ہیچ امت بلاشیخ نیست پس درگروہ مشائخان والاشان ہم
شیخ الثقلین شیخ ایشان است وجملہ مشائخان درظل عاطفت اویند واگرچہ ہمہ
مشائخان کنفس واحد اند ولیکن فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ وشیخ الثقلین چون
غوث الثقلین مررسول الثقلین را وارث اتم وجانشین مطلق است چون جملہ
لغماے احمدی ومحمدی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بسند صحیح ویرا رسید ہر طریق و
ہر فریق راشیخ گردید امت محمدی چون محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بدست اوست چنانچہ
حضرت پیران پیر دستگیر غوث الثقلین قطب ربانی محبوب سبحانی رضی اللہ عنہ وارضاہ

درقصیدہ روحی خود می فرمایند مصرع اَنَا عَبْدُ الْقَادِرِ شَیْخُ کُلِّ طَرِیْقَتِیْ

پس اینچنین شیخ را شیخ الثقلین می نامند و مخصوص این حدیث شریف درشان اوست

یَکُوْنُ فِیْ اُمَّتِیْ رِجَالٌ مَنْزِلَتُهُمْ کَمَنْزِلَتِیْ چنانچہ بزرگے می فرماید **مثنوی**

گفت پیغمبر کہ ہست از امتم	کہ بود ہم گوہر و ہم ہمتم
مر مرا زان نور بیند جانِ شان	کہ من ایشان را ہمی بینم عیان
بے صحیحین و احادیث و روات	بلکہ اندر مشرب آب حیات
پس امام حق و قائم آن ولی ست	خواہ از نسلِ عمر خواہ از علی ست
مہدی و ہادی ویست اے راہ جو	ہم نہان و ہم نشستہ رو برو

الحمد للہ کہ درین زمانہ ما مصداق این حدیث نبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مرد میدان صفا، چون مظہر العجائب والغرائب اسد اللہ فی سبیل اللہ مقصود طالبان حق ومبارزان درگاہِ مطلق شمس الضحیٰ بدر الدجیٰ امام الہدیٰ بہ نبوت محمد ن المصطفیٰ و بولایت علی المرتضیٰ کرم اللہ وجہہ آن ولیّ العالمین خلیفۃ اللہ فی الارض ومن اکرمہ اکرمہ اللہ ومن اہانہ اہانہ اللہ محمد الزمان لطافت السبحان علیّ البیان امام الاوسط شیخ الثقلین کریم بن الکریم شیخی ومولائی حضرت پیر دستگیر بندگی حضرت حافظ شیخ محمد لطافت علی دیوبندی قادری الصابری الاویسی اند رضی اللہ تعالیٰ عنہ ازان قادری الصابری اند کہ فیضان صابری وغیرہم مجاز آبروے سلاسل بتمامہ از حضرت شاہ محمد نظام پانی پتی صابری قادری سجادہ نشین حضرت مخدوم شیخ جلال الدین کبیر الاولیا پانی پتی صابری رحمۃ اللہ علیہما بحضرت شیخی ومولائی رسید و فیضان قادری وغیرہم مجاز آبروے سلاسل بکمالہ از حضرت مولٰنا محمد یعقوب بدخشانی ابدال ہند قادری وصابری رحمۃ اللہ علیہ نیز بحضرت شیخی ومولائی رسید و نیز ہر دو فیضان صابری وقادری بعنوان اویسیت بتمامہ وکمالہ از حضرت مخدوم دوجہان امام العالم والعالمین حضرت خواجہ

سید مخدوم علاؤ الدین علی احمد صابر چشتی و قادری الاویسی رضی اللہ عنہ و ارضاہ بہم باہم بحضرت شیخی مولائی رسیدند چنانچہ خلافت اویسی از حضرت مخدوم الثقلین امام العالم والعالمین حضرت خواجہ سید مخدوم علاؤ الدین علی احمد صابر رضی اللہ عنہ در سن یکہزار دو صد و شصت و سنہ ہجری النبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حضرت شیخی و مولائی رضی اللہ عنہ یافتہ شیخ العالم والعالمین گردید ہمین سن مذکور الصدر خلافت اویسی قادری الصابری از مرآت شریف والہام مطلق ہویدا اند چنانچہ **بیت**

صابریہ لطافت است مائل		معراج لطافتی صحیح شد	

پس آن ہر دو فیضان کہ مجاز ازروے سلاسل از ہر دو صاحبین صابری و قادری رحمۃ اللہ علیہما کہ یکجان دو جسم بودند رسیدہ بودند آن ہر دو فیضان در اویسی معتدل آمیختہ معتدل صابری القادری و قادری الصابری گردیدند چنانچہ الہام مطلق بشنو اَلْفَیْضَانُ الْقَادِرِیَّۃُ یَرْجِعُ اِلَی النُّبُوَّۃِ وَالْفَیْضَانُ الصَّابِرِیَّۃُ یَرْجِعُ اِلَی اللّٰہِ وَ الْفَیْضَانُ الْاُوَیْسِیَّۃُ مُعْتَدِلٌ بَیْنَہُمَا چنانچہ ہر دو فیضان قادری و صابری دران فیضان اویسی کہ معتدل است چون شیر و شکر باہم آمیختہ معتدل گردیدہ قادری الصابری نام یافت اکنون براے ظہور و اظہار خویش قادری الصابری الحافظی الاویسی معروف گردیدہ شہرت گرفت چنانچہ تصدیق این بیان از مرآت شریف نیز بشنو **قطعہ**

شکر شیرست فیضانیکہ از قادر مع الصابر	بہ حافظ جاے خود کردہ چو شرح صدر قرآنی
ہمین قادر ہمین صابر بلا تاویل حافظ شد	باین صورت کہ می بینی باین سیرت کہ می دانی

فرد	ز قادر تا بصابر ہیچ فرقے نیست اے حافظ	ز صابر تا لطافت نیست گنجائش بیکموے	

بیت

اخص مخصوص حق دارند گرہا در شعاع شان	ہمہ فیضان سر حق نہ مثل جنس بازاری

بیت

سرائر سینوی راثبت کردن کارمن باشد | منم حافظ کلام خود نہ بکشایم ورائے خود

شعر

مثال شہد باشیرے شدہ مخلوط با حافظ | جناب قادر و صابر چو شمس الدین علاؤالدین

قُلْ فَلِلّٰهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ وَلَوْ شَاءَ لَهَدٰكُمْ اَجْمَعِیْنَ ۔ غزل از مولف

اے مطلعِ جودِ اتم مفتاح کنزِ دلبری	خفی	صاحب طریقہ نادری کان قادری الصابری
ہر دو طریقہ کاملی باہم یکے این نادری		ہم قادری الصابری حافظ کہ او را مصدری
کنزِ حقائق معنوی از تو ظہور و ہم قوی		وارث وراثت کاملی ہمچون ولایت حیدری
اے حیّ و قیوم جہان از تو حیاتِ جاودان		پابند این کون و مکان خلقِ خدا را رہبری
از تو خیالِ برتری باشد جنون و ابتری		او مشرکِ بدتر بود با تو کہ جوید ہمسری
مولائے عالم ہم توئی در وسطِ دورِ احمدی		در ملکِ صابر قادری زیبد ترا این داوری
از صبرِ صابر مظہری وز قدرِ قادر دلبری		با شان و رفعت حیدری دورِ امامت گستری
دلدادۂ یا دلبری می میر پیشِ مرشدی		چون حافظِ مولائے ما در پیشِ پیرِ کلیری
عظمت بگوید الصّلا کاے مومنان و کافران		بگزیدہ ام دینِ خدا از کفر و ایمان برتری

وَصَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی خَیْرِ خَلْقِهٖ سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِیْنَ

بِرَحْمَتِكَ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ

سوال ۔ پیر کے خلاف ہو کر مرید فائدہ اٹھا سکتا ہے یا نہیں ۔

الجواب حق حق حق جواب مرآت شریف می فرماید مَنْ كَانَ مُذَبْذِبًا عَنِ الْاِخْلَاصِ وَمُنَافِقًا بِالْاَفْعَالِ وَخَاطِیًا وَّبَاغِیًا عَنْ اَمْرِ الشَّیْخِ لَا عَلَیْنَا حِسَابُهٗ وَلَعَلَّهٗ یُخْرِجُهٗ مِنْ سِلْسِلَتِهِ الشَّرِیْفَةِ اے عزیز بشنو کہ خداوند عالم بتعجب می فرماید کَیْفَ تَكْفُرُوْنَ بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ

اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ
وخلاف ازکسیکہ اَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيْفُ الْخَبِيْرُ ۵ چنانچہ
از تامل بشنو وغور فرماے کہ بزرگے می فرماید بیت

چون خلافِ تو اگر گوید کسے	کینہ ہا خیزد ترا با او بسے

پس شیخ کہ وارثِ اتم وجاے نشینِ مطلق نبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم است
خلافِ او چون روا بود خلافِ او خیر ضلال وخسران ہرگز دیگر بار نیارد چنانچہ از قرآن شریف
بشنو وَمَنْ يَّبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِيْنًا فَلَنْ يُّقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي
الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِيْنَ پس ہرگز خلافِ شیخ از کسے مقبول نہ گردد چراکہ ہر آنچہ
کہ نزدِ شیخ مکروہ است آن عند اللہ نیز مکروہ است چنانچہ الہامِ مطلق بشنو اِنْ كَانَ
الْفِعْلُ مَكْرُوْهًا عِنْدَ الْمَحْبُوْبِ الْاَعْظَمِ فَهُوَ مَكْرُوْهٌ عِنْدَ اللّٰهِ ومخصوص
این چنین شیخے کہ شیخ الثقلین محبوب الاعظم شیخ من است خلافِ او ہرگز کسے را روا
نبود اگر شیخے خلافِ او نماید از شیخی بیفتد چنانچہ توصیفِ حضرتِ شیخی مولائی رضی اللہ
تعالیٰ عنہ از الہامِ مطلق بشنو اَلْمَحْبُوْبُ الْاَعْظَمُ عَاشِقٌ سَتَّارٌ وَّشُطَّارٌ
بَالِغٌ كَامِلٌ اَكْمَلُ مُجِيْبٌ مَحْبُوْبٌ وَاحِدٌ مُوَحِّدٌ وَالْاَحَدُ مِنَ الْاَوَّلِ
وَاللّٰهُ الْاٰنَ كَمَا كَانَ اے عزیز انکارِ ہر شیخ انکارِ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ
وسلم است چنانچہ الہامِ مطلق بشنو تَقْلِيْدُ الشَّيْخِ تَقْلِيْدُ الرَّسُوْلِ
اِطَاعَةُ الشَّيْخِ اِطَاعَةُ الرَّسُوْلِ كَلَامُ الشَّيْخِ كَلَامُ الرَّسُوْلِ
سُنَّةُ الشَّيْخِ سُنَّةُ الرَّسُوْلِ مَحَبَّةُ الشَّيْخِ مَحَبَّةُ الرَّسُوْلِ
عِشْقُ الشَّيْخِ عِشْقُ الرَّسُوْلِ لِقَاءُ الشَّيْخِ لِقَاءُ الرَّسُوْلِ
مُشَاهَدَةُ الشَّيْخِ مُشَاهَدَةُ الرَّسُوْلِ نُوْرُ الشَّيْخِ نُوْرُ الرَّسُوْلِ
شِكَايَةُ الشَّيْخِ شِكَايَةُ الرَّسُوْلِ اَذِيَّةُ الشَّيْخِ اَذِيَّةُ الرَّسُوْلِ

تَوْهِيْنُ الشَّيْخِ تَوْهِيْنُ الرَّسُوْلِ غِيْبَةُ الشَّيْخِ غِيْبَةُ الرَّسُوْلِ
تَحْقِيْرُ الشَّيْخِ تَحْقِيْرُ الرَّسُوْلِ اِنْكَارُ الشَّيْخِ اِنْكَارُ الرَّسُوْلِ
چراکہ محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حبیب اللہ است پس حَبِيْبُهٗ
حَبِيْبُ اللّٰهِ وَعَدُوُّهٗ عَدُوُّ اللّٰهِ چنانچہ الہام مطلق لشنو رَفِيْقُ الْحَبِيْبِ
حَبِيْبٌ عَدُوُّ الْحَبِيْبِ عَدُوٌّ چنانچہ اگر کسے لا الٰہ الا اللہ گوید و محمد رسول اللہ
نہ گوید کافر است چراکہ محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بین الخلق و بین اللہ
برائے فیضان عالم واسطہ اکمل است چنانچہ بزرگے می فرماید **مثنوی**

	می ستاند فیض از حق بر دوام		می کند قسمت بقدر ہر کدام	
	از ہمان فیضان اشیا زندہ اند		زان محمد ربّ و ایشان بندہ اند	

وہر کہ از واسطہ خلاف کند ہرگز مستفیض نہ گردد چراکہ بطور شرط و جزا خود فرمودہ است
کہ قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُوْنِيْ يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ وَمَنْ
يُّطِعِ الرَّسُوْلَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ پس ہمچنین شیخ وقت بین العبد و بین اللہ
واسطۂ کامل و مکمل برائے فیضان عالم است کہ نائب اوست چنانچہ الہام مطلق
لشنو اَلشَّيْخُ لِلْعَبْدِ وَاسِطَةٌ فِي الْمَجَازِ بَيْنَهٗ وَبَيْنَ اللّٰهِ وبلا واسطہ
ہرگز فیضان ممکن نیست چراکہ ذات وحدہٗ لاشریک لہٗ چنان لطیف است
لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْاَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيْفُ الْخَبِيْرُ
یعنی ہویت محض از ادراک و افہام دیگرے منزہ است چنانچہ از مرآت شریف لشنو
اَلْهُوِيَّةُ الْمَحْضُ مُنَزَّهَةٌ عَنِ الْاَفْهَامِ وَالْاِدْرَاكِ فَلَا تُدْرِكُهُ
الْاَبْصَارُ و مخلوق الٰہی برعکس آن۔ پس کاملے باید کہ برمرکز تنزل تا رابطہ میانِ
ہر دو پدید آید پس لَا رَيْبَ فِيْهِ تا وقتیکہ ما بینِ لطیف و کثیف مظہرِ ذوجہتین
مختارِ مطلق بصفتِ اَرْوَاحُنَا اَجْسَادُنَا وَاَجْسَادُنَا اَرْوَاحُنَا

یعنی ہم بصورت وہم بسیرت محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اگر واسطہ نباشد فیضان محال محال است پس شیخ مختارِ مطلق کہ برزخ جامع صورت و سیرت است بلاشک چون محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم برائے فیضانِ عالم واسطہ کامل ومکمل است کہ وارثِ اتم و خلیفۃ اللہ اوست ازین جہت تکمیلِ مریدان بدستِ اوست ہر کرا خواہد بہ خدا رساند وہر کرا خواہد براند یَفْعَلُ مَا یَشَآءُ وَیَحْکُمُ مَا یُرِیْدُ چرا کہ شیخ مختار مطلق مدبرات الامر قائم مقامِ نبوت بر مسندِ وراثت است ہرچہ فرماید بجاست بیشک حکمِ او حکمِ خداست کہ ہرگز ہیچ کلام وے خالی از الہام وارشاد نیست چنانچہ از قرآن شریف بشنو مَا یَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰی اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْیٌ یُّوْحٰی چنانچہ بزرگے می فرماید بیت

مطلق آن آواز خود از شہ بود	گرچہ از حلقوم عبد اللہ بود

چنانچہ از الہام مطلق بشنو خِیَالَاتُ الشَّیْخِ مُدَبِّرَاتُ الْاَمْرِ قَدْ خِیَالُهٗ صَحِیْحٌ مِّنَ اللّٰهِ ہرگز خلافِ شیخ از کسے مقبول نہ گردد وبلکہ خذلان درخذلان و خسران در خسران است چنانچہ آیت کریمہ بشنو اِنَّ الَّذِیْنَ کَفَرُوْا بَعْدَ اِیْمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوْا کُفْرًا لَّنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الضَّآلُّوْنَ چنانچہ الہام مطلق نیز بشنو اَلْعَمَلُ مُخِلَافُ اِرْشَادِ الشَّیْخِ یُلْقِیْ فِی الْخَسَارَۃِ چنانچہ از مثنوی شریف نیز بشنو مثنوی

گفت پیغمبر کہ اے طالب جری	ہان مکن با ہیچ مطلوبے مری
در تو نمرودی است در آتش مرو	رفت خواہی اول ابراہیم شو
چونہ سباح نے دریائیی	در میفگن خویش از خود رائیی
او ز قعر بحر گوہر آورد	وز زیان ہا سود بر سر آورد
کاملے گر خاک گیرد زر شود	ناقص ار زر برد خاکستر شود

چون قبولِ حق بود آن مرد راست | دستِ او در کارہا دستِ خداست
جہل آید پیش او دانش شود | جہل شد علمے کہ در ناقص رود
دستِ ناقص دستِ شیطان است و دیو | زانکہ اندر دامِ تکلیف است و ریو
ہرچہ گیرد علّتی علّت شود | کفر گیرد کاملے ملّت شود
اے مری کردہ پیادہ با سوار | سر نخواہی بُرد اکنون پای دار

اے عزیز خلافِ شیخ ہرگز از مرید در وجود نیاید تا وقتیکہ خفّت حضرتِ شیخ در دلِ او نباشد و خفّتِ شیخ آن را چنان بر اندازد کہ تا ابدالآباد ہرگز برنخیزد چنانچہ این حدیث شریف بشنو۔ مَنِ اسْتَخَفَّ اُسْتَادَہٗ اَبْتَلَاہُ اللّٰہُ بِثَلٰثَۃِ بَلِیَّاتٍ نَسِیَ مَاحَفِظَ وَافْتَقَرَ فِیْ اٰخِرِ عُمُرِہٖ وَخَرَجَ مِنَ الدُّنْیَا بِغَیْرِ اِیْمَانٍ باز بشنو کہ بزرگے می فرماید **قطعہ**

شنیدم کہ مردانِ راہِ خدا | دلِ دشمنان ہم نہ کردند تنگ
ترا کے میسر شود این مقام | کہ با دوستانت ہم خلاف است و جنگ

بیت خلافِ پیمبر کسے رہ گزید | کہ ہرگز بہ منزل نہ خواہد رسید

مثنوی

ہر کہ گستاخی کند اندر طریق | گردد اندر وادیِ حیرت غریق
ابلہان تعظیمِ مسجد می کنند | در جفائے اہلِ دل جدّ می کنند
آن مجاز است این حقیقت ای خران | نیست مسجد جز درونِ سروران
مسجدِ کو اندرونِ اولیاست | سجدہ گاہِ جملہ است آنجا خداست
گفت پیغمبر کہ حق فرمودہ است | من نہ گنجم ہیچ در بالا و پست
در زمین و آسمان و عرش نیز | من نہ گنجم تو یقین دان اے عزیز
در دلِ مومن بگنجم اے عجب | گر تو میجوئی دران دلہا طلب

حیلہ آموزان جگر ہا سوختہ	فعلہا و مکر ہا بر دوختہ
صبر و ایثار و سخاے نفس و جود	باز دادہ کان بود اکسیر و سود
روبہانِ زیرکِ آخر زمان	برفزودہ خویش بر پیشینیان
روبہانِ زیرکِ اصحابِ قال	برفزودہ خویش بر اصحابِ حال
قصدِ جنگِ انبیا میداشتند	جسم دیدند آدمی پنداشتند
در تو ہست اخلاقِ آن پیشینیان	چون نمی ترسی کہ تو باشی ازان
عادتِ آن ناسپاسان در تو ہست	تا بدیت ہر بار دلو از چاہ درست
آن نشانیہا ہمہ چون در تو ہست	چون تو زیشانی کجا خواہی برست
تا دلِ مردِ خدا نامد بدرد	ہیچ قومے را خدا غارت نہ کرد

پس ہیچ شک نیست کہ خلافِ شیخ خَسِرَ الدُّنْیَا وَالْاٰخِرَۃَ بار آور چنانچہ الہامِ مطلق می فرماید مَنْ یَرْتَدَّ وَ لَمْ یَقْبَلْ کَلَامَ الْمَحْبُوْبِ الْاَعْظَمِ فَهُوَ فِی الْخَسَارَۃِ وَحَسْرَۃٌ عَلَیْهِ ونیز از قرآن شریف بشنو کَیْفَ یَهْدِی اللّٰهُ قَوْمًا کَفَرُوْا بَعْدَ اِیْمَانِهِمْ وَ شَهِدُوْا اَنَّ الرَّسُوْلَ حَقٌّ وَّجَآءَهُمُ الْبَیِّنٰتُ وَاللّٰهُ لَا یَهْدِی الْقَوْمَ الظّٰلِمِیْنَ نَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْهَا اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّیْطٰنِ الرَّجِیْمِ فَاللّٰهُ خَیْرٌ حٰفِظًا وَّ

هُوَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِیْنَ

سوال دوم - جو مرید آپ کو عقیدۃً ہمسر یا برتر پیر سے جانے اور حضورِ شیخ میں اُن افعال سے کہ جن سے اُس کا جاہ وجلال پیدا ہو خوش ہو یہ عقیدہ اور برتاوہ مستند ہے یا نہیں -

الجواب حق حق جواب الہام مطلق می فرماید اِذَا تَرَ الْمُرِیْدُ دَاعِیَ الدَّرَجَاتِ وَالْمَنْزِلَۃَ الْمَجَازِیَّۃَ وَمَعَ ذٰلِكَ یَقُوْلُ

وَجُوْدِیْ وَمِثْلِیْ کَمِثْلِ الشَّیْخِ فَقُلْ عَلَیْہِ سَلٰمٌ مَا بَیْنَکَ وَ
ھٰذَا فِرَاقُ بَیْنِیْ وَبَیْنِکَ اے عزیز بشنو مریدیکہ خود را از روئے عقیدت
ہمسر یا برتر از شیخ داند و طریقہ و روش چنان اختیار نماید کہ در حضور شیخ مثل شیخ
پنداشتہ کارہائے بزرگانہ وہمسرانہ چون شیخ بکند پس لاریب فیہ آن مدعی مشرک
وظالم است ونتیجۂ آن جز خذلان وخسران دیگر نیست کہ اِنَّ الشِّرْکَ لَظُلْمٌ
عَظِیْمٌ چنانچہ اِنَّ اللہَ لَا یَغْفِرُ اَنْ یُّشْرَکَ بِہٖ وَیَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِکَ
لِمَنْ یَّشَآءُ اے عزیز ہرگز دو خدا روانہ بوند چنانچہ آیت کریمہ بشنو لَوْ کَانَ
فِیْھِمَا اٰلِھَۃٌ اِلَّا اللہُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحٰنَ اللہِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا
یَصِفُوْنَ واگر کسے از بندگان مولا دعوی خدائی پیش خداوند عالم کند پس جزاء او
جہنم است چنانچہ آیت کریمہ بشنو وَمَنْ یَّقُلْ مِنْھُمْ اِنِّیْٓ اِلٰہٌ مِّنْ دُوْنِہٖ
فَذٰلِکَ نَجْزِیْہِ جَھَنَّمَ کَذٰلِکَ نَجْزِی الظّٰلِمِیْنَ اَعُوْذُ بِاللہِ مِنَ
اللہِ الْاِثْنَیْنِ چنانچہ الہام مطلق بشنو اللہُ اَحَدٌ وَالْاَحْمَدُ اَحَدٌ وَّ
الْقُرْاٰنُ اَحَدٌ وَّالشَّیْخُ اَحَدٌ وَّالْاَبُ اَحَدٌ وَّالْاُمُّ اَحَدٌ
فَمَنْ یَّنْظُرُ سِوَاءَ الْاَحَدِ فَھُوَ اَحْمَقٌ اگرچہ آن مرید بسے از محبوبیت خویش
از حق سبحانہ تعالیٰ بشارت یابد اما ہرچند کہ اورا بشارت است ولیکن ہرگز ویرا
لایق نیست کہ خود را ہمسر شیخ داند چراکہ ظہور ہیچ ولد بلا والد نیست ودرین عالم
مجاز والد و مولود یکے نیست پس والد بجائے خود والد است ومولود بجائے خود
مولود چنانچہ الہام مطلق بشنو اَلشَّیْخُ وَالْمُرِیْدُ لَنْ یَّکُوْنَا السَّوَاءَ
فِی الْمَجَازِ و مریدیکہ خود را از شیخ برتر داند کہ اینچنین خیال محال جز ضلال و وبال
دیگر بار نیارد چراکہ ممکن اولا یمکن است چنانچہ بزرگے می فرماید بیت

نازنینی تو ولے در حد خویش		اللہ اللہ پا منہ از اندازہ بیش	

ونیز الہام مطلق بشنو اَسْتَقِمْ بِجِدِّكَ وَلَا تَخْرُجْ عَنْ دَائِرَةِ الْعَبْدِيَّةِ قَبْلَ الشَّيْخِ اے عزیز الموجُودُ مَوجُودٌ دَائِمًا وَالْمَعْدُومُ مَعْدُومٌ دَائِمًا چراکہ ممتنع خود ممتنع و ممکن ممکن و واجب واجب است پس باللہ العظیم ہرگز باوے ہمسر یا ازوے برتر کسے نیست شعر

از تو خیالِ برتری باشد جنون و ابتری		آن مشرکِ بدتر بود با تو کہ جوید ہمسری

چنانچہ الہام مطلق بشنو مَنْ يَحْسِبُ مَنْزِلَتِي كَمَنْزِلَةِ الشَّيْخِ فَاَسَفِي عَلَيْهِ وَاللّٰهِ ثُمَّ بِاللّٰهِ اِنَّ جُزْوَ كُلٍّ وَاحِدُ الذَّاتِ وَوَاحِدُ الصِّفَاتِ وَوَاحِدُ الْاَفْعَالِ است فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهٖ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَّاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ وَلَهُ الْكِبْرِيَاۗءُ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ چنانچہ بزرگے میفرماید ابیات

شش جہت عالم ہمہ اکرامِ اوست	ہر طرف کہ بنگری اعلامِ اوست
او جہانِ کامل است و سفر داست	نسخۂ کلِّ وجود او را بدست

چنانچہ الہام مطلق بشنو اَلْمَحْبُوبُ الْاَعْظَمُ بِذَاتِهٖ وَاحِدٌ وَبِصِفَاتِهٖ وَاحِدٌ وَبِاَفْعَالِهٖ وَاحِدٌ وَبِتَصَرُّفَاتِهٖ وَاحِدٌ وَبِشُيُوْنِهٖ وَاحِدٌ فَلَا شَرِيْكَ بِهٖ وَمَنْ يُشْرِكْ فَرَدَدْنَاهُ وَعَادَهُ اِنَّ الْمُشْرِكِيْنَ نَجَسٌ بنگر کہ ہرگز کسے را در حکم و احکام شیخ چون و چرا و مجالِ چون و چرا نیست وَحْدَهٗ لَا شَرِيْكَ لَهٗ درمیانِ مریدانِ خود است يَفْعَلُ مَا يَشَاۗءُ وَيَحْكُمُ مَا يُرِيْدُ چنانچہ الہام مطلق بشنو اَلشَّيْخُ مُخْتَارٌ قَوِيٌّ قَادِرٌ غَالِبٌ عَلَى الْمُرِيْدِ وَمَثَلُهٗ كَالْمَوْلَاءِ وَالْعَبْدِ فَلَهٗ يَفْعَلُ مَا يَشَاۗءُ وَيَحْكُمُ مَا يُرِيْدُ و مریدیکہ خود را و یا دیگر کسے را از شیخ خود بہتر و برتر داند پس ہیچ شک نیست کہ آن مرید مشرک است و این آیت کریمہ بسوے مومنان چنان باعلان می فرماید کہ يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اِنَّمَا الْمُشْرِكُوْنَ

نجس فلا یقرب المسجد پس **مثنوی**

مسجدیکو اندرونِ اولیاءاست	سجدہ گاہِ جملہ است آنجا خداست
آن دلے کز عرش و کرسی برترست	آن دلِ ابدال یا پیغمبرست

پس چون محبت وے بغیر است لہذا در نصیب او خیر نباشد چنانچہ حالِ او از الہامِ مطلق بشنو مَنْ یَحْسِبُ مَنْزِلَةَ الْغَیْرِ کَمَنْزِلَةِ الشَّیْخِ فَمَا لَہٗ الْخَیْرُ افسوس صد افسوس بجاے خدا پرستی خود پرستی و بجاے پیر پرستی ہمسری و برتری چنانچہ بزرگے می فرماید **مثنوی**

نحس شاگردے کہ با استادِ خویش	ہمسری آغاز د و آید بہ پیش
باکدام استادِ استادِ جہان	پیش او یکسان ہویدا و نہان
چشمِ او بنظر بنور اللہ شدہ	پردہاے جہل را خارق شدہ
مومنے او مومنی تو بیگمان	درمیان تان ہردو فرقِ بیکران
او اگر زہرے خورد شہدے شود	تو اگر شہدے خوری زہرے شود
صاحبِ دل را نباشد این زیان	گر خورد او زہرِ قاتل را عیان
نزدِ عاشق درد و غم حلوا بود	لیک حلوا برخسان بلوا بود
صبر باشد مشتہاے زیرکان	ہست حلوا آرزوے کودکان
ہرکہ صبر آرد ز گردون برشود	ہرکہ حلوا خورد واپستر شود

غرض آنکہ شرکت باشیخ روا نبود چنانچہ الہام مطلق می فرماید لَا یُشْرَكُ بِمَنْزِلَةِ الشَّیْخِ اَحَدٌ چنانچہ در فتوح الغیب فِی الْمَقَالَةِ الثَّالِثَةِ وَالسِّتُّوْن حضرت غوث الثقلین محبوب سبحانی رضی اللہ عنہ وارضاہ می فرمایند قال رضی اللہ عنہ وارضاہ رَاَیْتُ فِی الْمَنَامِ کَاَنِّیْ اَقُوْلُ دیدم در خواب گویا کہ من میگویم یَا مُشْرِکاً بِرَبِّہٖ فِیْ بَاطِنِہٖ بِنَفْسِہٖ اے شرک آرندہ بہ پروردگارِ خود در درونِ خود بنفسِ خود

بدعوی ہستی و انانیت و نسبتِ افعالِ خود بطریقِ استبداد و استقلال وَفِی ظَاهِرِهٖ بِخَلْقِهٖ
و شرک آرندہ بپروردگار در بیرونِ خود بخلق و سے باضافت ضرر و نفع و خیر و شر ایشان و خوف و
رجا از ایشان وَفِیْ عَمَلِهٖ بِاِرَادَتِهٖ و شرک آرندہ در عملِ خود بخواستِ خود چنین کنم و
چنان کنم و چنین شود و چنان شود فَقَالَ رَجُلٌ اِلٰی جَنْبِیْ مَا هٰذَا الْكَلَامُ پس گفت
مردے کہ در پہلوئے من است چیست این سخن و چہ معنی دارد فَقُلْتُ هٰذَا نَوْعٌ مِّنَ الْمَعْرِفَةِ
پس گفتم من این نوع از شناختِ حق است چہ مدارِ شناخت بر سلوک و تحصیلِ فنا و موت
ارادیست۔ پس بدان اے عزیز کہ شرک چیست و چہ معنی دارد نعوذ باللہ منہا کہ اِنَّ اللّٰهَ
لَا يَغْفِرُ اَنْ يُّشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَآءُ پس اے عزیز
چہ کردہ آید کہ درین زمانا چنین مریدان پیدا آمدند کہ از اوہام خویش کہ اَلْوَهْمُ خَلَّاقٌ
نیز گفتہ اند خود را صاحبِ قوّت و قدرت و صاحبِ حصول و وصول ماورائے شیخ از احدیت
بلا واسطہ پندارند و عجیب تر آنست کہ خود را صاحبِ تصرّف دانستہ از قدرت و قوّت
و حصول و وصولِ او ہا میہ بر شیخ تصرّف می نمایند کہ آن محض خیال و وبال بر ایشان است
چنانچہ الہامِ مطلق بیانِ حالِ ایشان می فرماید مَنْ يُّصَرِّفُ قُدْرَتَهٗ وَقُوَّتَهٗ وَ
عَظَمَتَهٗ وَمَنْزِلَتَهٗ عَلَى الشَّيْخِ فَهُوَ يَهْبِطُ اِلَى الْاَسْفَلِ گویا کہ این چنین
مریدان دانستہ بہر طور یکہ توانند بہ شیخ ایذا میرسانند چنانچہ از قرآن شریف نیز حالِ ایشان
بشنو کہ اِنَّ الَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فِي الدُّنْيَا
وَالْاٰخِرَةِ وَاَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا و نیز قال النبی صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم
اِنَّهٗ قَالَ خَصْلَتَانِ لَا شَيْءَ اَفْضَلُ مِنْهُمَا الْاِيْمَانُ بِاللّٰهِ وَالنَّفْعُ لِلْمُسْلِمِيْنَ وَ
خَصْلَتَانِ لَا شَيْءَ اَخْبَثُ مِنْهُمَا الشِّرْكُ بِاللّٰهِ وَالضَّرُّ لِلْمُسْلِمِيْنَ پس بنگر کہ
جناب سید المرسلین صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم در حق صحابۂ کرام رضی اللہ عنہم چندان فضل و رحمت فرمود کہ از
احاطتِ تحریر و تقریر و از حد قیاس بیرون است و مخصوص در حق خلفائے راشدین رضی اللہ عنہم

چندان فضل و رحمت فرمود کہ بر خاص و عام امت مرحومہ اظہر است کہ آن را بر مسندِ وراثتِ خود نشانید و امتِ مرحومہ را با علان فرمود کہ عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَ سُنَّتِ خُلَفَاءِ الرَّاشِدِيْنَ و نیز این امر مسلّم است کہ بمقام محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم نہ رسید مگر محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم یعنی بر مسندِ شریفِ وے صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم ہرگز کسے دیگر نہ نشیند الا محمد چنانچہ از قرآن و احادیث چندان یکتائیِ ہر چہار یاران محمد صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم ثابت است کہ فوق تر درجہ ازان نیست حتی کہ ہر چہار جا نشینانِ وے صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم شدند لیکن محمد بن عبد اللہ یکے نشد و نیز اکثر اوقات جناب رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم در جماعتِ اصحابِ اصفہ رضی اللہ عنہم با یاران خود رونق افروز گشتے و می فرمودے اَعِيْنُوْنِي يَا عِبَادَ اللّٰهِ ایشان رضی اللہ عنہم بکمالِ ادب دست بستہ عرض نمودہ لَبَّيْكَ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ اگرچہ این ہمہ براے انتظام بود و لیکن در صورتِ ظاہر چنان می نمود گویا کہ خواست از رسول صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم است اما در حقیقت چنین نبود کہ نمود آرے براے افضال و اکرام ایشان یکے صورت اختیار فرمود اگرچہ سراپا بلندی بود و لیکن پستی ظاہر فرمود کہ آنجا پستی بلندی و بلندی پستی بود و در حقیقت پستی و بلندی در انجا ہیچ نبود و لیکن ہر دو می نمود چنانکہ والد ماجد براے پرورشِ اولادِ خویش ہزاران ہزار دقّت و مصیبت اختیار می فرماید چنانچہ آن شیر خوارہ را گاہے بر دوش و گاہے بر پہلو سوار می کند و گاہے چنین می کند و گاہے چنان و رفتہ رفتہ دستِ آن گرفتہ بر زمین می راند و بجاے شیر طعمہ میخوراند حتی کہ از محمول حامل گرداند پس ہر چند کہ چنین است مگر والد بجاے خود والد است و مولود بجاے خود مولود است و بس۔ چنانچہ حضرتِ یعقوب علیہ السلام مع اہلیہ و فرزندانِ خود مر حضرتِ یوسف علیہ السلام پسرِ خود را ساجد گردید مگر طورے کہ

قبل از سجدہ بود بعد سجدہ ہمان طور نیز ہماند دروے ہیچ تبدّل و تغیّر واقع نشد
ہر یکے بجائے خود بر حیثیتِ خود قائم و باقی ماند۔ اے برادر این مسئلہ را از غور و تامل
باید فہمید کہ وجودِ یوسف علیہ السلام درین عالمِ مجاز بلا وجودِ حضرت یعقوب علیہ السلام
نبود و حضرت یعقوب علیہ السلام مثل جملہ انبیاء علیہم السّلام تعلیم و تلقینِ اولاد و
امّتِ خود فرمود چنانچہ در غنیۃ الطالبین حضرت غوث الثقلین محبوب سبحانی رضی اللہ عنہ
بتفصیل ذکر تعلیم و تلقین جملہ انبیاء می فرمایند چنانچہ حضرت یوسف علیہ السّلام نیز
پسر بود مگر محبوب بود اگرچہ محبوب بود و لیکن مثلِ دیگر فرزندانِ خود حضرت یعقوب
علیہ السّلام ویرا نیز تعلیم و تلقین فرمود و سجدۂ یعقوب علیہ السلام ہرگز برائے
یوسف علیہ السلام نبود و این سجدہ شکریہ و تعظیمیہ بود کہ شکر برائے حقیقت و
تعظیم پے مجاز بود و این برائے آن بود کہ بروے لازم و واجب بود کہ پسرِ
ویرا پیغمبری و بادشاہی عنایت فرمود چنانچہ بزرگے می فرماید **بیت**

کسے پسند دعدل و لطفِ کردگار	کہ گلے سجدہ کند درپیش خار

اے عزیز درینجا سرّیست کہ در قلم نمی آید مگر در اولادِ حضرت یوسف علیہ السلام
ہیچ نبی نشد پس اے عزیز اگرچہ این ہر دو پدر و پسر نبی بودند کہ لَا نُفَرِّقُ
بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهٖ لیکن تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ
نیز وارد است کہ یوسف علیہ السّلام پسر و شاگرد بود و یعقوب علیہ السّلام
پدر و استاد چنانچہ از مرآت شریف نیز بشنو اَلْيَعْقُوْبُ وَالِدٌ وَالْيُوْسُفُ
مَوْلُوْدٌ لَا شَكَّ بِلَا تَوَلُّدِ الْيَعْقُوْبِ وِلَادَةُ الْيُوْسُفِ مُحَالٌ وَ
اِنْ كَانَ تَجْعَلِ الْيُوْسُفَ بِلَا يَعْقُوْبَ فَعَلَيْكَ اٰفَاتٌ كَثِيْرَةٌ وَمِنْ
بَعْدِهٖ اَمِيْرٌ و نیز حضرتِ شیخ مر مریدانِ خود را بسیار از محنت و مشقت پرورش
می فرماید گاہے با طالب الف با تا میخواند گاہے ویرا بگریاند و گاہے ویرا

بخنداند گاہے از ناز و گاہے از نیاز ویرا پرورش می فرماید پس ہر چند کہ چنین است ولیکن شیخ بجاے خود شیخ است و مرید بجاے خود مرید- اگرچہ آن مرید محبوب و مطلوب باشد چنانچہ بخدمت حضرت سلطان المشائخ سلطان نظام الدین محبوب الٰہی بداؤنی رحمۃ اللہ علیہ مر حضرت امیر خسرو رحمۃ اللہ علیہ را چندان نیاز و رسوخ بود کہ فوق تر درجہ از وے نیست کہ حضرت موصوف خود در صفت آن برگزیدۂ الٰہی چنان می فرمایند اگر در روز قیامت خداوند عالم از من بہ پرسد کہ اے نظام الدین براے ما چہ تحفہ آوردی فرمود عرض نمایم الٰہی این تُرک را براے تو آوردہ ام پس ازین سخن صاف ظاہر است کہ در دلِ حضرت محبوب الٰہی چون امیرِ موصوف دیگر کسے ہرگز نہ بود الحق کہ با امیرِ موصوف عشق بود کہ با وجود چنین یکتائی و قرب و رسوخ مر حضرتِ امیر موصوف را بخدمت حضرت سلطان المشائخ رحمۃ اللہ علیہ بنگر کہ چندان نیاز و پیر پرستی بود کہ دلیل المتاخرین گردید و نیز ہمہ پیرانِ عظام رضی اللہ عنہم مریدانِ خود را چنان از فضل و رحمت پرورش می فرمودند کہ بعضے عوام مردمان مرید را پیر و پیر را مرید دانستہ در غلطی اُفتادہ اند و آن غلطی سدِّ راہ ایشان گردید چنانچہ بزرگے می فرماید **مثنوی**

چون رود خواجہ بجاے ناشناس	مر غلامِ خویش پوشاند لباس
خود بپوشد جامہاے آن غلام	مر غلامِ خویش را سازد امام
در پیَش چون بندگان در رہ شود	تا نیابد زو کسے آگہ شود
گوید اے بندہ تو رو در صدر نشین	من بگیرم کفش چون بندہ کمین
تو درشتی کن مرا دشنام دہ	مر مرا تو ہیچ توقیرے منہ
ترکِ خدمت خدمتِ تو داشتم	تا بغربت تخمِ حیلت کاشتم
خواجگان این بندگیہا کردہ اند	تا گمان آید کہ ایشان بندہ اند

چشم پر بود سیر از خواجگی	کارہا را کردہ اند آمادگی
وین غلامان ہوا بر عکس آن	خویشتن بنمودہ بیر عقل وجان
آید از خواجہ رہ افگندگی	ناید از بندہ بغیر از بندگی

پس اے عزیز بنگر کہ از اقوال و افعال و احوالِ بزرگانِ دین کہ طالبانِ حق بودہ اند واز خدمتِ پیرانِ عظام بشیخی وپیری فائز گردیدہ اند جز نیازمندی و پیرپرستی چیزے دیگر نیست وکسیکہ برعکس ایشان است جواب سوال اوّل متعلق بہ اوست ونیز الہام مطلق بران افسوس میفرماید تا سُفاً عَلَی الَّذِیْ مَا کَانَ بِہٖ سَبَّ الشَّیْخِ اے عزیز طالبانِ مولا ہرچہ یافتند از نیازمندی وپیرپرستی یافتند چنانچہ جناب سید المرسلین صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فخر بہ برائے ہدایت امت مرحومہ عبدیتِ خود را چنان اظہار می فرمایند کہ اِنِّیْ عَبْدُ اللّٰہِ وَعَبْدُہٗ وَرَسُوْلُہٗ ونیز حضرت پیرانِ پیر دستگیر غوث الثقلین قطب ربانی محبوب سبحانی میران محی الدین شیخ سید عبدالقادر جیلانی رضی اللہ عنہ وارضاہ عبدیتِ خود را چنان اظہار می فرمایند

وَکُلُّ وَلِیٍّ لَّہٗ قَدَمٌ وَّاِنِّیْ	عَلٰی قَدَمِ النَّبِیِّ بَدْرِ الْکَمَالِ

ونیز حضرت مولانا جلال الدین رومی رحمۃ اللہ علیہ عبدیتِ خود را چنان بیان میفرمایند **مثنوی**

شمس در خارج اگرچہ ہست فرد	مثلِ او ہم می توان تصویر کرد
لیک آن شمسے کہ شد مستش اثیر	نبودش در ذہن و در خارج نظیر
در تصور ذاتِ او را گنج کو	تا در آید در تصور مثلِ او

فرد	مولوی ہرگز نشد مولائے روم	تا غلام شمس تبریزی نشد

اے عزیز لَئِنْ شَکَرْتُمْ لَاَزِیْدَنَّکُمْ وَلَئِنْ کَفَرْتُمْ اِنَّ عَذَابِیْ لَشَدِیْدٌ چنانچہ الہام مطلق بشنو مَنْ دَخَلَ فِی الْمَقَامِ الرَّفِیْعِ فَلَابُدَّ عَلَیْہِ لِفَہْمِ مَنْزِلَتِہٖ مِنْ حِمَایَۃِ الشَّیْخِ وَلَوْلَا فَہِمَ فَدَخَلَ فِی الْاَسْفَلِ

چنانچہ در عہد مبارک رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کاتبِ وحی شاگرد شد بلکہ همسری کردہ کافر شد چنانچہ بزرگے فرماید **مثنوی**

کاتبچہ می گوید رسولِ مستنیر	مر مرا ہست آن حقیقت در ضمیر
پرتوِ اندیشہ اش زد بر رسول	قہرِ حق آورد بر جانش نزول
پرتوِ آن ناگہان بر دل بتافت	در درونِ خویشتن حرفے نیافت
ہم زگستاخی برآمد ہم ز دین	شد عدوِ مصطفیٰ از روے کین
مصطفیٰ فرمود کاے گبرِ عنود	چون سیہ گشتی اگر نور از تو بود
گر تو ینبوعِ الٰہی بودۂ	این چنین آبِ سیہ نکشودۂ
اندرون می سوختش ہم زین سبب	توبہ کردن می نیارست اے عجب
تا کہ ناموسش بہ پیشِ این و آن	نشکند بربست از توبہ دہان

نعوذ باللہ غرض نتیجہ ہمسری و برتری آنست کہ نصیبِ کاتبِ وحی گردید و نتیجہ نیازمندی و پیر پرستی آنست کہ طالبانِ حق و مبارزانِ درگاہ مطلق یافتہ اند و تا یوم قیامت خواہند یافت انشاء اللہ تعالےٰ پس ہر مریدیکہ خویش را با حضرتِ شیخ کہ مربی اوست ہمسر یا برتر داند و در حضورِ شیخ چنین افعال نماید کہ از روے جاہ و جلالِ آن درمیان برادران و یا دیگر ہمچشمان پدید آید و او بران خوش گردیدہ می ناز و بنگر کہ در حق او مرآت شریف چہ می فرماید لَوْ رَأَيْتَ نُوْرَ الْجَمِيْلِ بِوَجْهِ الْخَيْرِ اَلَا اَصْبِرْ عَلٰى اَصْلِيَّتِكَ وَعَبْدِيَّتِكَ وَلَا تَخْرُجْ عَنْ دَائِرَةِ الْعَبْدِيَّةِ اِنَّهَا هُوَ دَائِرَةُ الْاَمْنِ بِحِفَاظَةِ الْحَافِظِ وَالْحِصَارُ الْخَيْرُ وَالْحَصِيْنُ الْمُحْكَمُ لِلْعِبَادِ پس اے عزیز باللہ العظیم این عقیدہ و روش و طریقہ ہرگز خالی از کفر و شرک نیست بلکہ محض کفر و شرک است نعوذ باللہ منہا۔ ہان اگر آن مرید طفل نابالغ و نارسیدہ است کہ تاہنوز ہیبت و عظمتِ شیخ در دلِ او

چون یک ذرّہ نیست عجب ندارد چون از فضل الٰہی نوبت آن به بلاغت خواہد رسید بیشک ہمان وقت از حرکاتِ بیہودہ ولغو کہ پیش ازین میکرد از وے نادم و شرمندہ گردیدہ تائب خواہد شد چراکہ چون عظمت وہیبتِ شیخ دردلِ او نشیند وقرار گیرد ازہیبت وعظمتِ شیخ لرزان وترسان خواہد ماند کہ اِنَّمَا یَخْشَی اللّٰہَ مِنْ عِبَادِہِ الْعُلَمَآءُ نشانِ اوست باید کہ آن مرید از حرکاتِ بیہودہ ولغو مستغفر شدہ باادب گردد وتجدید بیعت نماید چنانچہ الہام مطلق می فرماید مَنْ یَّخْرُجُ عَنْ اِحَاطَۃِ اَدَبِ الشَّیْخِ فَھُوَ یَخْرُجُ عَنْ اِحَاطَۃِ الْبَیْعَۃِ وَبِالضَّرُوْرَۃِ عَلَیْہِ تَجْدِیْدُ الْبَیْعَۃِ وَاجِبٌ چنانچہ اَلْحَقُّ یَعْلُوْا وَلَا یُعْلٰی ۝ قَالَ اللّٰہُ خَیْرٌ حَافِظًا وَّھُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِیْنَ

سوال سوم۔ بلا بیعت وارادت وبدونِ اخذِ فیضان کوئی کسی کا مرید ہوسکتا ہے یا نہیں۔

الجواب حق حق حق جواب الہام مطلق می فرماید مَنْ کَانَ عَاشِقًا وَّطَالِبًا بِجَمَالِ عَدَامِ الصِّرْفِ جَلَّشَانُہٗ بِلَا وَاسِطَۃِ الْاَحْمَدِ وَاٰیَاتِہٖ فَھُوَ یَجْمَعُ الْھَوَآءَ بِقَبْضَتِہٖ اے عزیز از مرآت شریف بشنو کہ شیخ چیست ومرید کیست چنانچہ اَلشَّیْخُ بِجِلْبَابِ الْاِنْسَانِ لِمَنَافِعِ النَّاسِ وَبِاِصْلَاحِ الْمُرِیْدِیْنَ ۝ وَالْمُرِیْدُ بِجِلْبَابِ الْاِنْسَانِ لِمَنَافِعِ الْمُسْلِمِیْنَ وَالْمُسْلِمَاتِ بِوَجْہِ اَدَبِ الشَّیْخِ اے برادر طالبانِ مولا ہر دولت کہ یافتند از آداب پیران یافتند چنانچہ اَلتَّصَوُّفُ کُلُّہٗ اَدَبٌ وادب تمام تر آن است کہ مرید خود نبود واین کار کارِ عشق است چنانچہ بزرگے میفرماید بیت

کہ شرک است بایار و با خویشتن	اگر یاری از خویشتن دم مزن

واین جز عاشق از دیگرے در وجود نیاید چنانچہ الہام مطلق میفرماید اَلْاَدَبُ

بِالْعَاشِقِ وَالْعَاشِقُ مِنَ الْاَدَبِ لَا مُؤَدِّبَ اِلَّا هُوَ۔ اَلْعَاشِقُ مُؤَدِّبٌ وَالْعَاشِقُ مَعْشُوْقٌ وَالْعَاشِقُ صَابِرٌ وَالْعَاشِقُ حَافِظٌ پس اے عزیز چون تعریفِ شیخ و مرید بشنیدی اکنون احوالِ بیعت از الہامِ مطلق نیز بشنو اَلْبَیْعَۃُ مِنَ الشَّیْخِ اِرَادَۃٌ وِصَالِ الْمَحْبُوْبِ وَاتِّبَاعُہٗ رِحْلَۃٌ اِلٰی مَدِیْنَۃِ الْمَقْصُوْدَۃِ وَالْعَمَلُ بِقَوْلِہٖ صِرَاطٌ مُسْتَقِیْمٌ بِمِصْرِہٖ وَاِخْلَاصُہٗ زَادُ السَّفَرِ لِمَقَامَاتِہٖ وَعِشْقُہٗ وَحُبُّہٗ مَرْکَبُہٗ کَالْبُرَاقِ الْاَبْلَقِ وَفَنَاءُہٗ مَعَ غَیْرِہٖ جِسْرُ الْبَحْرِ الْاَعْظَمِ مَا وَقَعَ بَیْنَ الْعَبْدِ وَالرَّبِّ وَمَنْ بَعْدِہٖ صِرْفٌ وَصَلَ یُوْصِلُ وَصْلًا فَھُوَ وَاصِلٌ اے عزیز پیری و مریدی ہر دو بلا سندِ مجاز معتبر و مستند نیستند و سندِ مجاز درین عالمِ وجود نبوّت و نیابت و سلاسلِ پیرانِ عظام و کتاب اللہ و احادیثِ رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم و تصانیفِ اہل اللہ براے شرفِ مجاز و امتیاز ہر یکے از انہا چون محک و میزان و آئینہ است چنانچہ کسیکہ در عہدِ مبارک جناب رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم ایمان نیاوردند و میگفتند فَقَالُوْا اَبَشَرٌ یَّھْدُوْنَنَا فَکَفَرُوْا و کسیکہ از پیری و مریدی منکر اند کہ با وجودِ حکمِ خداوند تعالیٰ بیعت از شیخ وقت کہ از آیاتِ الٰہی است نمی کنند چنانچہ یٰٓاَیُّھَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰہَ وَابْتَغُوْٓا اِلَیْہِ الْوَسِیْلَۃَ وَجَاھِدُوْا فِیْ سَبِیْلِہٖ لَعَلَّکُمْ تُفْلِحُوْنَ و نیز یٰٓاَیُّھَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰہَ وَکُوْنُوْا مَعَ الصّٰدِقِیْنَ پس حال و کارِ آن منکرانِ بارگاہِ حافظِ حقیقی نیز از قرآن شریف بشنو کہ اِنَّ الَّذِیْنَ لَا یُؤْمِنُوْنَ بِاٰیٰتِ اللّٰہِ لَا یَھْدِیْھِمُ اللّٰہُ وَلَھُمْ عَذَابٌ اَلِیْمٌ و نیز وَالَّذِیْنَ کَفَرُوْا بِاٰیٰتِ اللّٰہِ لَھُمْ عَذَابٌ شَدِیْدٌ و آن عذابِ شدید چیست کہ

مَنْ لَا شَیْخَ لَہٗ فَشَیْخُہُ الشَّیْطَانُ وچیست عذابِ شدید محرومیت از درجۂ عرفان اے عزیز چہ کردہ آید وَمَا یُؤْمِنُ اَکْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ اِلَّا وَهُمْ مُشْرِکُوْنَ پس اگرچہ این منکران در عذابِ سخت گرفتار اند کہ از عرفانِ خداوندی دور وبے بہرہ اند ولیکن از کج فہمی وکورباطنی خود بر علم وفضلِ خویش می نازند کہ آن محض قیل وقال بے بال ووبال برائے ایشان است چنانچہ از قرآن شریف شکایت از حالِ ایشان بشنو کَمَثَلِ الْحِمَارِ یَحْمِلُ اَسْفَارًا آگے ونیز بزرگے می فرماید مثنوی

نسخۂ حیض ونفاس آموختی	دفترِ الہامِ حق را سوختی
عاشقان را شد مدرسِ حسنِ دوست	دفتر ودرس سبق شان روئے اوست
خامشند ونعرۂ تکرارِ شان	سیر وتا عرش تختِ یارِ شان
صد ہزاران فضل داند از علوم	جانِ خود را می نداند از ظلوم
داند او خاصیتِ ہر جوہری	در بیانِ قیمتِ خود چون خری
جانِ جملہ علمہا اینست واین	کہ بدانی من کیم در یومِ دین

پس چون ایشان شیخ یعنی وارث کامل نہ دارند ہرگز بوراثتِ کامل نمیرسند چنانچہ الہامِ مطلق بشنو اَلرِّجَالُ بِلَا شَیْخٍ کَالنِّسَاءِ بِلَا وَارِثٍ وکسیکہ دعوی نیابت وولایت میکند وحالانکہ اورا در ظاہر یا در باطن شیخ نبود آن مدعی کاذب وفضول است چراکہ اخذِ فیضانِ محمدی واحمدی صلی اللہ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم خواہ از ظاہر بوسیلہ بیعت وخواہ از باطن بعنوانِ اویسیت در ہر دو حال بلا شیخ محال است کہ اِنْ زَعَمْتُمْ اَنَّکُمْ اَوْلِیَآءُ لِلّٰهِ مِنْ دُوْنِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ یعنی پیش از مردن بمیرید کہ مُوْتُوْا قَبْلَ اَنْ تَمُوْتُوْا نیز بدان اشارت است یعنی پیش آنکس کہ یَدُ اللّٰهِ فَوْقَ اَیْدِیْهِمْ شان اوست تفویض وتسلیم شوید

إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِيْنَ حَقّاً ثُمَّ حَقّاً بلاوساطتِ شیخ کسے بخدا نرسیده است ونخواهد رسید چنانچه بزرگے می فرماید **مثنوی**

بے عنایاتِ حق و خاصانِ حق ... گر ملک باشد سیاه هستش ورق

هرکه تنها نادر این راه را برید ... هم بعونِ همتِ پیران رسید

چنانچه الهام مطلق بشنو! مَنْتُ عَلَيْهِ لَنْ يُوْجِدَ اللّٰهَ اَحَدٌ بِلَا وَسِيْلَةِ الشَّيْخِ چراکه هویّتِ محض از وهم و فهم دیگرے منزّه است و کسیکه بیعت بردستِ شیخ است ا وتاهنوز تاج وَمِمَّنْ خَلَقْنَآ اُمَّةٌ يَّهْدُوْنَ بِالْحَقِّ برسرِ وے نیست که عبارت از نیابت و خلافت شیخ است که اِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ وَاللّٰهُ ذُوالْفَضْلِ الْعَظِيْمِ امّا این کس اگرچه در طلبِ حق مخلص و صادق است ا ولے بیعت از وے جائز نیست و اگر بلا اجازتِ شیخ کسے را مرید گیرد مرتد است که وبرا هنوز خلافت از شیخ نیست المختصر هرکه علیٰ نبیّنا محمد صلی اللّٰه علیه وآله واصحابه وسلم ایمان آورد مسلمان است و هرکه از شیخ بیعت کرد مرید است و آنکه اجازت و خلافت از شیخ بیافت او شیخ و پیر است چنانچه اَلْخَلِيْفَةُ كَالْمُسْتَخْلِفِ سندِ خلافتِ اوست و کسیکه در جستجوے شیخِ وقت است انشاء اللّٰه تعالیٰ مَنْ طَلَبَ وَجَدَّ وَجَدَ چون این فقیر محمد عظمت دیوبندی حافظی الاویسی عفی اللّٰه عنه خواهد یافت که آن امام الزمان و حافظ کون و مکان امام الاوسط پیر دستگیر حافظ شیخ محمد لطافت علی عرف محمد محمود دیوبندی قادری الصابری الاویسی رضی اللّٰه عنه را مطلوب خود یافته است بحرمت النبی وآله الامجاد هرکسیکه به نیتِ اخلاص و طلب حق بجوید شیخ چون من بیابد که شیخ من باللّٰه العظیم لامثل له ولا مثال چراکه فیضانِ شیخ من مخصوص است داند هرکه داند وآن مخصوص از خصوصیتِ خویش چندان عام است که در عمومیّتِ خویش حدّے ونهایتے ندارد چنانچه الهام مطلق می فرماید یا مَحْبُوْبَ الْاَعْظَمِ فَيْضُكَ عَامٌ

عَامٌ عَامٌ ثُمَّ عَامٌ عَامٌ عَامٌ لَا يَنْحَصِرُ عَلٰی اَحَدٍ بیت

ہیچکس بخویشتن رہ نبرد بسوے او	بلکہ بپاے او رود ہر کہ رود بکوے او

و از شیخ جز شیخ ہیچ نخواہد چنانچہ بزرگے می فرماید بیت

خلاف طریقت بود کاولیا	تمنا کنند از خدا جز خدا

آمین یا رب العالمین ولیکن جستجوے شرط است چنانچہ الہام مطلق می فرماید
مَنْ وَجَدَ الشَّيْخَ بِاِرَادَةِ الْحَقِّ وَبِنِيَّةِ الْاِخْلَاصِ فَهُوَ يَعْرِفُهٗ
پس اے عزیز چون شیخ را یافتی ہم خدا و رسول را یافتی چنانچہ الہام مطلق بشنو
مَنْ وَجَدَ الشَّيْخَ فَوَجَدَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ پس تفویض و تسلیم وے شو کہ
اُفَوِّضُ اَمْرِیْ اِلَی اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ بَصِيْرٌ بِالْعِبَادِ چنانچہ بزرگے میفرماید مثنوی

چون گزیدی پیر ہین تسلیم شو	ہمچو موسے زیر حکم خضر رو
صبر کن بر کار خضر اے بے نفاق	تا نہ گوید خضر رو ہذا فراق
گرچہ کشتی بشکند تو دم مزن	گرچہ طفلے را کشد تو مو مکن
دست او را حق چو دست خویش خواند	تا یَدُ اللّٰهِ فَوْقَ اَیْدِیْهِمْ براند
چون گزیدی پیر نازک دل مباش	سست ریزندہ چو آب و گل مباش

اے عزیز ع نازکان را سفر عشق حرام است و حرام * چنانچہ اَلدُّنْيَا حَرَامٌ
عَلٰی اَهْلِ الْاٰخِرَةِ وَالْاٰخِرَةُ حَرَامٌ عَلٰی اَهْلِ الدُّنْيَا وَهُمَا حَرَامَانِ
عَلٰی اَهْلِ اللّٰهِ و زنہار زنہار چنان نہ کنی کہ بر بعض قول و فعل وے ایمان آری
و بر بعض نیاری کہ اَفَتُؤْمِنُوْنَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُوْنَ بِبَعْضٍ
کہ ہرگز از جماعت صادقین نباشی کہ صادقین فانی فی اللہ و باقی باللہ میگویند
کہ از خود مردہ و با شیخ خود زندہ می باشند چنانچہ مَا يَمْشِيْ عَلٰی وَجْهِ الْاَرْضِ
اَبُوْ بَكْرٍ اِلَّا مُحَمَّدٌ ہمین است پس فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِيْنَ

چنانچہ از مرآتِ شریف اوصاف صادقین نیز بشنو مَنْ خَافَ مِنْ خَشْيَةِ الْمَحْبُوْبِ
الْاَعْظَمِ وَيُفَوِّضُ نَفْسَهٗ بِيَدِهٖ وَاعْتَصَمَ بِالْاِخْلَاصِ عَلَيْهِ
وَفَهِمَ قَوْلَهٗ حَقَّ الْيَقِيْنِ كَلَّا بَلْ عَيْنَ الْيَقِيْنِ اِنَّهٗ مِنَ الصَّادِقِيْنَ
پس اے عزیز بشنو کہ پیری و مریدی ہر دو خواب و خیال نیستند بلکہ این قصہ مجازی منحصر
بر سندِ مجاز ست و بس چنانچہ ہر کہ با پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم پیوست
مرتبہ صحابی یافت و ہر کہ با اصحاب رضی اللہ عنہم پیوست مرتبۂ تابعینان یافت و
ہر کہ با تابعینان پیوست مرتبہ تبع تابعینان یافت و علی ہذا القیاس فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ
عَلٰى بَعْضٍ چنانچہ خَيْرُ الْقُرُوْنِ قَرْنِيْ ثُمَّ الَّذِيْنَ يَلُوْنَهُمْ ثُمَّ الَّذِيْنَ
يَلُوْنَهُمْ بنگر کہ از حدیثِ نبوی صلی اللہ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم جملہ فرقِ مراتب
و تمیزِ ہر یکے علیحدہ علیحدہ پیداست چنانچہ حضرت قطب العالم شیخ عبد القدوس
گنگوہی صابری رحمۃ اللہ علیہ در مکتوب ہشتادونہم می فرمایند لِهٰذَا لَا يَبْلُغُ
وَلِيٌّ مَرْتَبَةَ الصَّحَابِيِّ وَلَا يَجِدُ فَضْلَهٗ قَطُّ وَاِنْ كَانَ يَتَرَقّٰى
مِنَ الْكَوْنِ وَالْمَكَانِ وَبَلَغَ حَضْرَتَ السُّبْحَانِ وَانْتَشَرَ
وَلَايَتُهٗ وَكَرَامَتُهٗ وَكَمَالَاتُهٗ فِيْ اَطْرَافِ الْعَالَمِ
و نیز در بیعتِ رضوان جناب رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم جملہ اصحاب رضی اللہ عنہم
کہ حاضرِ خدمتِ شریف بودند از بیعتِ رضوان مشرف فرمود مگر حضرت عثمان رضی اللہ عنہ
در آن وقت حاضرِ خدمتِ والا نبودند آنجناب رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم
بہ یدینِ شریفین خود اشارت نمودہ فرمود کہ هٰذَا يَدُ عُثْمَانَ وَهٰذَا يَدُ
مُحَمَّدٍ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم بایں طور بیعتِ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ اظہار نمود
اگرچہ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ بظاہر حاضرِ خدمتِ والا نبودند ولیکن آنجناب
صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم چون حاضران وی را از بیعتِ رضوان اشرف فرمود و ابواب

فضل و رحمت برامت مرحومه کشود و ازینجاست که بزرگے می فرماید **مثنوی**

دستِ پیر از غائبان کوتاه نیست	دستِ او جز قبضۂ اللہ نیست

اے برادر بدانم که حاضر چیست و غائب کیست و لیکن این قدر بشنو که لَا بُعْدَ فِی الْمَحَبَّةِ چنانچہ اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ چرا کہ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَنْظُرُ اِلٰى صُوَرِكُمْ وَلَا اِلٰى اَعْمَالِكُمْ وَلٰكِنْ يَّنْظُرُ اِلٰى قُلُوْبِكُمْ وَنِيَّاتِكُمْ چنانچہ از مرآت شریف بشنو مَنْ كَانَ فِی الْمَجَازِ عِنْدَ الشَّيْخِ وَمَا لَهٗ حُبُّهٗ فَهُوَ بَعِيْدٌ بَعِيْدٌ۔ وَمَنْ كَانَ فِی الْبَاطِنِ قَرِيْبٌ وَبِالظَّاهِرِ بَعِيْدٌ مِّنَ الشَّيْخِ فَهُوَ قَرِيْبٌ قَرِيْبٌ پس اینجا حاضر غائب و غائب حاضر آمد و ہمین کہ الہام مطلق میفرماید بَعْضُ الْمَهْجُوْرِ طَيِّبٌ مِّنَ الْحَاضِرِ پس اگرچہ ہمچنین است اما باز حاضری بہتر است چنانچہ بزرگے می فرماید **مثنوی**

غائبان را چون نوالہ مید ہد	پیشِ مہمان تا چہ نعمتہا نہد
یک زمانی صحبتِ با اولیاء	بہتر از صد سال بودن در لقاء

و نیز از مرآت شریف باز بشنو قُرْبَةٌ لِّلشَّيْخِ لِلسَّاعَةِ مَعَ الْحُبِّ فَوْقٌ مِّنْ مَمْلَكَةِ الدَّارَيْنِ اے عزیز ہرگز پیری و مریدی ہر دو بلا سندِ مجاز معتبر و مستند نیستند حتی کہ برائے سندِ مجاز مروّج و مستند است یعنی برائے بیعتِ آن معذوران کہ از حاضریِ خدمتِ شیخ معذور و مجبور اند بر پارچہ نشان از ید اللہ کہ یدِ شیخ است میکنند پس بلا تکلّف بیعتِ آن معذوران بر آن پنجۂ شریف کہ نشانِ ید اللہ است جائز و مستند مروّج است و بس فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَّهُوَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ

سوال چہارم۔ مرید قابل جائے نشینی کس وقت میں ہوتا ہے اور استرضائے برادرانِ طریقت جائے نشینی میں ضروری امر ہے یا نہیں۔

الجواب حق حق حق جواب الہام مطلق می فرماید اَرْبَعُ شَانٍ فِیْ

شَانِ الْمَحْبُوْبِ الْاَعْظَمِ مَنْ یُّبْصِرْ کُلَّ شَانٍ بِشَانِہٖ فَلَہٗ اَرْبَعُ نُقْطَۃٍ
اے عزیز بشنو کہ جائے نشینی یکے از قسمِ خلافت است و در حیاتِ جائے نشینِ سابق
آن جائے نشینِ ثانی را خلیفہ گویند و نیز جائے نشینِ مطلق را خلیفۃ اللہ و عبد اللہ
نیز گویند چنانچہ از الہامِ مطلق نیز بشنو کہ جائے نشینِ مطلق را بلفظِ خلیفہ یاد سفر مایند
لَاشَکَّ فِیْہِ خَلِیْفَتِیْ کَالسُّلْطَانِ وَحُکْمِیْ کَالْاَعْلَامِ وَالْمُغَنِّیْ
دَرَجَتُہٗ وَمَنْزِلَتُہٗ وَبَرَکَاتُہٗ وَکَرَامَاتُہٗ وَالطَّبْلُ ھَیْبَتُہٗ
وَالْغِنَاءُ رَحْمَتُہٗ وَدَعْوَۃُ الْاِسْلَامِ کَاَنَّ دَعْوَۃَ الْعِرْفَانِ عَلٰی
عِبَادِ الرَّحْمٰنِ فَانْتَشِرُوْا فِی الْاَرْضِ وَابْتَغُوْا مِنْ فَضْلِ اللّٰہِ
مَا تَشَاءُوْنَ لَعَلَّکُمْ تَشْکُرُوْنَ و نیز جائے نشینی یکے از امامتِ قوم و است
چنانچہ سَیِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُھُمْ و نیز طلبِ ہر دو مذموم و قبیح است چرا کہ
طالب را طلبِ آنہا از مقصودِ اصلی باز دارد و مقصودِ اصلی بلا غنت است و آن
ہرگز بلا فناءِ فی الشیخ طالب را حاصل نمی شود کہ جز شیخ ہیچ نہ بیند و ہیچ نداند چنانچہ
الہامِ مطلق می فرماید مَنْ لَّمْ یُبْصِرْ وَرَاءَ الشَّیْخِ فَھُوَ بَالِغٌ ہان مگر ہر دو
بلا طلب مرید را از عطائے شیخ اگر روزی شود و نصیب گردد سبحان اللہ بسے محمود و احسن است
ذٰلِکَ الْفَضْلُ مِنَ اللّٰہِ وَکَفٰی بِاللّٰہِ عَلِیْمًا اکنون احوالِ خلافت و جائے نشینی
از الہامِ مطلق نیز بشنو بیت

فرد	مسند نشین و جائے نشین است حافظا		غیر از علاؤالدین ہمہ ہیچ است ہیچ ہیچ	
	عرشِ خدا است مسندِ من و الضحیٰ ضحی		جائے نشین حضرتِ بیچونِ احمد یست	

رباعی

حق است آن خلیفہ کہ مولا علی کند		مولا علی احمدِ صابر غنی کند
احمد صابر غنی و حافظ مولا ولی کند		حق سیکند خدا کہ ز دستِ علی کند

فرد

حق چیست خاص کردہ خدا آنچہ کرد دوست ۔ میدانی دوست راکہ محمدؐ حبیبِ اوست

غزل

می کند مخلوق مارا صبح و شام	السّلام والسّلام والسّلام
لیک می بینم قلوبِ حاضرین	اُنس را انسان سازم والسّلام
باقیان را حسبِ استعدادِ شان	سیدہم ہان سیدہم با صد نظام
این چنین وادم خلیفہ خویش را	شمسِ دین است لا کلام ولا کلام
طاقتِ من خود ازو ظاہر شود	نام او ورد است بہرِ خاص و عام
لافتا اِلّا علی را کن ادا	ہمبرین تزئینِ او با احتشام
کُنتُ کنزاً مخفیا را فاش کرد	وا محمّد وا محمّد المرام

بے محابا می چکد از جانِ من
ابرِ نیسان لؤلؤِ دار السّلام

ومخصوص ذکرِ خلیفہ کہ جائے نشینِ مطلق است نیز از مرآت شریف بشنو وَاذْکُرْ فِی الْمِرْاٰتِ شَمْسُ الْاَعْظَمِ تَکْشِفُ صَدْرَہٗ فَسْتَغْلِبُوْہُ فِیْ مُنْکَرِ الْاَیَّامِ وَمَنْ رَّاٰہُ مُجْتَبِیْ بِقَدْرِہٖ فَدَخَلَ فِیْ زُمْرَۃِ الْمَحْبُوْبِ الْاَعْظَمِ اِنَّہٗ کَالْیَدِ فِی الْجِسْمِ وَکَالنُّطْقِ فِی اللِّسَانِ شعر

جَمَالُ الشَّیْخِ فِیْ قَلْبِیْ اِذَا جَاءَ ۔ فَنُوْرٌ اَبْیَضُ یُشْرِقُ اِلَیْنَا

پس اے عزیز بشنو کہ ہر مرید قابل قابلیتِ تام میخواہد و قابلیتِ تام بلا رضائے تام و رضائے تام بلا عبدیتِ تام و عبدیتِ تام بلا فنائے تام ہرگز ممکن نیست و اگر کسے را بفضلِ اللہ تعالیٰ حاصل شود پس قابلیتِ تام قبولیتِ تام حقیقی و مجازی میخواہد کہ آن ہر دو چون جسم و جان یکے اند کہ بلا جان جسم را ہیچ حرکت نباشد

کما قال اللہ تعالیٰ اِنَّ اللّٰہَ وَمَلٰٓئِکَتَہٗ یُصَلُّوْنَ عَلَی النَّبِیِّ یٰٓاَیُّھَا
الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا صَلُّوْا عَلَیْہِ وَسَلِّمُوْا تَسْلِیْمًا و قبولیتِ تامِ حقیقی و مجازی میخواہد
جائے نشینیِ تامِ مرید را و جائے نشینیِ تامِ مرید میخواہد وقتِ حیات و وقتِ مماتِ جائے نشینِ
سابق را پس ازین سوال معلوم شد کہ بنائے جائے نشینی ہشت صفات اند و بنائے خلافت
شش۔ و آن ہمہ حق و راست اند چنانچہ بتفصیل نوشتہ می شوند فنائے تام و عبدیتِ تام
و رضائے تام و قابلیتِ تام۔ مخصوص این چہار صفت مذکور مثلِ جائے نشینِ سابق
در جائے نشینِ ثانی اگر یافتہ نمی شوند پس بلاشک جائے نشینِ ثانی را قبولیتِ تامِ حقیقی
و مجازی ہرگز حاصل نخواہد شد چنانچہ الہامِ مطلق بشنو اَلْعَدَدُ الرَّابِعُ اُمُّ الْمَوْجُوْدَاتِ
وَلِغَیْرِہٖ یُقَامُ یَوْمَ الْقِیَامَۃِ و قبولیتِ تامِ حقیقی آنکہ قبول و منظور فرمودنِ شیخ مر
مریدِ خود را برائے جائے نشینیِ خویشتن و قبولیتِ تامِ مجازی اینکہ قبول و منظور فرمودنِ
برادرانِ طریقت مر برادرِ مقبولِ شیخ را برائے جائے نشینیِ شیخ و پیرِ خود چرا کہ برادرانِ طریقت
وجودِ مطلق و مجاز برحق آن وجودِ واحد یعنی جائے نشینِ سابق اند پس امر برادرانِ طریقت
با استرضائے باہم بلاشک آن وجودِ مطلق و مجازِ برحق کہ جائے نشینِ سابق است
پس واضح شد کہ امر برادرانِ طریقت با استرضائے باہم در جائے نشینی ضروری است
و جائے نشینیِ تامِ مرید میخواہد وقتِ حیات و وقتِ ممات جائے نشینِ سابق را۔ وقتِ حیات
را برائے مکمل کردنِ تکمیل جائے نشینی خود را۔ کہ مذکور الصدر است کہ در حیاتِ جائے نشینِ
سابق حصولِ آن تکمیل فرض است و بعدہٗ ہرگز ممکن نیست کہ بنائے جائے نشینی بر آنست
و اگر کسے بلا حصولِ آن دعویِ جائے نشینی کند ہرگز مستند نیست و نیز وقتِ ممات را
برائے جائے نشینیِ خویشتن و آن صدر نشینی تا حیاتِ جائے نشینِ سابق ممکن نیست
بلکہ محال است چرا کہ دو بادشاہ بیکدم بر یک تخت و دو شمشیر در یک نیام بیکدم نگنجند۔
چنانچہ الہامِ مطلق بشنو لَا اِمَامَیْنِ فِی الْحَرْبِ وَلَا فِی الصَّلٰوۃِ۔ وَلَنْ

تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبۡدِیۡلًا اے عزیز از حضرت شیخی و مولائی رضی اللہ تعالیٰ عنہ
شنیدہ یاددارم کہ روزے یا بن احقر فرمودند کہ از مطاع مطیع بہتر است اے وائے
بران مریدے کہ در عین حینِ حیات شیخ خود خود را بیقینِ خویش مطاع می پندارد
وحالانکہ این امر مسلم است کہ درمیانِ مریدان مطاع جز حضرت شیخ دیگرے نیست و نیز
دراست ہم مطاع جز یکے نبود کہ آن امام وقت است پس لاریب فیہ مطاعیت برائے
شیخِ وقت است کہ آن جائے نشینِ مطلق و برحق احمدی و محمدیست صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
پس جز حضرت شیخ جملہ مطیع اند چنانچہ الہام مطلق بشنو اَلۡعَرۡشُ مُقَامُ الۡمَحۡبُوۡبِ الۡاَعۡظَمِ
مَنۡ یُّجَالِسُ عَلَی الۡعَرۡشِ مِنۡ دُوۡنِهٖ فَهُوَ مُشۡرِكٌ اِنَّ الشِّرۡكَ لَظُلۡمٌ
عَظِیۡمٌ نیز واضح باد کہ اصولِ خلافت و جائے نشینی بر فقر و مسکنت و تقویٰ است
چنانچہ اِنَّ اَكۡرَمَكُمۡ عِنۡدَ اللّٰهِ اَتۡقٰكُمۡ و دوام استقامت بر شرعِ شریف و
اتباعِ پیر و پیرانِ سلف خلف را واجب و فرض است چراکہ بر خلافِ شرعِ شریف ہرگز
وارث نبود چنانچہ الہام مطلق میفرماید مَنۡ كَانَ مَحۡرُوۡمًا مِّنَ الشَّرِیۡعَةِ
فَلَمۡ یُوۡجَدۡ نَصِیۡبًا مِّنَ الۡوِرَاثَةِ۔ و نیز مَنۡ یَّكُوۡنُ اِمَامَ الزَّمَانِ
فَیُبَدِّلُ عَلَیۡهِ رُسُوۡمَ الۡعَبۡدِیَّةِ لِصَلَاحِ النَّاسِ۔ و نیز مَنۡ كَانَ
مَأۡمُوۡرًا بِاَمۡرِ الۡمَوۡلٰی فَهُوَ مَعۡرُوۡفٌ فِی الدَّارَیۡنِ چنانچہ این امر مسلم است
چندانکہ کسے متبعِ جنابِ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم است ہمان قدر حصول اوست
چنانچہ اتباعِ حضرت پیرانِ پیر دستگیر غوث الثقلین محبوبِ سبحانی رضی اللہ عنہ و ارضاہ
بر ہمہ خاص و عام است مرحومہ اظہر است کہ خود می فرمایند

وَكُلُّ وَلِیٍّ لَّهٗ قَدَمٌ وَّاِنِّیۡ		عَلٰی قَدَمِ النَّبِیِّ بَدۡرِ الۡكَمَالِ

ونہ ہرگز کسے را این چنین مرتبۂ اعلیٰ نصیب شد کہ محبوبِ سبحانی است پس ہر کہ متبعِ پیر
و پیران نباشد آن کس متبعِ جنابِ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہم نیست چراکہ

صاحب ہر دو منصب یعنی نبوّت و ولایت خود جناب رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم است
پس ہر کہ منکرِ ایشان است بنگر کہ انکار او از کجا تا بکجا رسد گویا کہ متبعِ ایشان متبع۔
و منکرِ ایشان منکرِ جناب رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم است چرا کہ ایشان
نائب و وارثِ کاملِ جناب رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم اند و ہر وارث بحکم
مورثِ خود می باشد کہ اَلْخَلِیْفَۃُ کَالْمُسْتَخْلِفِ سندِ وراثتِ اوست و ہرگز
ہیچ گردن نیست کہ زیرِ این ارشاد نیست کہ عَلَیْکُمْ بِسُنَّتِیْ وَ سُنَّۃِ خُلَفَاءِ
الرَّاشِدِیْنَ و نیز اظہر است کہ این امتِ مرحومہ تا یوم قیامت از خلفاے راشدین
خالی نخواہد ماند پس ہر کہ تبعِ ایشان است بیشک آنکس تبع جنابِ سید المرسلین
و خاتم النبیین صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم است و ہر کہ تبع جناب سید المرسلین صلی اللہ
علیہ و آلہ وسلم است پس بلاشک خلعتِ خلافت و جاے نشینی بر قدرِ عناے او
موزون و خوش زیبا ست چنانچہ در مرآت شریف بنگر مَنْ کَانَ عَاشِقًا وَّ رَاغِبًا
وَّ تَابِعًا وَّ سَاجِدًا وَّ مُؤْمِنًا اِلٰی حَقِیْقَۃِ الْمُحَمَّدِیَّۃِ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ
وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ فَھُوَ مُحِبُّ اللّٰہِ وَ عَبْدُ اللّٰہِ وَ حَبِیْبُ اللّٰہِ چنانچہ از الہامِ مطلق
نیز بشنو مَنْ کَانَ عَبْدَ الْمُرَاھِقِ فَیَکُوْنُ حُرًّا قَدْ کِتَابُہٗ حُرًّا وَّ حِسَابُہٗ
حُرًّا وَّ اَسْبَابُہٗ حُرًّا وَّ اَحْبَابُہٗ حُرًّا وَّ اَصْحَابُہٗ حُرًّا اے عزیز باللہ العظیم
اگرچہ ہمچنین است و لیکن عبدیت از بندہ ہیچ گاہے منفک نمی شود چنانچہ الہامِ مطلق
می فرماید مَنْ یَبْلُغُ بِالْبَلَاغَۃِ بِرَحْمَۃِ الشَّیْخِ وَ جَعَلَ مَوْلَاہُ
نَائِبَہٗ فَلَا یَنْفَکُّ بِکُلِّ حَالَۃٍ عَبْدِیَّتُہٗ چنانچہ حضرت غوث الثقلین محبوب
سبحانی رضی اللہ عنہ و ارضاہ در فتوح الغیب فی المقالۃ الخامسۃ والسبعون آن
صاحبِ مسندِ وراثتِ محمدی صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم را وصیت می فرمایند قَالَ
رَضِیَ اللّٰہُ عَنْہُ وَ اَرْضَاہُ اُوْصِیْکَ بِتَقْوَی اللّٰہِ وَ طَاعَتِہٖ وصیت

میکنم ترا بہ پرہیز کردن از خدا و فرمان برداری کردن وے وَلُزُوْمِ ظَاهِرِ الشَّرْعِ
ولازم بودن وجدا نشدن از احکام شریعت وَسَلَامَةِ الصَّدْرِ وبے گزندی
ورہائی سینہ از آفتِ غل وغش وحسد وکینہ ومانند آن وَسَخَا النَّفْسِ وجوانمردی
نفس وَبَشَاشَةِ الْوَجْهِ وتازہ روئی وخندان روئی وکشادہ روئی وَبَذْلِ
النَّدٰی ودرباختن ونہ نگاہ داشتن چیزے کہ شان او عطا کردن است وَ
كَفِّ الْاَذٰی وباز داشتن آزار وایذاء نہ کردن خلق را وَحَمْلِ الْاَذٰی
وبرداشتن آزارِ خلق وتحمل کردن از ایشان وَالْفَقْرِ ودرویشی وَحِفْظِ
حُرُمَاتِ الْمَشَائِخِ ونگہداشتن حرمت پیران وَحُسْنِ الْعِشْرَةِ مَعَ
الْاِخْوَانِ وخوب کردن آمیزش وصحبت با برادران وَالنَّصِيْحَةِ لِلْاَصَاغِرِ
واندرز کردن برخورداران را وَتَرْكِ الْخُصُوْمَةِ فِی الْاَرْفَاقِ وگذاشتن
پیکار از رفیقان وَمُلَازَمَةِ الْاِیْثَارِ ولازم گرفتن ایثار وبرگزیدن دیگرے را
برخود در حق یعنی حق خود را واپس انداختن وحقِ برادرِ مسلمان را مقدم داشتن
وَمُجَانَبَةِ الْاِدِّخَارِ وصیت می کنم ترا بیک سو شدن وبرکرانہ بودن از
ذخیرہ کردنِ مال وَتَرْكِ صُحْبَةِ مَنْ لَيْسَ فِیْ طَبَقَتِهِمْ وترک دادنِ
یاریِ کسے کہ نیست در گروہِ سالکانِ راہ وطالبانِ درگاہِ حق وَالْمُعَاوَنَةِ
فِیْ اَمْرِ الدِّيْنِ وَالدُّنْيَا ویاری کردنِ مسلمانان را در کارِ دین ودنیا بشرطیکہ
حرام نباشد وزیادتی در دین نیارد وَحَقِيْقَةُ الْفَقْرِ اَنْ لَّا تَفْتَقِرَ اِلٰی
مَنْ هُوَ مِثْلُكَ وحقیقتِ فقر آنست کہ محتاج نشوی بسوے کسے کہ
آنکس مانندِ تست از آدمیان کہ محتاج بخدا اند فقرِ حقیقی کہ فخر بدان توان کردن
فقر الی اللہ است وَحَقِيْقَةُ الْغِنٰی اَنْ تَسْتَغْنِیَ عَمَّا هُوَ مِثْلُكَ وَ
حقیقتِ توانگری بے نیاز شدن است از خلق بجہتِ نیازمندی بخدا پس

حقیقتِ غنا غنا باللہ است وَالتَّصَوُّفُ مَا اُخِذَ مِنَ الْقِیْلِ وَالْقَالِ
و تصوّف عبارت است از تہذیبِ اخلاق و تزکیۂ نفس و ترکِ التفات بماسوی اللہ
و تقربِ بارگاہِ مولا و وصول بحضرتِ وے تعالیٰ و تقدّس و گرفتہ نشدہ است
از گفت و گوے وَلٰکِنْ اُخِذَ عَنِ الْجُوْعِ لیکن گرفتہ شدہ است از گرسنگی
و ریاضتِ نفس در تناولِ طعام کہ یکے از ارکانِ طریقت است و عمدہ است
در قلع و قمعِ شہوات و لذّات وَقَطْعِ الْمَاْلُوْفَاتِ وَالْمُسْتَحْسَنَاتِ و بریدن
و دور افگندنِ چیزہاے کہ الفت گرفتہ است نفس و طبیعت بہ آن و نیک می پندارند
آنرا طبائعِ خلق بحسبِ عُرف و عادت وَلَا تَبْتَدِءِ الْفَقِیْرَ بِالْعِلْمِ و ابتدا مکن
فقیر را کہ بطلب آمدہ است بعلم و مواخذہ و مطالبہ مکن اورا با حکامِ مقتضاے آن
و رعایتِ آداب و حقوق و تنگ مگیر بروے کار را وَابْتَدِاْهُ بِالرِّفْقِ و ابتدا کن
او را بہ نرمی و مہربانی و آسانی و مباسطت و اغماض و مسامحت فَاِنَّ الْعِلْمَ
یُوْحِشُهٗ زیرا کہ مطالبہ باحکامِ علم در ابتداءِ صحبت در وحشت و نفرت می اندازد
وَالرِّفْقُ یُؤَنِّسُهٗ و نرمی کردن الفت می آرد وَالتَّصَوُّفُ مَبْنِیٌّ عَلٰی
ثَمَانِ خِصَالٍ اَلسَّخَا لِاِبْرَاهِیْمَ وَالرِّضَاءُ لِاِسْحَاقَ وَالصَّبْرُ
لِاَیُّوْبَ وَالْاِشَارَةُ لِذَکَرِیَّا وَالْغُرْبَةُ لِیَحْیٰی وَلُبْسُ الصُّوْفِ
لِمُوْسٰی وَالسِّیَاحَةُ لِعِیْسٰی وَالْفَقْرُ لِمُحَمَّدٍ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ
وَسَلَّمَ اَجْمَعِیْنَ درویشی و درگذشتن از ماسوی اللہ مر بادشاہِ عالمِ قدس را
کہ محمّد است صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ **فرد**

زہے سلطانِ درویشانِ عالم	بسلطانی و درویشی مسلّم

بیت

محمدِ عربی شاہِ کشورِ لولاک	بفقر فخر بفر سود باوجودِ سالاری

فَاللّٰهُ خَیْرٌ حَافِظًا وَّهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِیْنَ ○

سوال پنجم مرید قابلِ فیضانِ پیر و پیرانِ سلسلہ بلا محبت و اخلاصِ پیر
ہو سکتا ہے یا نہیں۔

الجواب - حق حق حق جواب الہامِ مطلق می فرماید مَنْ یُحِبُّ وَرَآءَ
الشَّیْخِ لَوْ مَحْبُوْبُہٗ ذَاتَ الصَّمَدِ فَقَدْ حُبُّہٗ بِمَا سِوَی اللّٰہِ اے عزیز
بشنو کہ مرید قابلِ فیضانِ پیر و پیرانِ سلسلہ بلا محبت و اخلاصِ پیرِ مجاز کہ با وے
بیعت کردہ است ہرگز نمی تواند شد زیرا کہ قابلیتِ مرید در اتباعِ پیرِ مجاز است کہ
شیخ اوست و اتباعِ شیخ مرید را بلا محبت و اخلاص ہرگز ممکن نگردد ازین جہت محبت و
اخلاصِ شیخ بر جملہ مریدان فرض است کہ شرطِ راہ و سنتِ بارگاہ است وَلَنْ تَجِدَ
لِسُنَّۃِ اللّٰہِ تَبْدِیْلًا چنانچہ قَالَ اللّٰہُ تَعَالٰی قُلْ اِنْ کُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰہَ
فَاتَّبِعُوْنِیْ یُحْبِبْکُمُ اللّٰہُ وَقَالَ النَّبِیُّ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم صِدْقُ الْمَحَبَّۃِ
فِیْ ثَلٰثِ خِصَالٍ اَنْ یَّخْتَارَ کَلَامَ حَبِیْبِہٖ عَلٰی کَلَامِ غَیْرِہٖ وَ
یَخْتَارَ مُجَالَسَۃَ حَبِیْبِہٖ عَلٰی مُجَالَسَۃِ غَیْرِہٖ وَیَخْتَارَ رِضَاءَ
حَبِیْبِہٖ عَلٰی رِضَاءِ غَیْرِہٖ و از مرآت شریف بشنو فَوَاجِبٌ کَلَّا بَلْ فُرِضَ
عَلَیْکُمُ الْعَقِیْدَۃُ وَالْاِخْلَاصُ وَالْاَدَبُ وَحُبُّ الشَّیْخِ لِاَنَّ حُبَّہٗ
وَاللّٰہِ ثُمَّ بِاللّٰہِ کَحُبِّ الْاَحْمَدِ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ فَاِنَّ حُبَّہٗ
کَحُبِّ اللّٰہِ لَا شَکَّ فِیْہِ حُبُّ الشَّیْخِ کَحُبِّ الْاَحْمَدِ وَحُبُّ الْاَحْمَدِ
کَحُبِّ اللّٰہِ ونیز الہامِ مطلق بشنو حُبُّ الشَّیْخِ عَلَی الْمُرِیْدِ فَرْضٌ بِلَا حُبِّہٖ
لَا فَلَاحَ وَلَا صَلَاحَ وَلَا صَلٰوۃَ وَلَا حَیَاۃَ و باز الہامِ مطلق بشنو اَلْاِخْلَاصُ
جَوْہَرُ الْعِبَادَاتِ وَالرِّیَاضَاتِ وَالْمُجَاہَدَاتِ وَالْاَشْغَالِ وَالْاَذْکَارِ
پس واضح شد کہ قابلیتِ مرید در اتباعِ شیخِ مجاز است کہ پیرِ اوست حتی کہ در متبوعِ خویش
فانی گردد چندانکہ فانی از خویش گردد ہمچنان قابلیت در وے پدید آید کہ اَلْبَقَاءُ

عَلٰی قَدْرِ الفَنَاءِ چون ثابت شد کہ قابلیت بلا اتباع و اتّباع بلا عبدیت و عبدیت بلا فنا و فنا بلا عشق و عشق بلا محبت و اخلاص نیست پس معلوم شد کہ اصلِ جملہ محبّت و اخلاصِ حضرتِ شیخ است چون مرید را رابطۂ محبّت و اخلاص با حضرتِ شیخ مستحکم آید لابد عشق بوے روے نماید و در طرفۃ العین او را از و ربابد وَذٰلِکَ فَضْلُ اللّٰہِ یُؤْتِیْہِ مَنْ یَّشَاءُ شعر

بطاعت کوش اگر عشقِ بلا انگیز خواہی	متاعے جمع کن شاید کہ غارت گر شود پیدا

وَاللّٰہِ ثُمَّ بِاللّٰہِ حقیقتِ شیخ را بلا عشقِ شیخ ہرگز کسے در نیابد چنانچہ الہامِ مطلق سیفر باید لَا شَکَّ فِیْہِ لَنْ یُّوْجَدَ حَقِیْقَۃَ الشَّیْخِ اَحَدٌ بِلَا وَسِیْلَۃِ الْعِشْقِ وَھُوَ مُنْحَصِرٌ بِفَضْلِ اللّٰہِ تَعَالٰی اِنَّ فَضْلَ اللّٰہِ مُنْحَصِرٌ عَلَی الْاِطَاعَۃِ وَحُبِّ اِمَامِ الزَّمَانِ یعنی عَلَی الْحُبِّ وَالْاِطَاعَۃِ آن امام الزمان شہنشاہِ دو جہان حافظِ بیکسان حضرتِ شیخی مولائی رضی اللہ تعالےٰ عنہ چون بفضلہ ناگاہ حضرت سلطان العشق در دلِ وے تجلّی فرماید کہ اَلْعِشْقُ نَارٌ اِذَا وَقَعَ فِی الْقَلْبِ یُحْرِقُ مَا سِوَی الْمَحْبُوْبِ او را پیش آید چنانچہ بزرگے سیفر ماید بیت

عشق آن شعلہ است کو چون بر فروخت	ہر کہ جز معشوق بود آن جملہ سوخت

جملہ مُلک و افلاک او را سوختہ خاکستر گرداند و بحکم اِنَّ الْمُلُوْکَ اِذَا دَخَلُوْا قَرْیَۃً اَفْسَدُوْھَا یعنی ہستی وی را زیر و زبر ساز د و در بحرِ فنا انداز د در نیوقت عبدیت را شاید و قابلیت باتباعِ کامل او را روے نماید فھو المراد و لیکن اے عزیز بشنو باز بشنو بیت

غیر مردن ہیچ فرہنگے دگر	می نگیرد با خدائے داد گر

کما قال اللہ تعالےٰ اِنْ زَعَمْتُمْ اَنَّکُمْ اَوْلِیَاءُ لِلّٰہِ مِنْ دُوْنِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ کُنْتُمْ صَادِقِیْنَ و نیز قال النبی صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم

اَلْمَحَبَّۃُ اَسَاسُ الْمَعْرِفَۃِ وَالْعِفَّۃُ اَسَاسُ الْیَقِیْنِ وَرَاْسُ الْیَقِیْنِ التَّقْوٰی بِتَقْدِیْرِ اللّٰہِ تَعَالٰی و در مرآت شریف بنگر مَنْ رَاٰی کَلْبَ الشَّیْخِ بِالْاِخْلَاصِ فَکَانَ مِنَ الْمَرْحُوْمِیْنَ وازالہام مطلق نیز بشنو تُحْصُرُ مَعْرِفَۃُ الْحَقِّ فِی السِّلْسِلَۃِ الشَّرِیْفَۃِ عَلٰی حُبِّ الشَّیْخِ اے عزیز محبت واخلاصِ حضرتِ شیخ عجائب وغرائب ثمر دارد و در آخر بمقصودِ اصلی کہ فناءِ فی الشیخ است برساند وبسے حکایات درباب محبت و اخلاصِ مریدان بخدمتِ حضراتِ پیرانِ عظام رضی اللہ عنہم در ملفوظاتِ ایشان موجود اند واین فقیر نیز از زبانِ الہام بیان حضرت شیخی ومولائی رضی اللہ عنہ شنیدہ است وبسے بخدمتِ شریف دیدہ است کہ یکے ازانہا دربیان می آرم چنانچہ بیش ازین برادرم جناب مولوی محمد محمود شاہ صاحب دیوبندی صابری الحافظی رحمۃ اللہ علیہ مرید وخلیفۂ اعظم حضرتِ شیخی ومولائی رضی اللہ تعالےٰ عنہ بودند و بسے تقرب ورسوخ بخدمتِ شریف حضرتِ شیخ میداشتند کہ فوق تر درجہ ازان نیست و در موضعِ شیخ پورہ شریف اقامت ورزیدہ شغلِ درس وتدریس می فرمودند چنانچہ دران موضعِ شریف مریدان وشاگردانِ آنجنابِ موصوف بسیار اند وباین ہیچکارہ چندان محبت وموانست ازعنایاتِ بیغایاتِ خود مبذول داشتند کہ ہیچ درجہ فوقتر ازان نیست چنانچہ این بندۂ مسکین وضعیف بوسیلہ ووساطت آن ولی اللہ مجنون وار بخدمتِ شریف حضرتِ شیخی ومولائی رضی اللہ عنہ پیوستہ بشرف بیعت مشرف گردید الحمد للہ علیٰ ذالک۔ واین فقیر از یوم بیعت تا الآن کہ عرصہ زائد از بست و پنج ۲۵ سال گردیدہ است مثلِ وے مردِ پیر پرست عاشقِ جانباز وجہانتاز محب تر ومخلص تر از وے کسے را بخدمتِ حضرتِ شیخی ومولائی رضی اللہ عنہ ندیدہ است و در سن یکہزار دو صد نود ویک ۱۲۹۱ھ ہجری النبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در شہر ربیع الاول

بتاریخ یازدہم ماہِ مذکور آن رحمۃ اللہ علیہ ازین دار الفناء بدار البقاء رحلت نمود چنانچہ
این شعر حسبِ حالِ این فقیر و آنجنابِ موصوف است شعر

با و مجنون ہم سبق بودیم در دیوانِ عشق		او بصحرا رفت و ما در کوچہ ہا رسوا شدیم

وقتِ رحلت حاضران از وے پرسیدند کہ گورِ عزیزت کجا کنیم فرمود آنجا کہ جائے سگ است
باز حاضران عرض نمودند یا مولانا جائے سگ کجاست فرمود آستانۂ مولاست
حاضران فہمیدند و بوصیتِ آنجنابِ موصوف ہمچنان عمل نمودند چنانچہ دران موضع
شریف در محلۂ تیل پورہ کہ دران محلہ سکونت گاہِ او بود در باغیچہ شہنشاہِ دوجہان
پیش آستانۂ عرش آشیانہ خانقاہِ شریف کہ بیت العظیم حضرت شیخی و مولائی است
رضی اللہ تعالےٰ عنہ آنجنابِ موصوف آسودہ اند و از مزارِ مقدس وے رحمۃ اللہ علیہ
بسیار خوارقِ عادات و تصرفات تا الحال جاری اند و ثمرۂ محبت و اخلاصِ آن
برگزیدۂ بارگاہِ حضرتِ شیخ یعنی آنجنابِ موصوف برادرم مولوی محمد محمود شاہ صاحب
دیوبندی صابری الحافظی رحمۃ اللہ تعالےٰ علیہ آنچہ کہ بچشم خود معائنہ نمودم
و آن این است کہ اظہر من الشمس بر خاص و عام موضعِ مذکور و نیز خاص و عامِ دیوبند
شریف است کہ حضرتِ شیخی و مولائی رضی اللہ عنہ کوشش و سعیِ آنجنابِ موصوف را
کہ برائے رونق افروزیِ موضع شیخپورہ شریف بخدمتِ والا عرض رسانیدہ بود
پس ببرکتِ محبت و اخلاصِ وے رحمۃ اللہ علیہ حضرتِ شیخی و مولائی رضی اللہ عنہ
عرضِ آنجنابِ موصوف را قبول و منظور فرمودہ تشریفِ مبارک در موضعِ مذکور
آوردہ قیام فرمودند و خانقاہیکہ از الہاماتِ الٰہی موسومہ بہ بیت العظیم است
و واقع در محلۂ تیل پورہ است کہ آن بیت العظیم را آنجنابِ موصوف بمشورۂ این فقیر
سراپا التقصیر محمد عظمت صدیقی دیوبندی و جنابِ برادرِ والا شان جنابِ پیر جی
محمد حسن صاحب ساکنِ موضعِ مذکور و محلۂ مذکور تیار کنانیدہ بودند از سنّ

یکھزار دو صد ہشتاد و ہفت ہجری تا سن یکھزار سہ صد و دوازدہ ہجری النبوی ۱۲۸۷ھ ۱۳۱۲ھ
صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم حضرت شیخی و مولائی و مرشدی رونق افروزی فرمودہ بتاریخ
دوازدہم ماہ شعبان المعظم روز جمعہ بوقت صبح ازین دار فناء بعالم بقا خرامیدند
چنانچہ مرقد مبارک حضرت شیخی و مولائی در آن بیت العظیم کہ امروز سجدہ گاہ عالم است
برائے تسکین عاشقان بے تسکین موجود است و آداب آن بیت العظیم در مرآت شریف
والہام مطلق بسیار موجود اند و یکے از الہام مطلق اینجا ہم نوشتہ می شود لَا تَدْخُلُوا
فِی الْبَیْتِ الْعَظِیْمِ بِلَا طَہَارَۃِ الظَّاہِرَۃِ وَالْبَاطِنَۃِ اے عزیز باللہ العظیم
ہرگز کسے بلا محبت و اخلاص کامل حضرت شیخ قابل فیضان پیر و پیران سلسلہ گاہے
نہ گردیدہ است و نیز تا یوم قیامت نخواہد شد اما قابلیت عارضی برائے مرید
بلا محبت و اخلاص ممکن است ولیکن آن ہچو سبزہ گولخن عارضی است کہ درو سے
آب محبت و اخلاص شیخ نیست لاجرم قائم نخواہد ماند ہان اگر ابتدائے مرید را رابطہ
محبت و اخلاص با پیر خود نبود یا قدرے بود چون آن مرید مبتدی است عجب نباشد
در اوسط نیز خواہد شد و حضرت پیر دستگیر کہ مختار مطلق است اگر خواہد بر مرید خویش
فیضان ظاہری و باطنی اجرائے فرماید و یا عالم مثال وغیرہ برائے ازدیاد محبت و
اخلاص بر مرید کشف فرماید و یا فیضان اویسیت از خود و یا از پیران خود کہ حقیقت اویسیہ
اجرائے فرماید کہ تا وی را محبت و اخلاص بیفزاید و عشق او در او وے نماید کما قال اللہ
تعالے یَا اَیُّہَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا اٰمِنُوْا بِاللّٰہِ وَرَسُوْلِہٖ یعنی مکرر برائے
آوردن ایمان مر ایمان داران را میفرماید کہ اے مومنان ایمان خاص و خالص
بر خدا و رسول او بیارید کہ آن ایمان جانبازی و جان نثاری برائے مردان است
کہ قَاتَلُوْا وَقُتِلُوْا فِیْ سَبِیْلِ اللّٰہِ صفت ایشان است و نیز برائے دیگران
دین پیر زنان است کہ عَلَیْکُمْ بِدِیْنِ الْعَجَائِزِ و نیز وَلَا تُلْقُوْا بِاَیْدِیْکُمْ

اِلَی التَّھْلُکَۃِ کہ چون از عشق بہرہ ندارید خود را بہلاکت بیندازید و نیز در صفت مردان جَاھِدُوْا فِی اللّٰہِ حَقَّ جِھَادِہٖ میفرماید کہ مردان از ہستی خود گذشتہ اند و با پیر پرستی پیوستہ اند و در پیر پرستی خدا پرستی کردہ اند ہم اینجا است کہ مرید پیر پرست بہ از خدا پرست است چنانچہ روزے حضرت عمر رضی اللہ عنہ را رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم پرسید یا عمرؓ مرا دوست میداری عمرؓ گفت آرے یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم ترا دوست میدارم باز رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم پرسید از جان مرا دوست میداری حضرت عمر رضی اللہ تعالے عنہ صادق بود از سر صدق از مقام خود عرض نمود یا رسول اللہ ترا از جان دوست نمی دارم کہ جان از ہمہ عزیز است۔ باز رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم فرمود یا عمر تا تو مرا از جان دوست نمیداری ایمان نداری کہ تا جان نبازی و خود را از میان نیندازی دست تو بدامن کبریا و ایمان نرسد کہ ایمان در خود پرستی نبود کہ خدا پرستی در پیر پرستی است و رنہ پیر پرستی در خدا پرستی است عمر رضی اللہ عنہ فی الفور از خویشتن برخاست و با پیر پرستی بساخت پس چون مرید مثل حضرت عمر رضی اللہ عنہ جانباز و جہانباز نبود ہرگز آن مرید را از شیخ ایمانِ کامل نصیب نخواہد شد یعنی تا مرید جملہ جاہ و جلال خود را در راہِ دوست فدا نسازد کہ آن را از جان و مال و از اولادِ خود بہتر و برتر می پندارد باللہ العظیم ہرگز آن مرید در زمرۂ مردانِ خدا فائز نہ گردد کما قال اللہ تعالیٰ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰی تُنْفِقُوْا مِمَّا تُحِبُّوْنَ چنانچہ بزرگے میفرماید **بیت**

تا تو نشوی رسوا آن سر نشود پیدا	کان جام نیا شامد جز عاشقِ شیدائی

پس این ظاہر است کہ محبت و اخلاص با حضرتِ شیخ ابتداءً اکثر مریدان را کامل نمی باشد چنانچہ مکرر ارشاد فرمودن مر ایمانداران را برائے آوردنِ ایمان بر خدا و رسولِ او برین برہان صریح است و نیز استفسار فرمودن از عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ

ہمین دلیل قوی است کہ در ابتداء اکثر مریدان را بر حضرت شیخ ایمان کامل نمی باشد ولیکن مرید صادق چون حضرت صدیق اکبر رضی اللہ عنہ می باید بود کہ تا خود را او در پیر بپوشد چون وے رضی اللہ عنہ خود را در محمد صلی اللہ علیہ وسلم پوشیدہ بود کہ بہ شب نعرہا می زد و صباح می گفت مَا الْاِیْمَانُ یَا رَسُوْلَ اللّٰہِ چنانچہ بزرگے میفرماید بیت

زانکہ او مغز است وایں دو رنگ پوست	کفر وایمان نیست آنجا یکہ اوست

چنانچہ حضرت قطب العالم شیخ عبد القدوس گنگوہی صابری رحمۃ اللہ علیہ در مکتوب ہشتاد و چہارم می فرمایند کہ درین مقام صدیق اکبر رضی اللہ چنان بلند رفت کہ دست ہیچ ولی از ابتداء عالم تا انتہا گرد دامن اعلی او نہ گشت کہ صورت او بہ صورت محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در صحرا دل پدید گشت کہ شَیْئٌ وُقِرَ فِیْ قَلْبِہٖ اشارت بدان است لَوْ کُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِیْلًا بیان آنست کہ وے از صورت خود گذشتہ بود بصورت پیر خود خود را الودہ بود و با پیر خود یکے گشتہ بود محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در قاب قوسین او ادنیٰ و او با او بیک صورت و بیک معنی لا جرم اتحاد خلقت بصورت حاجت نیامد کہ در صورت ہر دو بیک معنی آمد فَکَفٰی خُلِّتُ اللّٰہِ لِمُحَمَّدٍ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ وَاَبُوْبَکْرٍ ھُوَ لَا ھُوَ اِلَّا ھُوَ فَھُوَ ھُوَ فَذٰلِکَ مَعْنَی الْفَنَاءِ فِی الشَّیْخِ وَالْبَقَاءِ بِہٖ چنانچہ الہام مطلق شنوطُوْبٰی لِمَنْ رَاٰہُ اللّٰہُ بِنَظَرِ الشَّیْخِ پس اے عزیز مرید یکہ خود را در شیخ بپوشد آن مرید مراد شیخ است و بس چنانچہ بزرگے می فرماید بیت

چیست ظاہر مظہر کل ظہور نور خور	کفر احمد چیست در شمس احد مخفی شدن

وگرنہ ہمچون سبزۂ گولخن و پرتو عارضی است لا جرم قائم نخواہد ماند فَاللّٰہُ خَیْرٌ حَافِظًا وَّھُوَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِیْنَ

سوال ششم ہر مرید پر حقوق پیر و آداب پیر واجب ہیں یا نہیں
الجواب حق حق حق جواب الہام مطلق می فرماید لَمْ یُوْصِلْ اَحَدٌ
مِنْ تَرْكِ الْخِدْمَةِ اِلَى الْمَقْصُوْدِ پس اے عزیز بشنو لاشک فیہ آداب و
حقوق شیخ بر جملہ مریدان واجب بلکہ فرض اند کما قال اللہ تعالیٰ مَنْ یُّطِعِ
الرَّسُوْلَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ و نیز اِتَّقُوْا مِنْ فِرَاسَةِ الْمُؤْمِنِ فَاِنَّهٗ
یَنْظُرُ بِنُوْرِ اللّٰهِ و نیز از مرآت شریف بشنو قوا جبۃ کُلًّا بَلْ فُرِضَ عَلَیْکُمُ
الْعَقِیْدَةُ وَالْاِخْلَاصُ وَالْاَدَبُ وَحُبُّ الشَّیْخِ لِاَنَّ حُبَّهٗ وَاللّٰهِ
ثُمَّ بِاللّٰهِ كَحُبِّ الْاَحْمَدِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ فَاِنَّ حُبَّهٗ
كَحُبِّ اللّٰهِ لَا شَكَّ فِیْهِ حُبُّ الشَّیْخِ كَحُبِّ الْاَحْمَدِ وَحُبُّ الْاَحْمَدِ
كَحُبِّ اللّٰهِ و نیز از الہام مطلق بشنو مَنْ یَّتَاَدَّبُ عَنِ الشَّیْخِ فَهُوَ یَبْلُغُ
بِالْمَطْلُوْبِ اے عزیز اینجا بعضے مریدان غلطی خوردہ اند و بسے خود را در وہم
پیچیدہ اند کہ از آداب و حقوق شیخ خود را معاف دانستہ روے بمساوات شیخ آوردہ اند
بلکہ خود را برتر از شیخ دانستہ ترک آداب و حقوق شیخ می نمودند افسوس صد افسوس
هَلْ جَزَاءُ الْاِحْسَانِ اِلَّا الْاِحْسَانُ ہمین است و حالانکہ وَاٰتٰىكُمْ مِّنْ
كُلِّ مَا سَاَلْتُمُوْهُ وَاِنْ تَعُدُّوْا نِعْمَةَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوْهَا اگرچہ
حضرت شیخ کسے را گاہے از مصلحت و حکمت حقوق و آداب خویش معاف فرماید
اما لایق آن مرید نیست کہ او از کج فہمی خود بران خوش گردیدہ می نازد و بے محابا
تارک آداب و حقوق شیخ گردد چنانچہ از الہام مطلق ثابت است کہ لَمْ یُوْصِلْ
اَحَدٌ مِنْ تَرْكِ الْخِدْمَةِ اِلَى الْمَقْصُوْدِ اے عزیز در فرمودن اینچنین
امثال شرافت مرید است کہ آنرا از بندگان عام خاص نمود و نہ براے ہمسری و
مساوات خود فرمود پس اینچنین اقوال مرید صادق را بسیار فروتر و فانی تر میگرداند

وحلقۂ بندگی را در گردنِ او مستحکم تر گردانند چنانچہ بزرگے می فرماید **ابیات**

بندہ آزادی طمع دارد بجد	عاشق آزادی نخواہد تا ابد
بندہ دائم خلعت و ادرار جوست	خلعتِ عاشق ہمہ دیدارِ اوست

الغرض آداب وحقوقِ شیخ احدے رامعاف نیستند چراکہ بے ادب محروم است وشرطِ ادب در اوّل قدم است تا در آخر محبوب شود چنانچہ الہامِ مطلق می فرماید اَلشَّرِیْعَةُ اَدَبٌ وَالطَّرِیْقَةُ حُبٌّ وَالْحَقِیْقَةُ مُحِبٌّ وَالْمَعْرِفَةُ مَحْبُوْبٌ پس آداب وحقوقِ شیخ کسے رامعاف نیستند اگر کسے رامعاف بودے پس قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُوْنِیْ یُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ چون امر فرمودے باید کہ آن مرید برحالِ زارِ خود بگرید وبرگذشتہ دستِ افسوس مالیدہ مستغفر شود وعفوِ تقصیر از حضرتِ شیخ بخواہد کہ تا دولتِ خدمت از دستِ وے نرود کہ آنرا لایقِ خدمتِ خود نیافتہ بنوعے از خدمت باز داشت کہ آن حرمان عظیم است معاذ اللہ منہا **شعر**

غیرِ مردن ہیچ فرہنگے دگر	می نگیرد با خدائے داد گر

وحصولِ این دولتِ عظیم در آدابِ شیخ نہادہ اند ہر کرا ہست مبارک باد چنانچہ الہامِ مطلق میفرماید اَدَبُ الشَّیْخِ بِخَشْیَةٍ بَاعِثُ عُلُوِّ الدَّرَجَاتِ اے عزیز ہر چہ ہست بیچارہ مرید را از آدابِ شیخ است وبلا آدابِ شیخ ہیچ نیست وآدابِ شیخ حدّے ونہایتے ندارد حتّٰی کہ مرید خود را بجوید شیخ را بیابد تا بجائے رسد کہ خدائے را طلب شیخ را یابد چنانچہ الہامِ مطلق میفرماید اَلْمُشَاهَدَةُ بِصُوْرَةِ الشَّیْخِ خَیْرٌ وَوَرَاءَهٗ شَرٌّ اے عزیز ع

در دستِ دیگریست خزان وبہارِ ما

وَذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ یُؤْتِیْهِ مَنْ یَّشَآءُ وَاللّٰهُ ذُوالْفَضْلِ الْعَظِیْمِ

چنانچہ ذکر آداب نبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم از قرآن شریف اینجا بشنو کہ
یَا اَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا لَا تَقُوْلُوْا رَاعِنَا وَقُوْلُوا انْظُرْنَا وَاسْمَعُوْا
وَلِلْکٰفِرِیْنَ عَذَابٌ اَلِیْمٌ اے مومنان مگوئید نبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم را
رَاعِنَا وبگوئید حافظنا ونیز یَا اَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا لَا تَرْفَعُوْا اَصْوَاتَکُمْ
فَوْقَ صَوْتِ النَّبِیِّ وَلَا تَجْهَرُوْا لَهٗ بِالْقَوْلِ کَجَهْرِ بَعْضِکُمْ لِبَعْضٍ
اَنْ تَحْبَطَ اَعْمَالُکُمْ وَاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُوْنَ یعنی ہمہ تن آداب نبوت را
از گوش ہوش داریدکہ ہمین آداب نبوت براے نیابت نبوت صلی اللہ علیہ وآلہ
وسلم اندکہ وارث اتم وجاے نشین مطلق وبرحق اوست چنانچہ آداب حضرت
محبوب الاعظم محب الحق خواجہ محمد محمود ابو الرحمت حافظ شیخ بل شیخ الثقلین دین محمد
بلطافت علی احمد کہ قادرٌ بذاتہ وصابرٌ بصفاتہ وحافظٌ بافعالہ
حضرت شیخی مولائی رضی اللہ عنہ از مرآت شریف نیز بشنو مَنْ کَلَّمَ بِصَوْتِ الرَّفِیْعِ
وَیُبَلِّغُ حَدِیْثَ الْغُرَبَاءِ الْخَارِجِ الزُّمْرَةِ بِحُضُوْرِ الشَّیْخِ فَهُوَ
مِنَ الْمُرِیْدِیْنَ الْعَوَامِ وَمَنْ قَالَ حَدِیْثَ الْکِذْبِ وَالْکِذْبِ
بِحُضُوْرِ الْمَحْبُوْبِ الْاَعْظَمِ فَهُوَ جَافٍ وَخَاطِیٌ فِی الْاِخْوَانِ
وَمَنْ دَخَلَ بِالْاِخْلَاصِ فِی الْبَیْتِ الْعَظِیْمِ وَاَجْلَسَ بِحُضُوْرِ الشَّیْخِ
الثَّقَلَیْنِ فَقَدْ نَجَا۔ وَلَوْ دَخَلَ بِالنِّفَاقِ فَقَدْ حَرَقَ فِیْ نَارِ الْغَضَبِ
اَوْ غَرَقَ فِیْ بِئْرِ الْقَهْرِ لِاَنَّهٗ بِکُلِّ شَیْءٍ خَبِیْرٌ چنانچہ قال اللہ تعالے
اِنَّ اللّٰهَ لَا یَخْفٰی عَلَیْهِ شَیْءٌ فِی الْاَرْضِ وَلَا فِی السَّمَآءِ الغرض حاضری
خدمت شیخ با ادب تمام میباید کہ آن درحق مرید بہتر است اگرچہ قلیل باشد
چنانچہ از مرآت شریف بشنو قِیَامُ الْقَلِیْلِ بِرَبٍّ مَعَ الْاَدَبِ خَیْرٌ مِنْ
قِیَامِ الْکَثِیْرِ پس اے عزیز حاضری خدمت شیخ برجملہ مریدان واجب و

فرض است چراکہ صحبتِ شیخ خاصیتِ اکسیر دارد کہ درجۂ آن فوق از درجۂ علم است
چنانچہ وَفَوْقَ کُلِّ ذِیْ عِلْمٍ عَلِیْمٌ ومریدیکہ از حاضریِ خدمتِ شیخ عار دارد
بے ادب است وبے ادب از فضلِ رب محروم است چنانچہ الہامِ مطلق برائے استفسار
آداب واخلاصِ شیخ از شیخ مر مریدانِ شیخ را تعلیم می فرماید اِذْ تَحْضُرُوْا عِنْدَ
الشَّیْخِ فَاسْتَفْسِرُوْا طَرِیْقَ الْاَدَبِ وَالْاِخْلَاصِ پس بنگر کسے کہ
حاضرِ خدمتِ والا نشود چگونہ مؤدّب بود اے عزیز اگر آداب وحقوقِ شیخ کسے را
معاف بودے باز این امر را چون ارشاد فرمودے کہ قُلْ لَّا اَسْئَلُکُمْ عَلَیْہِ
اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّۃَ فِی الْقُرْبٰی یعنی بگو اے محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مرامنان
خود را کہ من ازین دعوت کہ بشما میکنم وشمارا راہِ حق وصراطِ مستقیم می نمایم ازان ہیچ
اجرے نمی خواہم مگر آنکہ دوست دارید فرزندان وقرابتیانِ مارا ازین آیت کریمہ
چنان معلوم شد کہ آداب وحقوقِ شیخ احدے را معاف نیستند چراکہ ہیچ فرع بلا اصل
وہیچ اصل بلا فرع درین عالم نیست چنانچہ این آیۂ کریمہ آداب وحقوقِ فروعاتِ
شیخ را بیان می فرماید کہ آداب وحقوقِ فرزندان وقرابتیان وخادمان وہر آنچہ
کہ از شیخ باشد بر جملہ مریدانِ آن شیخ ثابت شد کہ واجب وفرض اند اما درین زمانا
بسیار مریدان این چنین اند کہ در حضورِ شیخ محبت باشیاءِ شیخ می کنند تا حضرتِ شیخ
محب خود پندارد ودر غیر حضورِ شیخ آن جملہ را چون اشیاءِ دشمنان می نگرند واصلاً
ومطلقاً محبت بایشان ندارند چنانچہ الہامِ مطلق بیانِ حالِ ایشان می فرماید
تُحِبُّوْنَ مِنْ اَشْیَآءِ الشَّیْخِ بِحُضُوْرِہٖ وَمِنْ بَعْدِہٖ یُبْصِرُوْنَہُمْ
کَاَشْیَآءِ الْاَعْدَآءِ فَاِنَّمَا لَا تُؤْمِنُوْا عَلَی الرَّسُوْلِ وَخُلَفَآءِہٖ
وباز الہامِ مطلق بتعلیم اصلاحِ ایشان می فرماید لَا تَتَنَفَّرُ مِنْ اٰمَلَاکِ الشَّیْخِ
کُلٌّ مَّمْلُوْکُہٗ وَاجِبُ التَّعْظِیْمِ حَتّٰی اِنْ کَانَ مِنْہُمُ الْکِلَابُ پس

چون آداب و حقوقِ فروعاتِ شیخ یعنی جملہ کہ از شیخ باشد بخوبی از کلام اللہ و از احادیثِ رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم و از اقوال و افعال و احوالِ بزرگانِ دین و پیشوایانِ اہلِ یقین ثابت است کہ
بر جملہ مریدان واجب و فرض اند و آداب و حقوقِ فروعاتِ شیخ بر بنائے اصلِ خود اند ہمچنانکہ اصلِ اوست
و ہمچنین آداب و حقوقِ شیخ بر بنائے اصلِ خود اند ہمچنانکہ اصلِ اوست چنانچہ اصلِ شیخ نیابت
و خلافت و وراثتِ نبوت است پس چون شیخ خلیفۃ اللہ و نائبِ محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ
وسلم است لاجرم آداب و حقوقِ شیخ بر جملہ مریدانِ آن شیخ چون آداب و حقوقِ نبوی صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم بر امت است کہ اَلشَّیْخُ فِیْ قَوْمِہٖ کَالنَّبِیِّ فِیْ اُمَّتِہٖ برہانِ
اوست اے عزیز اگر امروز آدابِ پدر بجا آری فردا آدابِ ترا فرزندانِ تو نیز بجا آرند
چنانچہ مراتِ شریف نیز ہمین تعلیم می فرماید مَنْ کَانَ مُؤَدِّبًا مِنْ اٰبَآئِہٖ فَبَنُوْہُ
بِہٖ یُؤَدِّبُوْنَ و ادب آنست کہ موافقِ مرضیِ شیخ باشد و ہر آنچہ خلافِ مرضیِ شیخ
باشد ہرگز آن ادب ادب نیست بلکہ کمال بے ادبی است چنانچہ الہامِ مطلق بشنو
سُوْءُ الْاَدَبِ الَّذِیْ مَا کَانَ عِنْدَ الشَّیْخِ مَکْرُوْہًا خِلَافُ الْاَدَبِ
الغرض این دولتِ آداب و حقوقِ شیخ برائے مریدان است وائے بران مرید کہ
قدرِ این دولتِ عظیم داند و نداند کہ حق سبحانہ تعالیٰ وے را این دولتِ خدمتِ شیخ
عطاء فرماید و وے قدرِ آن دولتِ عظیم کہ عطائے حق است نمی داند و اگر داند جبراً
و قہراً آنرا اختیار نماید فَاَسَفٰی عَلَیْہِ وَاللّٰہِ ثُمَّ بِاللّٰہِ فَالْحَقُّ غَنِیٌّ کہ اِنَّ اللّٰہَ
لَغَنِیٌّ عَنِ الْعَالَمِیْنَ بشنو کہ الہامِ مطلق از فضل و رحمت مریدگانِ شیخ را
چہ تعلیم می فرماید تَفْعَلُوْا عَمَلَ الَّذِیْ مَا کَانَ بِہٖ رِضَآءُ الشَّیْخِ بِصُوْرَۃِ
التَّفَرُّجِ فَیَفْرَحُ حُکْمُ اللّٰہِ بِرَحْمَتِہٖ و کسیکہ با حضرتِ شیخ مکر نماید و چون مکاران
در حضرتِ شیخ پیش می آید بشنو کہ الہامِ مطلق بیانِ حالِ او می فرماید مَنْ یَّمْکُرُ
بِالشَّیْخِ فَیَمْکُرُ اللّٰہُ بِہٖ اے عزیز آداب و حقوقِ شیخ از احدے کما حقہ ادا نگردید

دنخواہد شد بلکہ بندہ بوسیلۂ آن دولت فناء فی الشیخ را بقدرِ فناءِ خویش دریابد
چراکہ ہر آدابے وہر خدمتے کہ آنرا مرید بجاے می آرد پیشِ تقدیس ولطافتِ شیخ ہیچ
وہدراست ہان ہر آنچہ کہ از فضل وکرم خود از بندہ قبول وپسند فرماید بجا است
چنانچہ اٰدابُ المُسْتَمِعِیْنَ وَالْمُرِیْدِیْنَ عِنْدَ فَیْضِ الْحِکْمَۃِ مِنْ لِسَانِ
الشَّیْخِ بشنو مثنوی

بر ملولان این مکرّر کردن است	نزدِ من عمرے مکرّر بردن است
شمع از برقِ مکرّر بر شود	خاک از تابِ مکرّر زر شود
گر ہزاران طالبند ویک ملول	از رسالت باز می ماند رسول
این رسولانِ ضمیر راز گوے	مستمع خواہند اسرافیل خوے
نخوتے دارند وکبرے چون شہان	چاکرے خواہند از اہلِ جہان
تا ادبہا شان بجا کہ ناوری	از رسالت شان چگونہ برخوری
کے رسانند آن امانت را بتو	تا نباشی پیشِ شان راکع دوتو
ہر ادب شان کے ہمین آید پسند	کامدند ایشان ز ایوانِ بلند
نے گدایانند کز ہر خدمتے	از تو دارند اے مزوّر منّتے
لیک باے رغبتی ہائے ضمیر	صدقہ سلطان بیفشان واگیر

اے برادر ہر دم از تضرّع می گوے بیت

اسپ خود را اے رسولِ آسمان	در ملولان منگر واندر جہان

اے عزیز طالبانِ مولیٰ در خدمتِ پیران خود را گم ساختہ آداب وحقوقِ پیران چنان
بجا آوردہ اند کہ بوسیلۂ آن فضلِ خدا بجد رسیدہ اند چنانچہ در مکتوب صد وپنجم
حضرت قطب العالم شیخ عبد القدوس گنگوہی صابری رحمۃ اللہ علیہ می فرمایند۔ یعنی
از برکتِ شیخ مرشد کہ رفیقِ وقت است بر حکم وَمِمَّنْ خَلَقْنَآ اُمَّۃٌ یَّھْدُوْنَ بِالْحَقِّ

ترقی پدید آید و جمالِ شیخ بدان جمال و کمال کہ او را دران حضرت است در آئینۂ دلِ او
بہ تجلّی رُئے نماید و از ہمہ عقبات در گذراند و مرید عاشقِ جمالِ شیخ گردد یک ساعت
و یک لمحہ حجاب از وے برخود روا ندارد و جان و جہان را در زیرِ قدمِ شیخ نثار آرد
و ہمیشہ مشتاقِ جمالِ شیخ بود کمالِ سعادتِ مرید ازین اشتیاق است اینجا
صدیقِ اکبر رضی اللہ عنہ قدم بکمال رسانید و در غار یارِ غار شد و گفت من خدا تعالیٰ را
در جانِ محمد صلّی اللہ علیہ وآلہ وسلم دیدم سبحان اللہ قدرِ پیران مریدان دانند کہ
گفتہ اند ہر کہ ایشان را شناخت خداے تعالیٰ را یافت و ہر کہ خداے تعالیٰ را
یافت ایشان را شناخت و آن قدر کہ ایشان را شناسند ہمان قدر بیچارہ مریدان
شناسند کہ جان و جہان می بازند و سر را در زیرِ قدمِ پیران می آرند و با دوست
می سازند **فرد**

بگذار تا بدیدہ کشم خاکپاے تو	زیرا گذشتۂ بسرِ خاک آن دیار

آرے مریدانِ صادق و طالبانِ مخلص در خدمتِ پیران رنج کشند و بدین جمال و
کمال رسند و شیخ گردند۔ می آرند کہ حضرتِ خواجہ معین الدین حسن سنجری قدس اللہ سرہٗ
در خدمتِ پیرِ خود خواجہ عثمان قدس سرہٗ بیست سال در سفر بود ہر وقت کہ حضرتِ
خواجۂ عثمان را در شب یا در روز در سحر یا در بر نانِ گندم یا آبِ گرم و جز آن ہر چہ
حاجت بودے ہمان زمان رسانیدے و آن قدر استعداد جملہ با خود داشتے و آن قدر
بارِ چندمن بر سر بردے چون بست سال بر آمد بدین گنج رسید کہ خواجۂ عثمان حضرت
خواجۂ معین الدین را در مدینہ رسول علیہ السّلام برد و بزیارتِ روضۂ رسول علیہ السّلام
مشرف گردانیدہ فرمود اے فرزند رسول اللہ صلّی اللہ علیہ وآلہ وسلم را سلام کن
حضرتِ خواجہ رسول علیہ السّلام را سلام کرد و گفت السّلام علیک یا رسول اللہ از
روضۂ رسول علیہ السّلام جواب آمد علیکم السّلام یا قطب المشائخ و یا صاحب الولایت الہند

اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ عَلٰی ذٰلِکَ می آرند کہ حضرت خواجہ معین الدین قدس سرہٗ چون از جہانِ فانی سفرِ جہانِ باقی کردند بر جبینِ مبارکِ ایشان نبشتہ پدید آمد حَبِیْبُ اللّٰہِ مَاتَ فِیْ حُبِّ اللّٰہِ سبحان اللہ این چہ کمال است و این چہ جمال کرا مجال کہ گردِ بیانِ این کمال گردد و این درویشِ دلریش سالہا رنجِ این راہ و ذلِ این درگاہ چندان کشید کہ بیان احاطۂ آن ندارد و گوش طاقتِ سمعِ آن نیارد و سالہا در آتشِ گرسنگی و تشنگی سوختہ و چہل سال در آتشِ فقر در ہواے این دیگ پختہ بتجرید معاینہ و مشاہدہ این بیت شدہ **بیت**

تا نسوزی بر نیاید بوے عود	پختہ داند این سخن بر خام نیست

عیال داشت و بہیچ حبّہ از دنیا گرد نداشت و ہیچ سوال ننمود و در لنگہ کہنہ سالہا گذرانید و در مسکنِ ماران و موشان مسکن داشتے و در خدمت سالہا ذلِ گل کشی و ہیزم تراشی و جاروب زنی و جز آن بسر بردے اے عزیز عالم از چنین مردانِ خدا سرسبز و شاداب است و تا روزِ قیامت از چنین مردانِ خدا سرسبز و شاداب خواہد ماند انشاء اللہ تعالےٰ اے عزیز بنگر ہر دولت کہ ایشان یافتند از خدمت و آدابِ پیران یافتند چنانچہ اَلتَّصَوُّفُ کُلُّہٗ اَدَبٌ چنانچہ بزرگے می فرماید **بیت**

بے ادب تنہا نہ خود را داشت بد	بلکہ آتش در ہمہ آفاق زد

و چندانکہ طالبانِ مولیٰ آداب و حقوقِ پیران نگاہ داشتند ہمان قدر از عشق بہرہ یافتند و چندانکہ در میدانِ مَنْ کَانَ لِلّٰہِ کَانَ اللّٰہُ لَہٗ ۔ وَمَنْ لَہُ الْمَوْلٰی فَلَہُ الْکُلُّ خود را دریافتند فِیْ مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِیْکٍ مُّقْتَدِرٍ استقرار یافتند و نیز وصیت فرمودنِ رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم مر حضرتِ علی کرم اللہ وجہہ را براے متابعتِ شیخ دلیلِ قطعی است کہ احدے را حقوق و آدابِ شیخ معاف نیستند اگرچہ از اولادِ حضراتِ پیرانِ عظام باشد چنانچہ قصۂ شیخ بوسعید گنگوہی صابری

رحمة اللہ علیہ بسے معروف ومشہور است کہ در خدمتِ شیخ نظام الدین بلخی صابری رحمۃ اللہ علیہ چہا چہار رنج وصعوبت درراہ طلبِ خداے تعالیٰ برداشتہ بعد مدتِ مدید بمقصود رسید پس اگر آداب وحقوق کسے را معاف بودے لابد مرحضرتِ علی المرتضیٰ کرم اللہ وجہہ را بلا تاویل معاف فرمودے ونیز برعکس آن امر بوصیت ہرگز نہ فرمودے چنانچہ ترجمۂ حدیث را مولنا روم می فرمایند

مثنوی

گفت پیغمبر علی را کاے علی — شیرِ حقی پہلوانِ پردلی
لیک بر شیری مکن ہم اعتمید — اندر آ در سایۂ نخلِ امید
ہر کسے گر طاعتے پیش آورند — بہر قربِ حضرتِ بے چون وچند
تو تقرب جو بعقل وسرِ خویش — نے چو ایشان بر کمالِ برِّ خویش
اندر آ در سایۂ آن عاقلے — کش نتاند برد از رہ ناقلے
پس تقرب جو بد او سوئے الہ — سر مپیچ از طاعتِ او ہیچگاہ
زانکہ او ہر خار را گلشن کند — دیدۂ ہر کور را روشن کند
ظلِ او اندر زمین چون کوہ قاف — روحِ او سیمرغ بس عالی طواف
دست گیرد بندۂ خاصِ الہ — طالبان را می برد تا پیشگاہ
گر بگویم تا قیامت نعتِ او — ہیچ آن را غایت ومقطع مجو
آفتابِ روح نے آنِ فلک — کز نورش زندہ اند انس وملک
در بشر روپوش گشت است آفتاب — فہم کن واللہ اعلم بالصواب
یا علی از جملۂ طاعاتِ راہ — برگزین تو سایۂ خاصِ الہ
ہر کسے در طاعتے بگریختند — خویشتن را مخلصی انگیختند
تو برو در سایۂ عاقل گریز — تا رہی زان دشمنِ پنہان ستیز
از ہمہ طاعات اینت لائق است — سبق یابی بر ہران کو سابق است

چون گرفتی پیر ہین تسلیم شو	ہمچو موسیٰ زیر حکم خضر رو
صبر کن بر کارِ خضر اے بے نفاق	تا نگوید خضر رو ہٰذا فِراق
گر چہ کشتی بشکند تو دم مزن	گر چہ طفلے را کُشد تو مو مکن
دستِ او را حق چو دستِ خویش خواند	تا یَدُ اللہ فَوْقَ اَیْدِیْھِمْ براند

چنانچہ در وقتِ مبارکِ جنابِ رسول اللہ صلّی اللہ علیہ و آلہ وسلم دیگر کسے شیخ و پیر نبود کہ براے متابعتِ وے وصیّت می فرمود شک نیست کہ وصیّت فرمودنِ جناب براے آداب وحقوقِ خویش بود پس جاے غور و تفکّر است کہ باوجود چنین یکتائی کہ فوق تر درجہ ازان نیست و ہرگز چنین نخواہد بود و نیز چنین قرابت و قربت کہ بیشتر ازان نزاکت نیست امّا دربارۂ آداب وحقوقِ خویش الحق فرض بود کہ وصیّت می فرمود پس از غور فکر می باید کرد و انصاف باید نمود کہ دیگر کسے را آداب وحقوقِ شیخ چگونہ معاف شوند بلکہ آداب وحقوقِ شیخ علیٰ قدرِ مراتبِ مریدان است چندانکہ اقرب تر آداب وحقوقِ شیخ بروے بیشتر و چندانکہ آداب وحقوقِ شیخ بر کسے بیشتر ہمچنان وے در شیخ فانی تر ہمین بود احوالِ ہر چہار جانشینان و نیز جملہ اصحابِ رسول اللہ صلّی اللہ علیہ و آلہ وسلم رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّۃِ اللّٰہِ تَبْدِیْلًا وَذٰلِکَ فَضْلُ اللّٰہِ یُؤْتِیْہِ مَنْ یَّشَآءُ وَاللّٰہُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِیْمِ فَاللّٰہُ خَیْرٌ حَافِظًا وَّھُوَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِیْنَ

سوال ہفتم بندہ اپنے مولیٰ کا مولیٰ ہوسکتا ہے یا نہیں۔

جواب حق حق جواب الہامِ مطلق می فرماید اَلْمَوْلٰی مَوْلًا وَالْعَبْدُ عَبْدٌ فَلَنْ یَّکُوْنَ الْمَوْلٰی عَبْدًا وَّلَا عَبْدٌ مَوْلًا اے عزیز چہ پرسیدۂ بندہ کجا مولیٰ کجا چنانچہ از قرآن شریف بشنو وَاللّٰہُ مَوْلٰکُمْ وَھُوَ الْعَلِیْمُ الْخَبِیْرُ اگرچہ ہر دو در صورت یک جاست ولیکن شَتَّانَ مَا بَیْنَہُمَا چنانچہ

الہام مطلق بشنو صُوْرَۃُ الْمَوْلَاءِ کَصُوْرَۃِ الْعِبَادِ لِتَسْکِیْنِھِمْ فَھُوَ
مَالِکُ الْمُلْکِ بِقُدْرَتِہٖ وَاِرَادَتِہٖ مُخْتَارُ الْمُطْلَقِ لَا تَشُوْکُمْ
حَقِیْقَۃُ الْحَالِ بِاَلْفَاظِ الظَّاھِرِیَّۃِ وَاَفْعَالِہٖ لَوْ یَفْعَلُ وَیَنْطِقُ
مِثْلَکُمْ فَارْجِعُوْا اِلَی الْاَمْرِ لَعَلَّکُمْ تُفْلِحُوْنَ اے عزیز بندہ در پیش
مولاے کریم خود ہمیشہ بندہ است و در رسوم بندگی مدام پائندہ است چرا کہ
عبدیت از بندہ گاہے منفک نمی گردد چنانچہ الہام مطلق می فرماید مَنْ یَّبْلُغُ
بِالْبَلَاغَۃِ بِرَحْمَۃِ الشَّیْخِ وَجَعَلَ مَوْلَاہُ نَائِبَہٗ فَلَا یَنْفَکُّ
بِکُلِّ حَالَۃٍ عَبْدِیَّتُہٗ کہ در حقیقت بندہ فانی فی اللہ و باقی باللہ را میگویند
و نیز فخر برین است کہ اِنِّیْ عَبْدُ اللّٰہِ وَعَبْدُہٗ وَرَسُوْلُہٗ پس ہرچند کہ بندہ
فَنَا فِی الْمَوْلٰی وَبَقَاءٌ بِالْمَوْلٰی گردد مگر مولیٰ ہرگز نگردد کہ مولیٰ بجائے خود مولیٰ است
و بندہ بجائے خود بندہ است چنانچہ از الہام مطلق ثابت است کہ اَلْمَوْلَاءُ مَوْلَاءٌ
وَالْعَبْدُ عَبْدٌ فَلَنْ یَّکُوْنَ الْمَوْلَاءُ عَبْدًا وَلَا عَبْدٌ مَوْلَاءً چنانچہ
صدیق اکبر رضی اللہ عنہ فنا فی المحمد و بقا بالمحمد گردید مگر محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ و آلہ
وسلم نگردید و خبر محمد صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم ہیچ در وے نبود چنانچہ وے رضی اللہ
عنہ خود را سراپا محمد نمود الحق حق نمود آنچہ بود محمد بود صدیق نبود و آنچہ نمود محمد نمود
صدیق نہ نمود پس اگرچہ ہمچنین بود لیکن محمد بجائے خود محمد بود و صدیق بجائے خود
صدیق بود فَالْحَقُّ حَقٌّ وَالْعَبْدُ عَبْدٌ چنانچہ بزرگے می فرماید **بیت**

بندہ ہرگز خدا نشود بلکہ	جائے رسد کہ جز خدا نبود

چنانچہ الہام مطلق میفرماید لَا یُحْسَبُ وُجُوْدُ الْعَبْدِ فِی الْحِسَابِ
لِاَنَّ وُجُوْدَہٗ مِلْکُ الْمَوْلَاءِ نیز قصہ محمود و ایاز بسے معروف و مشہور چنانچہ
محمود ایاز نگردید و ایاز محمود نشد اگرچہ محمود سراپا ایاز بود و ایاز سراپا محمود بود

ولیکن محمود بجائے خود محمود ماند وایاز بجاے خود ایاز بماند در ہردو ہیچ تغیر وتبدل
واقع نشد ونیز اگر کسے از بندگانِ مولا بسبب کج فہمی وبے عقلیِ خویش خود را مولا
ومولاء را بندۂ خود از یقینِ واثق داند وترکِ تعظیمِ مولیٰ از دل نماید ومولاے کریم
کہ ستار العیوب وغفار الذنوب است آنرا ستر می فرماید وخود را چنانکہ ہست بروے
اظہار نہ فرماید واورا در صحراے مَکَرُوْا وَمَكَرَ اللّٰهُ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِيْنَ
می رباید چنانچہ الہامِ مطلق می فرماید مَنْ يَمْكُرُ بِشَانِ الْهِلَايَةِ فَيَمْكُرُ
بِهٖ شَانُ غِنَاءِ السُّبْحَانِ مثلِ آن بندہ چون خاریدنِ روستائی در تاریکی
شیر را بظنِ گاوِ خود کہ ویرا عادت بود اتفاقاً روزے شیر گاوِ ویرا خوردہ در آخرِ وے
نشست روستائی حسبِ عادتِ خویش بتاریکیِ شب مثلِ گاو شیر را خاریدن آغاز نہاد
چنانچہ مولاناے روم می فرمایند

مثنوی

دست می مالید بر اعضاے شیر — پشت وپہلو- گاہِ بالا- گاہِ زیر
گفت شیر ار روشنی افزون بدے — زہرہ اش بدریدے ودل خون شدے
این چنین گستاخ زان می خاردم — کو درین شب گاوْ می پنداردم
شیر با این فکر می زد خندہ فاش — از تبسمہاے شیر ایمن مباش
اینچنین ظنِ خسیسانہ بمن — مرشمارا بود ننگانہ زمن
خائنین باللہ ظن السوء را — تانہ برم سر بود عین خطاء

الغرض بندہ مملوکِ مولا است نہ مالک اگر بیش مولا خود را بیدا کند احمق است
چنانچہ الہامِ مطلق می فرماید مَنْ يَفْعَلُ كَلَامَ التَّصَنُّعِ بِالرَّبِّ فَهُوَ مِنَ
الْحُمَقَاءِ حتّیٰ کہ در ملکِ او چیزے نیست ووے خود نیز مملوکِ مولا است چنانچہ
الہامِ مطلق می فرماید اَلْعَبْدُ مِلْكُ الْمَوْلَاءِ وَمَا لِلْعَبْدِ مِلْكٌ فِي الدَّهْرِ
لَقَدْ كُلُّ شَيْءٍ مِلْكُهٗ وبس فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ

سوال ہشتم شیخ وارثِ مسندِ نبوت صاحبِ ارشاد کسی حالت مین مجبور یا کسی صورت مین فیض رسانیِ مریدون سے باز رہ سکتا ہے یا نہین۔

الجواب حق حق حق جواب قرآن شریف می فرماید بَلِّغْ مَا اُنْزِلَ اِلَیْكَ مِنْ رَّبِّكَ فَاِنْ لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهٗ فہم من فہم چنانچہ الہامِ مطلق نیز می فرماید اَلشَّیْخُ مُخْتَارٌ قَوِیٌّ قَادِرٌ غَالِبٌ عَلَی الْمُرِیْدِ وَمِثْلُهٗ کَالْمَوْلَاءِ وَالْعَبْدِ فَلَهٗ یَفْعَلُ مَا یَشَاءُ وَیَحْکُمُ مَا یُرِیْدُ پس اے عزیز بشنو شیخ در ہر حالت مختارِ مطلق قادر و غالب است یَفْعَلُ مَا یَشَاءُ وَیَحْکُمُ مَا یُرِیْدُ وَکُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِیْ شَاْنٍ او ہر آن شانِ دیگر و ہر شان آن دیگر دارد چون بحرِ زخار و مے ولیکن ساکن نہ گردد چنانچہ بزرگے میفرماید بیت

تجلی می کند ہر لحظہ بر دل	دلم را طرفہ حالے می نماید

چنانچہ قَلْبُ الْمُؤْمِنِیْنَ بَیْنَ الْاَصْبَعَیْنِ مِنْ اَصَابِعِ الرَّحْمٰنِ یُقَلِّبُ کَیْفَ یَشَاءُ ونیز وَلَهُ الْکِبْرِیَاءُ فِی السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزِیْزُ الْحَکِیْمُ پس ہر جا کہ کس است حرفے بس است وگرنہ پیشِ نادان صد دفتر چون خس است ونیز از مرآت شریف بشنو لَاشَكَّ مَنْ جَلَسَ بِاِذْنِ الْمَوْلٰی عَلَی الْبَابِ فَهُوَ مُخْتَارٌ اے عزیز باللہ العظیم وَهُوَ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ولیکن شیخ و پیر ہر یکے بظنِ اوست چنانچہ حدیث قدسی شاہد برین است اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِیْ بِیْ چنانچہ الہامِ مطلق برین برہان است مَنْ یَظُنُّ خَیْرًا مِّنَ الرَّبِّ فَلَهُ الْخَیْرُ وَمَنْ یَظُنُّ السُّوْءَ فَلَهُ السُّوْءُ چنانچہ اگر کسے شیخ خود را مختار داند شیخِ او برائے او مختار است واگر کسے شیخ خود را مجبور داند شیخ وے برائے وے مجبور است ہمچنین الہامِ مطلق می فرماید اَمْ شَیْخُکُمْ مَجْبُوْرٌ کَلَّا بَلْ مُخْتَارٌ عَظِیْمٌ

اَلَا لِلْمُخْتَارِ مُخْتَارٌ وَلِلْمَحْبُوبِ مَحْبُوبٌ بنگر کہ مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللّٰہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بنظرِ صدیقِ اکبر رضی اللہ عنہ نبیِ مختار می نمود و در نظر ابوجہلِ لعین برعکسِ آن می نمود ہیہات ہیہات این چہ واقعہ بود کہ نمود اَلسَّعِیْدُ مَنْ سَعِدَ فِیْ بَطْنِ اُمِّہٖ وَالشَّقِیُّ مَنْ شَقِیَ فِیْ بَطْنِ اُمِّہٖ یعنی فَرِیْقٌ فِی الْجَنَّۃِ وَفَرِیْقٌ فِی السَّعِیْرِ واکشود پس این واضح است کہ شیخ مرآتِ جمالِ مطلق است ہرکسے چنانکہ ہست خود را در وے بہ بیند و اظہارِ حالِ خود چنانکہ بیند خود می نماید و از اوہامِ خویش الزام بر حضرتِ شیخ میکند فَالْحَقُّ بَرِیٌّ عَنِ الظَّنِّ چنانچہ نصِ مطلق بشنو اِنْ یَّتَّبِعُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنَّ الظَّنَّ لَا یُغْنِیْ مِنَ الْحَقِّ شَیْئًا چنانچہ ابلیسِ لعین از ظنِ خود خود را دید خدا را ندید مردود شد و آدم از خود خود را ندید خدا را دید مقبول شد چنانچہ بزرگے می فرماید مثنوی

تا تو می بینی عزیزان را بشر		دانکہ میراثِ بلیس است این نظر	
گرنہ فرزندِ بلیسی اے عنید		پس ترا میراثِ آن سگ چون رسید	

چنانچہ اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ اے عزیز بیشک درین زمانہ بسیار این چنین مریدان ظاہر شدہ اند کہ خود را مختارِ مطلق و شیخ را مجبورِ محض می پندارند و می گویند کہ مربی من حقیقت است و شیخ ما در ظاہر برائے نام است و بعضے بظنِ خود بیقینِ واثق میدانند و میگویند کہ سیرِ سلوکِ شیخ و سیرِ سلوکِ من بزمانِ واحد گردیدہ است و بعضے از انہا می گویند کہ اکنون از حقیقت تکمیل و ترتیبِ شیخ بوساطتِ من می گردد چراکہ درین زمان صدورِ الہام و ارشاد از حقیقت بواسطہ من است و قبل ازین ہیچ نبود نَعُوْذُ بِاللّٰہِ مِنْہَا فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰی عَلَی اللّٰہِ کَذِبًا اَوْ کَذَّبَ بِاٰیٰتِہٖ اِنَّہٗ لَا یُفْلِحُ الْمُجْرِمُوْنَ وَقَالَ النَّبِیُّ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ سِتَّۃٌ لَعَنْتُہُمْ وَلَعَنَہُمُ اللّٰہُ تَعَالٰی وَکُلُّ نَبِیٍّ مُجَابُ الدَّعْوَاتِ۔ اَلزَّائِدُ فِیْ کِتَابِ اللّٰہِ۔ وَالْمُکَذِّبُ بِقَدْرِ اللّٰہِ

والمتسلط بالجبروت ليعز من اذله الله ويذل من اعزه الله
والمستحل لحرام الله تعالى - والمستحل من عترتي ما حرم الله
والتارك لسنتي فان الله تعالى لا ينظر اليهم يوم القيمة نظر
الرحمة واز حدیث شریف بشنو لو رايت نور الجميل بوجه الخير الا
اصبر على اصليتك وعبديتك ولا تخرج عن دائرة العبدية
انه هو دائرة الامن بحفاظة الحافظ والحصار الخير و
الحصين المحكم للعباد - چنانچه الہام مطلق بشنو سماعة كلام الحقيقة
ومشاهدة الانوار بكل حالة في قبضة الشيخ ومنحصر باذنه
الا بلا فناء المريد ليس له قرار للدستمر ارچنانچہ بزرگے میفرمایند

نازنینی تو و لے در حدِ خویش — الله الله پا منہ ز اندازہ بیش

پس اگرچہ جوابات آن بدگمانان مجملاً گفتہ شد اکنون اے عزیز برائے تسکینِ خاطر
مفصلاً نیز بشنو - آنانکہ شیخ را مجبور می دانند جواب ایشان الہام مطلق میفرماید
ام شيخكم مجبور كلا بل مختار عظيم الا للمختار مختار
وللمجبور مجبور و آنانکہ می گویند و می دانند کہ مربیِ من حقیقت است یعنی
بلا وساطتِ شیخ جواب ایشان از الہام مطلق بشنو الشيخ مربي للمريد
وليس مربي غيره چراکہ جملہ مریدان از شیرِ پستانِ ولایتِ حضرتِ شیخ
پرورش می یابند چنانچہ الہام مطلق می فرماید المريد كالطفل الرضيع
بيد الشيخ قد حياته منه وبلا حضرتِ شیخ در دو عالم دیگر کسے مربی و
حامیِ مرید نیست کہ دستِ او گیرد و شفقت نماید و بمقصودِ اصلی ویرا رساند مگر
شیخ چنانچہ الہام مطلق بشنو لا مشفق في الكونين غير الشيخ و آنانکہ
می گویند و می دانند کہ سیرِ سلوکِ من و شیخ بزمانِ واحد گردیدہ است جوابِ ایشان

از مرآت شریف بشنو اَلْیَعْقُوْبُ وَالِدٌ وَالْیُوْسُفُ مَوْلُوْدٌ ـ لَا شَكَّ
بِلَا تَوْلِیْدِ الْیَعْقُوْبِ وِلَادَۃُ الْیُوْسُفِ مُحَالٌ وَاِنْ کَانَ تَحْصِیْلِ
الْیُوْسُفِ بِلَا یَعْقُوْبَ فَعَلَیْكَ اٰفَاتٌ کَثِیْرَۃٌ وَمِنْ بَعْدِہٖ اَمِیْرٌ ودیگر جواب
ایشان از الہام مطلق بشنو مُجَاھَدَۃُ الْمُرِیْدِ مَعَ الشَّیْخِ بِزَمَانِ الْوَاحِدِ
مُحَالٌ کَمَا تَوْلِیْدُ الْاَوْلَادِ فِیْ صِغَارَۃِ الْعُمْرِ مُحَالٌ وآنانکہ می گویند
ومی دانند کہ اکنون از حقیقت تکمیل و ترتیب شیخ بوساطت من می گردد چراکہ
صدورِ الہام وارشاد از حقیقت درین زمان بوجہ من است وقبل ازین ہیچ نبود
جوابِ ایشان نیز از الہام مطلق بشنو تَعْلِیْمُ الشَّیْخِ بِوَجْہِ الْمُرِیْدِ مُحَالٌ
قَدْ وُجُوْدُہٗ ظِلُّہٗ وَعِلْمُہٗ نُوْرُہٗ وَنُطْقُہٗ قُوَّتُہٗ وَحُسْنُہٗ حَالَتُہٗ
فَاِنْ یَّسْمَعُ کَلَامَ الرَّبِّ فَھُوَ سَمَاعَۃُ الشَّیْخِ پس اے عزیز از
گوشِ حق نیوش نیز بشنو وآنانکہ فہمیدہ اند کہ قبل ازین ہیچ نبود باللہ العظیم کہ
برائے شیخ قبل ازین وبعد ازین ہیچ نیست واین ہمہ برائے تست چراکہ شیخ الآن
کما کان وکما کان الآن است کہ لِلّٰہِ الْاَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ چنانچہ
درولایتِ احمدی صلّی اللہ علیہ وآلہ وسلم وساطتِ کسے نہ گنجد کہ لِیْ مَعَ اللّٰہِ وَقْتٌ
لَا یَسْتَغْنِیْ فِیْہِ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ وَلَا نَبِیٌّ مُرْسَلٌ شعر

خود بود کہ خود پیمبری کرد	در عشق پیام درنہ گنجد

وَاَنَا اَحْمَدُ بِلَا مِیْمٍ وَاَنَا عَرَبٌ بِلَا عَیْنٍ وَمَنْ رَاٰنِیْ فَقَدْ رَاَی الْحَقَّ
وَغَیْرُ ذٰلِكَ زیراکہ اینجا ذات است ونہ برائے ذات برائے صفات چنانچہ
عَرَفْتُ رَبِّیْ بِرَبِّیْ ہمین اشارت است ونیز الہام وارشاد وغیرہم بوساطتِ دیگرے
درولایتِ محمدی صلّی اللہ علیہ وآلہ وسلم برائے اعتبارِ نبوت واصلاحِ امت و
مخلوقِ ہیژدہ ہزار عالم کہ دران ظہورِ ذات مع الصفات است می گنجد تا خدائی

وبندگی آشکاره گردد واز برکتِ فیضانِ آن عالم منور گردد ونیز انتظام وقیامِ عالم
تا ابدالآباد رونق پذیر ماند چنانچه الهامِ مطلق بشنو اَلْاِلْهَامُ وَالْاِلْقَاءُ وَ
رُؤْيَاءُ الْمُرِيدِينَ اِنَّمَا لِلشَّيْخِ كَمَشْوَرَةِ اَصْحَابِ رَسُوْلِ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ وتعمیلِ آنها بر امّت واجب وفرض است ونه بر نبی
وشیخ چنانچه نصِّ مطلق بشنو لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ پس تعمیلِ الهام وارشاد
وغیرہم برائے مریدان است نه برائے شیخ چنانچه الهامِ مطلق بشنو اَلتَّعْمِيْلُ وَاجِبٌ
عَلَى الْمُقَلِّدِ وَالْمُرِيْدِ وَالْمُقْتَدِيْ وَالْعَبْدِ وَالنَّائِبِ وَالْمَغْلُوْبِ
وَالْغُلَامِ وَالْمَحْكُوْمِ لَا عَلَى الرَّبِّ وَالْمَوْلٰى وَالنَّبِيِّ وَالشَّيْخِ وَالْاِمَامِ
وَالْحَاكِمِ وَالْمُنِيْبِ وَالْغَالِبِ وَالْاَبِ وائے برحالِ ایشان که در مرآتِ جمالِ
شیخ خود را چنان وچنین می بینند وازاوہامِ خویش الزام برحضرتِ شیخ می نمایند
بالله العظیم که ایشان از حقیقتِ شیخ ہیچ خبر ندارند افسوس کار برعکس گردیده گویا
آن بدگمانان خود را شیخ وشیخ را چون مرید می پندارند چراکه خود را مختارِ مطلق وشیخ را
مجبورِ محض می شمارند یعنی خود را محبوب وشیخ را محبِ خود می شمارند وحالانکه این ہردو
صفاتِ شیخ اند وشیخ ازین ہردو صفاتِ خویش مریدان را پرورش می نماید بعضے را
از محبوبیّت وبعضے را از محبیّت وبعضے را از ہردو پرورش می فرماید وہرگز بلاعطائے شیخ
کسے را محبوبیّت ومحبیّت نمی رسد واگر کسے بلاعطائے شیخ دعوی کند باطل است
چنانچه الهامِ مطلق بشنو هُوَ صَلَاحٌ خَيْرُ مَا كَانَ اِلَى الشَّيْخِ وَاِنْ كَانَ
مِنَ الْمُرِيْدِ مَا بِهٖ فَلَاحٌ چنانچه از مثنوی معنوی شریف بشنو مثنوی

بازگویم من ادب را ہوش دار — خورد نبود این چنین ظن بر کبار
اینچنین بہتان منہ بر اہلِ حق — کین خیالِ تست برگردان ورق
این نباشد ور بود اے مرغ خاک — بحرِ قلزم را ز مردارے چه باک

حوض با دریا اگر پہلو زند
خویش را از بیخ ہستی برکند

ہست دون القلتین حوض خورد
کش تواند قطرہ از کار برد

آتش ابراہیم را نبود زیان
ہر کہ نمرودیست گو می ترس ازان

این دلیل راہ رہرو را بود
کو بہر دم در بیابان گم شود

واصلان را نیست جز چشم و چراغ
از دلیل و راہ شان باشد فراغ

گر دلیلی گفت آن مرد وصال
گفت بہر فہم اصحاب جدال

بہر طفل نو پدر تی تی کند
گرچہ عقلش ہندسہ گیتی کند

کم نگردد فضل استاد از علو
چون الف چیزے ندارد گوید او

پس ہمہ خلقان چو طفلان ویند
لازم است آن پیر را در وقت پند

از پئے تعلیم آن بستہ دہن
از زبان خود برون باید شدن

در زبان او بباید آمدن
تا بیاموزد ز تو او علم و فن

ہان وہان ترک حسد کن با شہان
ورنہ ابلیسے شوی اندر جہان

کو اگر زہرے خورد شہدے شود
تو اگر شہدے خوری زہرے شود

کو بدل گشت و بدل شد کار او
لطف گشت و نور شد ہر نار او

چون پیمبر نیستی پس رو براہ
تا رسی از چاہ روزے تو بجاہ

چون رعیت باش چون سلطان نہ
تنگ مرو چون مرد کشتیبان نہ

چون نہ کامل دکان تنہا مگیر
دست خوش میباش تا گردی خمیر

چونکہ آزادیت نامد بندہ باش
ہین مپوش اطلس برو در ژندہ باش

چونکہ تو گلخوار گشتی ہر کہ او
وا کشد از گل ترا باشد عدو

چونکہ کرد ابلیس خو با سروری
دید آدم را بہ تحقیر از خری

سروری چون شد دماغت را ندیم
ہر کہ بشکست شود خصم قدیم

چون خلافِ خوے تو گوید کسے | کینها خیزد ترا با او بسے
سروری زهر است جز آن روح را | کو بود تریاق لانی ز ابتدا
پس تو اے ناشسته رو در چیستی | در نزاع و در حسد با کیستی
با دمِ شیرے تو بازی می کنی | با ملائک ترکتازی می کنی
بد چه می گوئی تو خیرِ محض را | هین ترفعی کم شمر آن خفض را
بد چه باشد مس محتاج اے مهان | شیخ که بود کیمیاے بیکران
مس اگر از کیمیا قابل نبُد | کیمیا از مس هرگز مس نشد
بد چه باشد سرکشِ آتش عمل | شیخ که بود عین دریاے ازل
بد چه باشد ظالم و ظلمت فزاے | شیخ که بود عکس ز انوارِ خداے
بد چه باشد آتشِ پر دود و سوز | شیخ آبِ کوثر است اندر تموز
در رخِ مه عیب بینی می کنی | در بهشتے خار چینی می کنی
گر بهشت اندر روی تو خار جو | هیچ خار آنجا نباشد غیرِ تو
می بپوشی آفتابے در گلے | رخنه می جوئی ز بدرِ کاملے
آفتابے کو بتابد در جهان | بهر خفاشے کجا گردد نهان
عیبها از ردِّ پیران عیب شد | غیبها از رشکِ پیران غیب شد

هان اگر احیاناً شیخ که مختارِ مطلق است براے آموختنِ طریقِ نیستی و فنا و دیگر براے امتحانِ مریدان صورتِ معذوری و مجبوری اختیار فرماید هم بجاست چراکه اَلْحَرْبُ خَدْعَةٌ وَمَکَرُوْا وَمَکَرَ اللّٰهُ وَاللّٰهُ خَیْرُ الْمَاکِرِیْنَ را محک نماید براے آنکه تا زرِ خالص پدید آید پس آن هر چه کند بجاست حکمِ او حکمِ خداست یَفْعَلُ مَا یَشَآءُ وَیَحْکُمُ مَا یُرِیْدُ هرگز مجبور و معذور نیست و نیز اکثر بزرگانِ دین برین رفته اند چنانکه اَلْمُخْلَصُوْنَ عَلٰی خَطَرٍ عَظِیْمٍ ○ و نیز عادت الله و سنت الله برین

چنانچہ از قرآن شریف بشنو وَاِذِ ابْتَلٰی اِبْرَاهِیْمَ رَبُّهٗ بِكَلِمَاتٍ فَاَتَمَّهُنَّ
قَالَ اِنِّیْ جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا وامتحان برائے آنست کہ حوصلہ واستعداد
ہر یکے چنانکہ ہست وآنرا شیخ میداند واظہار آن برایشان می نماید کہ تا ہر کسے را
حوصلہ واستعداد خویش بخوبی ظاہر گردد چون روز قیامت کسے را ہیچ حجت یا
چون وچرا باقی نماند ومختاری شیخ ومجبوری خویش برآنہا چون آفتاب نیمروز
روشن گردد اَلْعَظَمَةُ لِلّٰهِ اَللّٰهُمَّ اَعُوْذُ بِكَ مِنْكَ وامتحان برائے نیابت و
خلافت سنت اللہ است وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا چراکہ خلافت و
نیابتِ شیخ جائے نشینی نبوت واقامتِ قوم واُمّت است وہر کس قابلِ آن و
ولایقِ آن نباشد وجودِ قابلیت بلاظہورِ قبولیتِ حقیقی نبود وظہورِ قبولیتِ حقیقی کہ
آنرا دادِ حق نیز گویند بلا وجودِ قابلیت درین عالم مجاز محال است پس دادِ حق را
درین عالم قابلیت شرط است۔ وشرطِ قابلیت نیستی است وحصولِ وے منحصرا
بفضل اللہ تعالےٰ چنانچہ از قرآن شریف بشنو وَابْتَغُوْا مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ یعنی
بجوئید آنرا از فضلِ خدا ودرین جہان آن فضلِ مجسم وجودِ حضرتِ شیخ است کہ وَاذْكُرُوا
اللّٰهَ كَثِيْرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ یعنی مَنْ اَحَبَّ شَيْئًا فَاَكْثَرَ ذِكْرَهٗ تا شاید کہ
استیلائے ذکر بر ذاکر غالب آید وفنائے فی الشیخ روئے نماید وَذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ
يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ اے عزیز باللہ العظیم کہ
درین زمانہا مخصوص آن فضل اللہ مجسم حافظ دین محمد بلطافت علی احمد کہ قادرٌ
بِنِعْمَائِهٖ وَصَابِرٌ بِلَوَائِهٖ وَحَافِظٌ بِوِلَائِهٖ کہ شیخ العالم والعالمین مرشد
عاشقانِ شطار وطالبانِ عیار امام الاوسط مہر الزمان محبوب الاعظم خلیفۃ اللہ
حضرتِ شیخی مولائی است رضی اللہ تعالیٰ عنہ چارۂ آن امروز بدستِ اوست شعر

اے قوم بحج رفتہ کجائید کجائید	معشوق ہمین جاست بیائید بیائید

ابیات

چارۂ آن دل عطائے مبدعیست		داد حق را قابلیت شرط نیست	
بلکہ شرطِ قابلیت دادِ اوست		داد لُب و قابلیّت ہست پوست	

بعضے جاہلان معنیِ مصرعِ مذکور بر عکس تعبیر می نمایند و گاہے ندیدہ اند و نشنیدہ اند کہ حضرت مصنّف رحمۃ اللہ علیہ چہ خوش می فرمایند **بیت**

من چو لب گویم لبِ دریا بود		من چو لا گویم مراد اِلّا بود	

ازین جہت در معنیِ مصرعِ مذکور قدرے اشارت لازم اُفتاد آرے داد بمعنی قبولیت حقیقی و ازلی است و حق بمعنی شیخ و پیر کہ در ازل بود اکنون درینجا ظہور نمود یعنی درین عالمِ مجاز مظہرِ تام خیر الانام صلّی اللہ علیہ و آلہ وسلم آمدہ لاجرم بر مسند وراثتِ وے صلّی اللہ علیہ و آلہ وسلم جلوہ فرمود چنانچہ بزرگے می فرماید **فرد**

مصطفٰے را حق بدان و حق ببین		مصطفٰے حق بود ربّ العالمین	

و مرادِ آن جاہلان از معنیِ مصرعِ مذکور نفی قابلیت است کہ درین عالم آن دادِ حق را بلا وجودِ قابلیت میخواہند کہ تا اتباعِ شیخ لازم نیاید و این خیالِ محال است چرا کہ ہیچ شرط را بلا مشروط جزا حاصل نخواہد شد چنانچہ الہامِ مطلق بشنو لَا یَحْصُلُ الشَّرْطُ جَزَآءً بِلَا مَشْرُوْطٍ یعنی خود دادِ حق درین عالم قابلیت را شرط گردید چرا کہ دادِ حق اگر در ازل نبودے ہرگز درین عالم وجودِ قابلیت ظاہر نہ گردیدے و بلا وجودِ قابلیت ظہورِ قبولیّتِ ازلی کہ آن دادِ حق است محال است چنانکہ مراد از درخت ثمر است چون خاتم النبیّین صلّی اللہ علیہ و آلہ وسلم و لیکن در مجاز شجر مقدّم بر ثمر است یعنی وجودِ ہمہ انبیا علیہم الصّلوٰۃ و السلام مقدم چون شجر است تا ثمرۂ خاتم النّبیّین کہ مقصودِ حقیقی بود پدید آید کہ در حقیقت او بر ہمہ مقدم بود چنانچہ اَوَّلُ مَا خَلَقَ اللّٰہُ نُوْرِیْ وَ اَنَا مِنْ نُوْرِ اللّٰہِ وَ الْخَلْقُ کُلُّھُمْ مِنْ نُوْرِیْ وَ کُنْتُ

نَبِیًّا وَّ آدَمُ بَیْنَ المَاءِ وَالطِّیْنِ شاہد برین است ونیز ظہورِ نبوّتِ حضرت خاتم النبیین صلی اللہ علیہ وآلہ وسلّم بعد از چہل سال نیز اظہر است پس ہمچنین مدّتے درین عالم مجاز تکمیلِ قابلیّتِ مرید چون شجر است تا ثمرِ مقدمِ ازلی وحقیقی کہ آن مفہوم وہبی دادِ حق است پدید آید کہ آن ہر دو چون جسم وجان لازم وملزوم مقدّم و موٗخّر اند یعنی ظہورِ قبولیتِ ازلی کہ آن دادِ حق است بلا وجودِ قابلیت درین عالم محال است ووجود وظہورِ ہردو بلا فنائے فی الشیخ محال محال است پس فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ کُنْتُمْ صَادِقِیْنَ چنانچہ از مرآت شریف اوصافِ صادقین بشنو مَنْ خَافَ مِنْ خَشْیَۃِ الْمَحْبُوْبِ الْاَعْظَمِ وَیُفَوِّضُ نَفْسَہٗ بِیَدِہٖ وَاعْتَصَمَ بِالْاِخْلَاصِ عَلَیْہِ وَفَہِمَ قَوْلَہٗ حَقَّ الْیَقِیْنِ کَلَّا بَلْ عَیْنَ الْیَقِیْنِ اِنَّہٗ مِنَ الصَّادِقِیْنَ پس چون شیخ صورتِ مجبوری ومعذوری را اختیار فرمود ہمہ را پُر حذر باید بود وسر بسجود باید نہاد وزبان بتضرّع باید کشود چنانچہ در مثنوی شریف می فرماید **مثنوی**

یا غیاث المستغیثین اہدنا
لا افتخار بالعلوم والغنا

ابتلایم می کنی آہ الغیاث
اے ذکور از ابتلایت چون اُناث

تا یکے این ابتلا یا رب مکن
مذہبے ام بخش و دہ مذہب مکن

تک سوارے می رود شاہِ عظیم
در کفِ طفلان چنین دُرِّ یتیم

دُر چہ دریائے نہان در قطرۂ
آفتابے مختفی اندر ذرّۂ

آفتابے خویش را ذرّہ نمود
اندک اندک روئے خود را بر کشود

جملۂ ذرّات در وے محو شد
عالم از وے مست گشت وصحو شد

ہست اندر نقشِ این روباہ شیر
سوئے این روباہ نباید شد دلیر

ہر کہ او در پیشِ این شیر نہان
بے ادب چون گرگ بکشاید دہان

زخم یابد ہمچو گرگ از دستِ شیر | پیشِ شیر ابلہ بود کو شد دلیر
لیک ہم رمزے بگویم با شما | بو کہ دریا بید و گہ دید آشنا
ہمچو آن روباہ کم اشکم کنید | پیشِ او روباہ بازی کم کنید
جملہ ما و من بہ پیشِ او نہید | مُلک مِلکِ اوست مِلک او را دہید
چون فقیر آئید اندر راہِ راست | شیر و صیدِ شیر خود آنِ شما است
زانکہ او پاک است و سبحان وصفِ او | بے نیاز است او ز مغز و نغز پوست
ہر شکار و ہر کراماتے کہ ہست | از برائے بندگانِ آن شہ ہست
آنکہ دولت آفرید و دوسراء | مُلک و دولتہا چہ کار آید ورا
پیشِ سبحان بس نگہدارید دل | تا نہ گردید از گمانِ بد خجل
کو ببیند سرِّ فکر و جستجوے | ہمچو اندر شیرِ خالص تارِ موے
زانکہ او بے نقش و سادہ سینہ شد | نقشہائے غیب را آئینہ شد
سومنے او سومنی تو بے گمان | درمیان تان ہست فرقِ بیکران

پس تامل وَانصِف هٰذَا صِرَاطٌ مُّستَقِیمٌ ۔ فَاللهُ خَیرٌ حَافِظًا وَّهُوَ اَرحَمُ الرَّاحِمِینَ

سوال نہم قدرتِ عطاے مُعطی و مختار مطلق بعد عطاء باقی رہتی ہے یا نہین۔

الجواب حق حق جواب الہام مطلق می فرماید مَثَلُ الشَّیخِ کَمَثَلِ البَحرِ وَمَثَلُ المُرِیدِ کَمَثَلِ المُستَسقِی فَمَن یَستَسقِی فَسَقِی چنانچہ بزرگے می فرماید **بیت**

نہ حُسنش آخرے دارد نہ سعدی را سخن پایان | بمیرد تشنہ مستسقی و دریا ہمچنان باقی

ونیز بزرگے می فرماید **مثنوی**

	تیرہ گردد او ز مُردِ ارشما		نیست بحرے کو کران دارد کہ تا	
	شیخ و نورِ شیخ را نبود کران		بحر را حداست و اندازہ بدان	

اے عزیز باید فہمید کہ معطی و مختارِ مطلق بیچارہ مرید را جز حضرت شیخ دیگر نبود چرا کہ
وارثِ وراثتِ محمدی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم شیخ است کہ اِنَّ الَّذِیْنَ یُبَایِعُوْنَکَ
اِنَّمَا یُبَایِعُوْنَ اللّٰہَ یَدُ اللّٰہِ فَوْقَ اَیْدِیْہِمْ شانِ اوست چنانچہ
الہامِ مطلق دربیانِ اوست اَلشَّیْخُ فِی الْحَقِیْقَۃِ بِصُوْرَتِ اللّٰہِ کَذٰلِکَ
ھُوَ اللّٰہُ اَحَدٌ لَا غَیْرُہٗ واز قدرت ونعمتِ محمدی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
برہمہ عالم و عالمین اعلانِ اوست یعنی وَاِنْ مِّنْ شَیْءٍ اِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُہٗ
وَمَا نُنَزِّلُہٗ اِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُوْمٍ ونیز وَمَا اَرْسَلْنٰکَ اِلَّا رَحْمَۃً لِّلْعٰلَمِیْنَ
اشتہار از رحمتِ بے پایانِ اوست کہ آن بے شک ابوالرحمت است کہ اِنَّ رَبِّیْ
عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ حَفِیْظٌ اخبار ازآنِ اوست حافظِ قرآنِ اوست وصابر دوجہان
اوست وقادر کون ومکان اوست معطی ومختارِ مطلق جز حافظ برحق نہ نیکو است
کہ از لطافت علی احمد صابر وقادر رازق المرزوقین اوست کہ اَللّٰہُ لَطِیْفٌ بِعِبَادِہٖ
یَرْزُقُ مَنْ یَّشَآءُ وَھُوَ الْقَوِیُّ الْعَزِیْزُ چنانچہ از ربوبیت لطیف بر انس و
جان در الہامِ مطلق فرمانِ اوست کہ اَلشَّیْخُ قَادِرٌ وَّصَابِرٌ وَّحَافِظٌ
وَّنَاصِرٌ وَّرَحِیْمٌ وَّکَرِیْمٌ وَّمُعْطِیٌّ وَّرَازِقُ الْمَرْزُوْقِیْنَ وگرنہ کرا مجال
وقدرت بود کہ گرد خلوتِ عشاق گردد چنانچہ ازمرآت شریف بشنو لَا یَقْتَدِرُوْنَ
الْمَلٰئِکَۃُ عَلٰی خَلْوَۃِ الْعُشَّاقِ واللہ ثم باللہ بیت

	نسخۂ کل وجود او را بدست		او جہانِ کامل است و مفرد است	

چنانچہ ازقرآن شریف بشنو تَبٰرَکَ الَّذِیْ بِیَدِہِ الْمُلْکُ وَھُوَ عَلٰی کُلِّ
شَیْءٍ قَدِیْرٌ یَفْعَلُ مَا یَشَآءُ وَیَحْکُمُ مَا یُرِیْدُ از الہامِ مطلق نیز بشنو

اَلشَّیۡخُ مُخۡتَارٌ بِالۡاِرَادَۃِ وَبِلَاغَۃِ الۡمُرِیۡدِ چنانچہ بزرگے میفرماید بیت

آنکہ جان بخشد اگر بکشد رواست　　نائب است و دستِ او دستِ خدا است

بِاللّٰہِ الۡعَظِیۡمِ لَمۡ یَتَغَیَّرۡ ذَاتُہٗ وَلَا صِفَاتُہٗ وَلَا اَفۡعَالُہٗ بِحُدُوۡثِ الۡاَکۡوَانِ فَسُبۡحَانَ اللّٰہِ رَبِّ الۡعَرۡشِ عَمَّا یَصِفُوۡنَ بیت

کیست کافر غافل از ایمانِ شیخ　　کیست مردہ بے خبر از جانِ شیخ

اے برادر ہرچہ ہست شیخ ہست و جز حضرتِ شیخ دیگر ہمہ ہیچ کہ حضرتِ شیخ معطی و مختارِ مطلق است پس قدرتِ عطاے او قبلِ عطاء و بعدِ عطاء نیز مطلق است و مقید نیست چنانکہ شیخ اَلۡاٰنَ کَمَا کَانَ وَکَمَا کَانَ اَلۡاٰنَ است بے شک قدرتِ عطاے او نیز ہمچنان است ہیچ تبدل و تغیر نہ پذیرد کہ صفت اوست چنانچہ از قرآن شریف بشنو کہ لِلّٰہِ الۡاَمۡرُ مِنۡ قَبۡلُ وَمِنۡۢ بَعۡدُ آنچنانکہ بادشاہِ این عالم اگر کسے را سلطنتِ خویش عطاے فرماید و من بعد عطاے سلطنت قدرتِ عطاے سلطنتِ دیگر در وے باقی نماند کہ در ملکِ وے جز یکے دیگر نبود بیچارہ عاجز گردید چراکہ قدرتِ عطاے وے مقید بود نہ مطلق ولیکن آن سلطانِ دارین کہ سلطنتِ وے لازوال و ملکِ وے بیحد و شمار است پس چرا در وے قدرتِ عطا بعد عطاے باقی نماند چنانچہ بزرگے می فرماید بیت

ہر آن ملکے کہ واپس می گذارم　　دو صد ملکِ دگر در پیش دارم

کہ تصرفِ وے تَخَلَّقُوۡا بِاَخۡلَاقِ اللّٰہِ و او خود ذُو الۡفَضۡلِ الۡعَظِیۡمِ کہ اِنَّ الۡفَضۡلَ بِیَدِ اللّٰہِ یُؤۡتِیۡہِ مَنۡ یَّشَآءُ وَاللّٰہُ ذُو الۡفَضۡلِ الۡعَظِیۡمِ بندگان را ہرچہ خواہد بہ بخشد ہرگز عطاے او غایت ندارد و نہایت نیارد چنانچہ از قرآن شریف بشنو وَاللّٰہُ یُعۡطِیۡ مُلۡکَہٗ مَنۡ یَّشَآءُ وَاللّٰہُ وَاسِعٌ عَلِیۡمٌ بلاشک وَھُوَ الۡوُجُوۡدُ الۡخَیۡرُ الۡمَحۡضُ لَا مَوۡجُوۡدَ فِی الۡوُجُوۡدِ اِلَّا ھُوَ

يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ وَيَحْكُمُ مَا يُرِيدُ وَاللّٰهُ غَالِبٌ عَلٰى أَمْرِهٖ وَلٰكِنَّ
أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَّهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ

سوال وہم اگر ارشادِ حقیقت اور ارشادِ پیرِ مجازین توافق نہو
تو واجب التعمیل کونسا ارشاد ہے۔

الجواب حق حق جواب الہام مطلق می فرماید الشَّیْخُ شَمْسٌ
فِیْ سَمَاءِ النُّبُوَّةِ وَالْوِلَایَةِ مِمَّا یَأْمُرُکُمْ فَهُوَ الْحَقُّ وَلَا تُلْقُوْا
فِیْ مِرْیَةٍ چنانچہ بزرگے می فرماید **بیت**

آنکہ از حق یابد او وحی وخطاب		ہرچہ فرماید بود عینِ صواب	

پس اے عزیز بشنو چون شیخ مسند نشین وجاے نشینِ نبوی است صلی اللہ علیہ
وآلہٖ وسلم پس بلاشک ہر گفتار وہر رفتار وہر کردارِ شیخ بلا الہام وارشادِ حق نیست
چنانچہ از قرآن شریف بشنو مَا یَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْیٌ یُّوْحٰى
واگرچہ وہم وفہم کسے آنرا درنیابد اما ہیچ حرکتِ شیخ خالی از الہام وارشاد نیست
چراکہ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى چنانچہ در مرآت شریف بنگر لَا یَصْدُرُ
مِنْ شَانِ الْهِدَایَةِ غَیْرُ الْإِرْشَادِ أَمْ أَنْتُمْ لَا تَفْهَمُوْنَ وَلَا شَكَّ
فِیْهِ کلامِ حقیقت را جز حضرتِ شیخ دیگر کسے ہرگز نفہمد چراکہ شیخ مجمع البحرین است
یعنی صاحبِ مجاز والحقیقت مابینِ مریدان است ازین جہت الہام مطلق مریدانِ
شیخ را بتعجب می فرماید أَلَمْ تَعْلَمُوْا عَظْمَةَ الْمَجَازِ فَوْقَ مِنَ الْحَقِیْقَةِ
لَا تَظُنُّوْا ظَنَّ السَّوْءِ قَدْ لَا یُشْرِفُ ذَرَّةٌ بِلَا وَجْهٍ مختصر اینکہ
هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَیْءٍ عَلِیْمٌ
آنچہ کہ بطون است آن حقیقتِ پیرِ مجاز است وہر آنچہ کہ ظہور است آن مجازِ پیرِ
مجاز است الحق جز وے نہ کسے را بود و وجود است لَا فِی الظَّاهِرِ وَلَا فِی الْبَاطِنِ

وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ کہ علم الاولین والآخرین مراور است پس آن شیخ
وقت وجود واحد محمد الزمان بزبانِ خویش امام الاوسط حافظ دین محمد بلطافت علی احمد
لَوْ لَا ئِهٖ اَحَدٌ وَ بِلَوَائِهٖ اَحَدٌ وَ بِنِعْمَائِهٖ اَحَدٌ اَحَدٌ اَحَدٌ
چنانچہ الہامِ مطلق می فرماید اَلشَّیْخُ اَحَدٌ بِالظَّاهِرِ وَالْبَاطِنِ وَحْدَهٗ
لَا شَرِیْکَ لَهٗ لَوْ کَانَ بِهٖ نُقْطَةُ الْبَشَرِیَّةِ اے عزیز باللہ العظیم وَهُوَ
الْوَاحِدُ الْقَهَّارِ چنانچہ بشنو کہ الہامِ مطلق نیز ہمین می فرماید اَلْمَحْبُوْبُ
الْاَعْظَمُ بِذَاتِهٖ وَاحِدٌ وَ بِصِفَاتِهٖ وَاحِدٌ وَ بِاَفْعَالِهٖ وَاحِدٌ وَ
بِتَصَرُّفَاتِهٖ وَاحِدٌ وَ بِثُبُوْتِهٖ وَاحِدٌ فَلَا شَرِیْکَ لَهٗ وَ مَنْ
یُشْرِکْهُ فَرَدْنَاهُ وِعَاءَهٗ اِنَّ الْمُشْرِکِیْنَ نَجَسٌ چنانچہ بزرگے سیفرماید بیت

نے آسمان بد نے زمین نے عرش رب العالمین		عق بود نور شمس دین باللہ چنینش دیدہ ام

دیگرے می فرماید فرد

	مارا کہ نقش روئے تو بنشستہ در ضمیر		من بعد ہیچ نقش نیفتاد دلپذیر	

پس اینجا یکے از الہامِ مطلق بشنو دوہرہ

گر بنا اور سب کچھ جانے بھولا بنکر سب کی مانے
آپ بنا اور آپ کو مانے جس پر گذرے وہ ہی جانے
مکھ پر پردہ ڈال کر سب کا لینی بھید
ہم جان گئے پہچان گئے اس گھونگھٹ کا نر بھید

اے عزیز باللہ العظیم کہ در مجاز و حقیقت ارشاد کنندہ یکے است یکیست کہ لَا اِلٰهَ
اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ ہمان شیخ است
وبس چنانچہ الہامِ مطلق بشنو لَا تَظُنُّوْا فِیْ اِرْشَادِ الْحَقِیْقَةِ وَالْمَجَازِ
تَعَدُّدًا لَقَدْ لَا مَوْجُوْدَ وَلَا وُجُوْدَ فِی الدَّارَیْنِ غَیْرُ الْوُجُوْدِ

الواحِدِ فكلُّ افعالِ واحِدٍ واحِدٌ اے عزیز امرِ شیخ از جملہ امور درحقِ تو بہتر است چنانچہ الہامِ مطلق می فرماید اَمْرُ الشَّیْخِ خَیْرٌ مِنَ الْاُمُوْرِ یعنی ہمہ امورِ مجازی و حقیقی براے تو در امرِ شیخ است کہ دستِ خود در دستِ تو دادی پس تعمیلِ ارشادِ شیخِ مجاز برتو واجب و فرض است ع

کہ خفتہ بودم بعینِ عشرت عدم سے کھینچ کا جگا کے ہم کو

پس واجب التعمیل ارشاد ارشادِ شیخِ مجاز است و بس چنانچہ الہامِ مطلق بشنو اَقْوَالُ الشَّیْخِ لِلْمُرِیْدِ کَلَامُ الْحَقِّ وَاَقْوَالُهٗ وَاَفْعَالُهٗ عَلَیْهِمْ وَاجِبُ التَّعْمِیْلِ وَاَحْوَالُهٗ مُنْحَصِرَةٌ بِفَضْلِهٖ یُؤْتِیْهِ مَنْ یَّشَآءُ اگر از شیخِ مجاز قدرے اشارت بہرطرفے کہ مریدرا مفہوم گردد باید کہ آن مرید بر اشارۂ پیرِ مجاز تعمیلِ ارشاد نماید چنانچہ الہامِ مطلق می فرماید تَفَهَّمُوْا اِشَارَةَ الْمَوْلَاءِ وَاعْمَلُوْا عَلَیْهِ لَوْ تَکُوْنُ بِهَا تَکْلِیْفٌ شَدِیْدٌ زہے بختِ آن مرید کہ ہردم جویاے رضاے شیخ می باشد و در زیرِ قدمِ شیخ جان و جہان را نثار آرد و خاک گرداند پس بلاشک باز بفرق عالم نشیند چنانچہ الہامِ مطلق می فرماید طَلَبُ رِضَاءِ الْمَوْلٰی بِلَا وَجْهٍ مُزَیِّنُ مِحْرَابِ الْعِبَادَةِ وَمُسْتَجْلِ فَرَمَانِ الْعَبْدِیَّةِ چنانچہ بزرگے می فرماید بیت

من نجویم در جہان جز مہرِ پیر	پیر جویم پیر جویم پیر پیر

و مریدیکہ تعمیلِ ارشادِ شیخ نماید و بر الہام و ارشادِ خویش می نازد چون حقیقتِ شیخ بروے تجلی فرماید اورا از ور باید کہ لَیْسَ فِی الدَّارَیْنِ اِلَّا هُوَ آخر کار شرمندہ و نادم گردد و گرنہ بنگر کہ درحقِ او الہامِ مطلق چنین می فرماید مَنْ تَبَدَّلَ وَلَمْ یَقْبَلْ کَلَامَ الْمَحْبُوْبِ الْاَعْظَمِ فَهُوَ فِی الْخَسَارَةِ وَحَسْرَةٌ عَلَیْهِ بر مرید و طالب واجب و لازم است کہ ہردم تعمیلِ ارشادِ شیخ از دل و جان نماید

وذرہ برخلافِ شیخ عمل نہ نماید کہ ہمچنین الہامِ مطلق می فرماید لَا تَعْزِمُوا خِلَافَ الْمَحْبُوبِ الْاَعْظَمِ وَعَزْمُكُمْ مَا كَانَ بِهٖ اِذْنُهُ الْحَقُّ بر ہر کسے واجب وفرض است کہ در فرمانِ شیخ ہیچ تاویلِ علمی وعقلی ننماید وبروے عاشقانہ تعمیلِ کار فرماید چنانچہ الہامِ مطلق می فرماید لَا تُدْخِلُوا عُقُوْلَكُمْ فِيْ اَحْكَامِ الشَّيْخِ لَابُدَّ عَلَيْكُمْ مَا يَاْمُرُ اِلَيْكُمْ فَتَعْمَلُوْا تَعْمَلُوْا تَعْمَلُوْا پس تامّل وانصِفْ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَّهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ ۝ وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ

غرّۂ صابری

عرضداشت بندۂ حافظی بخدمتِ جملۂ حافظین

حق حق حق

بخدمتِ جملہ برادرانِ دینی بندۂ مسکین فقیر عاجز محمد عظمت علی صدیقی دیوبندی حافظی الاویسی عفی اللہ عنہ عرض می نماید

کہ حَافِظُوْا عَلَى الصَّلَوٰتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى یعنی اے برادرانِ من ازجان ودل بحفاظتِ صلوٰۃ دائم بکوشید مخصوص بحفاظتِ صلوٰۃ وسطیٰ دائم کوشش وسعی بسیار از جدو جہد نمائید وقدر او بدانید کہ خَيْرُ الْاُمُوْرِ اَوْسَطُهَا شاید کہ فَلْيَاْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِّنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ اَحَدًا اے عزیزانِ من چون حفاظتِ صلوٰۃِ وسطیٰ دائم از دل وجان بکنید وہرگز نہ لغزید بعدہٗ درحفاظتِ آن تا ابد الآباد امین ومحفوظ بمانید ودر حمایتِ آن صلوٰۃ کہ وَ الَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَوٰتِهِمْ دَائِمُوْنَ پیوستہ اَلصَّلٰوةُ مِعْرَاجُ الْمُؤْمِنِيْنَ

بخوبی بخوانید کہ اَلصَّلوٰةُ اِتِّصَالٌ مَعَ الْحَقِّ ہمین است وَالْوُضُوْءُ اِنْفِصَالٌ
عَنْ غَیْرِ الْحَقِّ ہمین است اے عزیزانِ من روحِ نماز نیست مگر مشاہدہ و دریں عالم
بصورتِ بزرگانِ دین و پیشوایانِ اہلِ یقین مشاہدۂ حق است چنانچہ بزرگے میفرماید

مثنوی

ہر کہ خواہد ہم نشینی با خدا	او نشیند در حضورِ اولیا
اولیا مرآتِ نورِ مطلق اند	اولیا آئینۂ ذاتِ حق اند

ومخصوص بصورتِ شیخ خود برائے مریدان مشاہدۂ حق است کہ جملہ مشاہدات
درو ست چنانچہ حدیث قدسی بشنوید مَنْ رَاٰنِیْ فَقَدْ رَاَ الْحَقَّ ونیز بزرگے میفرماید

بشنو از اخبارِ آن صدر الصدور	لا صلوٰۃ تم الا بالحضور

وحصول آن حضور بلا حضورِ شیخ العالم والعالمین امام الاوسط شیخ الثقلین مجدد الزمان
حافظِ کون ومکان حضرت محبوب الاعظم محب الحق خواجہ محمد محمود ابو الرحمت شیخی و
مولائی بندگی حضرت حافظ شیخ محمد لطافت علی دیوبندی قادری الصابری الاویسی
رضی اللہ تعالیٰ عنہ محال است چرا کہ جملہ فیضانِ احمدی و محمدی صلی اللہ علیہ
وآلہ وسلم موقوف باذنِ شریف ورضائے شریف اوست کہ بلا اذن ورضائے پاک
او ہرگز کسے را در دنیا یا در آخرت چیزے نصیب نخواہد شد چنانچہ الہام مطلق بشنو
تَحْصِیْلُکُمْ نِعْمَةُ اللّٰہِ بِاِذْنِ الْمَحْبُوْبِ الْاَعْظَمِ وَبِلَا رِضَائِہٖ وَاِذْنِہٖ
لَا یَحْصُلُ فِی الدُّنْیَا وَالْاٰخِرَةِ شَیْئٌ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ اَمْ لَیْسَ تَعْلَمُوْنَ
کہ او چون علی المرتضیٰ کرم اللہ وجہہ شیخ ما بندگان بابُ العلم است یُؤْتِیْہِ مَنْ
یَّشَاءُ بِفَضْلِہٖ چنانچہ الہام مطلق بشنوید اَلشَّیْخُ بَابُ الْعِلْمِ فَیُوْخَذُ
الْمُرِیْدُ مِنْ عِلْمِہٖ نَصِیْبًا وَعِلْمُہٗ بِلَا دَرْسِ الْکِتَابِ وَالْمَدْرَسَةِ
یُؤْتِیْہِ مَنْ یَّشَاءُ بِفَضْلِہٖ چون حضرت شیخی و مولائی جناب محبوب الاعظم صاحب

رضی اللہ عنہ شیخ ما است پس چرا بقرب او شاکر و ساجد نباشیم کہ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ
وَاشْكُرُوْا لِي وَلَا تَكْفُرُوْنِ وارد است پس اے برادران من قُوْمُوْا لِلّٰهِ
قَانِتِيْنَ کہ مدام از خمخانۂ حافظی شراب ناب قادری و صابری بلکہ قادری الصابری
الاویسی از خود بیخود شدہ بنوشید و چندانکہ با حضرت شیخ قرب دارید بر وے
فخر کنید و بر قصیدہ چنانکہ این بندۂ مسکین محمد عظمت صدیقی دیوبندی حافظی الاویسی
عفی اللہ عنہ از فضل و کرم حافظ حقیقتی و مجازی یعنی شیخی و مولائی بندگی حضرت
حافظ محمد لطافت علی دیوبندی رضی اللہ عنہ بتاریخ چہاردہم [۱۴] ماہ ربیع الثانی وسن
یکہزار دو صد ہشتاد و نہ [۱۲۸۹] ہجری النبوی صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم خلافت و اجازت
ظاہری و باطنی قادری و صابری وغیرہم بتمامہ مع دستار فضیلت و رخصت یافتہ
مقرب شیخ گشتہ بعد بیت تا ماہ رسید ہمچنین الہام مطلق خبر میدہد بیت

خلیفۂ اعظم و ہم جانشینم		ز درگاہ خدا حافظ ہمین است	☒

اکنون حسب الارشاد الہام مطلق بر قرب شیخ فخر می کند الہام مطلق بشنوید مَنْ فَخَرَ
بِقُرْبَةِ السُّلْطَانِ ذُو الْقَدْرِ وَالشَّانِ فَهُوَ حَاكِمٌ عَلٰى مُلْكِهٖ وَ
قَابِضٌ بِنِعْمَائِهٖ فَسْعَوْا لِقُرْبَتِ السُّلْطَانِ مُخْلِصًا فَتَكُوْنُنَّ مِنَ
الْمُقَرَّبِيْنَ پس اے برادران من چون من بگوئید و بر قصیدہ غزل

این دور دور دلربا من والہ و شیدا استم	خوش وقت باشد مر مرا من والہ و شیدا استم
حاضر شوید اے مطربان اندر حضور جانجان	وقت سماع و نغمہا من والہ و شیدا استم
رقصے کنید اے عاشقان دستے زنید آدلبران	کان شاہ جان اندر سما من والہ و شیدا استم
عیش و نشاط و خورمی اے عاشقان احمدی	بادا مبارک دائما من والہ و شیدا استم
ہم مطرب ہم جام مے ساقی ما آن ماہ وش	ہم نغمہا و نغزہا من والہ و شیدا استم
اے بادہ نوشان الصلا بزم طرب بزم طرب	ہم بادہ نوشی شد بپا من والہ و شیدا استم

ہم عاشقانِ عارفان ہم بیدلان و دلبران	مخمور و مستِ دلربا من والہ و شیدا استم
رند و فقیہہ و پارسا ہم زاہدِ تسبیح خوان	در بادہ نوشی مبتلا من والہ و شیدا استم
حُسنے تو داری دلربا آن فتنہ زلے دوسرا	برہم مزن زلفِ دوتا من والہ و شیدا استم
جز تو ندیدم دلربا عاشق نواز و بوالوفا	ہمچون محمدؐ مصطفےٰ من والہ و شیدا استم

اندر طوافت عاشقان با عظمت نعرہ زنان
اَللّٰہُ خَیْرٌ حَافِظًا من والہ و شیدا استم

ونیز با صلاحِ برادران باہم یکدگر بکوشید چرا کہ اَلْمُؤْمِنُ مِرْاٰۃُ الْمُؤْمِنِ برائے ہمین است چنانچہ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ اِخْوَۃٌ فَاَصْلِحُوْا بَیْنَ اَخَوَیْکُمْ وَاتَّقُوا اللّٰہَ لَعَلَّکُمْ تُرْحَمُوْنَ کہ دران رضامندی جملہ پیرانِ عظام رضی اللہ عنہم است ومخصوص رضامندی حضرت محبوب الاعظم صاحب شیخی ومولائی است رضی اللہ تعالےٰ عنہ کہ اِنَّ اللّٰہَ یَاْمُرُکُمْ بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ وَاِیْتَآءِ ذِی الْقُرْبٰی وَیَنْھٰی عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْکَرِ وَالْبَغْیِ یَعِظُکُمْ لَعَلَّکُمْ تَذَکَّرُوْنَ وہمچنان از مرآتِ شریف نیز بشنوید یَا مَعْشَرَ الْعَجَآئِبِ وَالْغَرَآئِبِ بَیِّنُوْا حَسَنَاتِ الْاَخْوَانِ وَافْعَلُوْا عَلَیْھِمْ جُوْدًا طَیِّبًا فِیْ مَحَبَّۃِ الْمَحْبُوْبِیَّۃِ بِالْاِخْلَاصِ الْکَامِلِ اِنْ کُنْتُمْ مِنَ الْحَافِظِیْنَ فَاللّٰہُ خَیْرٌ حَافِظًا وَّھُوَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِیْنَ ○ عاقبت محمود باد بالنبی وآلہ الامجاد وصلی اللہ علیٰ خیر خلقہ سیدنا محمد وآلہ واصحابہ اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین

[illegible]

تقریظ از نتیجۂ فکر عالم با عمل فاضل اجل قدوۃ السالکین زبدۃ العارفین جناب مولوی سید حسن صاحب صابری قریشی علوی کلیامی پنجابی من مضافات راولپنڈی

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

سپاس کلام حمدِ ملک العلاّم کہ ہجدہ ہزار عالم از ایجادِ اوست۔ لَمْ یَلِدْ وَلَمْ یُوْلَدْ کہ آمد و رفتِ عدم و وجود بر ارشادِ اوست ؎

بامرش وجود از عدم نقش بست	کہ داند جز او کردن از نیست ہست
دگر رہ بکتم عدم در برد	وز انجا بصحرائے محشر برد

ظاہر یکہ بباطن نزدیک و بظاہر دور۔ و باطنیکہ در مجاز ستّار و در حقیقت مستور۔ کسیکہ در جستجویش گم شد۔ چون قطرۂ کہ بہ قلزم پیوست قلزم شد۔ سزاوار ثنا و ستائش۔ و لائقِ حمد و نیائش است۔ امّا چون شلّ می پوید۔ و گنگ وار می گوید **ابیات**

توان در بلاغت بسحبان رسید	نہ در کنہ بیچونِ سُبحان رسید
کہ خاصان درین رہ فرس راندہ اند	بلا احصی از تگ فرو ماندہ اند

جَلَّ اَجْلَالُہٗ وَعَمَّ اَفْضَالُہٗ وحسنِ نعوت نعتِ شہبازِ فضائے مشرقین و مغربین چلہ نشینِ قابَ قوسین۔ اصل وجود فرعِ عالم۔ ستونِ سقفِ اولادِ آدم۔ عنوان صحیفۂ مقبولان۔ خاتمہ بالخیر رسولان **بیت**

امامِ رسل پیشوائے سبیل	امین خدا مھبطِ جبرئیل

قادریکہ پیش قدرِ ہمتِ او مقدورِ مقربان پست۔ صابریکہ بہ تمنّائے بوئے صہبائے صبرِ او صابرانِ عالم مست دستگیرِ خطا کاران۔ شفیعِ گنہگاران **بیت**

	شفیع الورى خواجۂ بعث و نشر	امام الهدى صدرِ دیوانِ حشر

صلی اللہ علیہ وآلہ واصحابہ واتباعہ وسلم - من بعد از جانبِ کاتبِ این قراضہ سعید حضد
شنیدن را مژدہ و دیدن را مبارک باد - کہ درین زمانِ ہمایون - و احیانِ میمون
یکہزار سہصد و سیزدہ از ہجری رسول الثقلین گذشتہ است - شاہدِ دلنواز - بصد خرام
از خانۂ بطون بصحنِ ظہور جلوہ گر شد - اعنی کتابِ فیض انتساب - مشعلِ گم گشتگانِ با
ضلالت - تازیانۂ خفتگانِ مناہمِ غفلت - مفتاحِ خزینۂ شریعت - کلیدِ گنجینۂ طریقت - کش
معضلاتِ حقیقت - حلِّ مغلقاتِ معرفت - جوابِ سوالاتِ شاملہ مسمیٰ بہ **عشرۂ کاملہ المع**
تحفۃ الحافظی کتابیست آئینۂ حق - کہ ہر کس را روے او چنانکہ ہست نماید -
ہدایت چنان کند کہ او را شاید - ہر سوالش جامعِ سوالاتِ معنی و صورت - ہر جوابش
کاشفِ رموزاتِ شریعت و حقیقت از زبانِ الہام بیان افصحِ فصحا - ابلغِ بلغا - افض
متبحرین - اکملِ کاملین - سرشارِ خمخانۂ توحید - مدہوشِ میخانۂ تجرید و تفرید - مظہرِ جمالِ
منبعِ افضالِ لاتناہی - قدوۃ الاولیا قطب الاتقیا شیخ الزمان سلطان الشیوخ بلیہ

	دریاب اگر تو درنیابی	تا چیز شوم درین خرابی	

حضرتِ مخدومی و مکرمی عظمۃ الملۃ والدین - حضرت مولانا حاجی مولوی **محمد عظمت**
صاحب قادری الصابری الاویسی الصدیقی دیوبندی ادام اللہ فیوضنا تہم علینا
وسلمہ اللہ ذکرہم بالخیر بینا بزبانِ فارسی کسوتِ فیض پوشیدہ محبوبِ قلوبِ مقبو
فضلِ حق گردید -

تمت

مئی سنہ ۱۸۹۶ عیسوی

در مطبعِ اکبری آگرہ واقع محلہ نئی بستی باہتمام مجید الدین احمد زیورِ طبع